

МИННО-ГЕОЛОЖКИ
УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. ИВАН РИЛСКИ“

ИЗВЕСТИЯ

ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

на МГУ „Св. Иван Рилски“

ТОМ 4 (XXIV)

София, 2024

ИЗВЕСТИЯ
ДЧЭС

МИННО-ГЕОЛОЖКИ УНИВЕРСИТЕТ „Св. Иван Рилски“
ДЕПАРТАМЕНТ „КУЛТУРНА ЕДИНКА И СПОРТ“

I ЮБИЛЕИ – 20 ГОДИНИ ДЧЭС
Образование от проф. д-р Радина Рилска
Мелена Крумова, Департамент „Културна единка и спорт“
Радина Рилска ДЧЭС 2010-2020 – история, развитие и новизна на работата
Добрица Тодорова – Бюлетен за академичното, научноизследователско и творческо развитие на преподавателите-дочетници
ДЧЭС през периода 2010-2020 г. – избор на работата в ЕЗИКОЗНАНИЕ
Мелена Крумова – Спор и детерминанти като социално-културен феномен
II ОБУЧЕНИЕ
И. Стефанов, И. Иванова, В. Стояков, С. Станков, И. Костова, Е. Радаева, М. Пурпанова – 10 години курс в МГУ „Св. Иван Рилски“ – споделяме мисли, идеи и лекции (започване и развитие на курсовете за докторанти)
Мелена Пурпанова, Белица Димитрова – Курса в Дигиталния магистърски курс – Визуални и аудиоиздания
Марианна Панаева – Визуални и аудиоиздания, участие в преподаването и прилагането в онлайн-образоването
Екатерина Баганова – Е-материали по български език за студенти по курсовете „Дружество“
III ЕСЕ
Добрица Тодорова – Рационализъм и ирония
IV ВЪВЕЖЕНИЕ
Георги Ангелов, з.м.н. (2010-2020)
И КАЛЕНДАР НА ДЕЙНОСТИТЕ НА ДЧЭС

София, 2020

ИЗВЕСТИЯ
ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ
на МГУ „Св. Иван Рилски“

ТОМ 4 (XXIV)

София, 2010

София, 2008

**МИННО-ГЕОЛОЖКИ УНИВЕРСИТЕТ
„Св. Иван Рилски“**

ИЗВЕСТИЯ
ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

Том 4 (XXIV)
София, 2024

**UNIVERSITY OF MINING AND GEOLOGY
“St. Ivan Rilski”**

P R O C E E D I N G S
IN THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Volume 4 (XXIV)

Sofia, 2024

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ НА БРОЯ

Председател: проф. д-р Йордан Иванов

Членове: проф. д.ф.н. Добрин Тодоров

доц. д-р Ваня Цолова

ст. пр. д-р Екатерина Балачева

ст. пр. Милена Първанова (отг. редактор, стилев редактор, техн. редакция и предпечат)

ст. пр. Моника Христова

ст. пр. Велислава Паничкова

ст. пр. Златка Михова

Включените в настоящия брой текстове изразяват персоналното мнение на всеки отделен автор, което може да не съвпада с мнението на редакторския колектив на списание „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, на ИК „Св. Иван Рилски“ или на МГУ „Св. Иван Рилски“.

Сп. *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“* е включено в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране на НАЦИД под № 4486, както и в кооперираната международна он-лайн библиографска система и услуги COBISS с ID 51444744.

ИЗВЕСТИЯ ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

НА МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ - СОФИЯ

ТОМ 4 (XXIV) / 2024 ГОДИНА

ИК „СВ. ИВАН РИЛСКИ“

ISSN 2815-3081 (print)

ISSN 2815-309X (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ЮБИЛЕЙ

300 години от рождението на Имануел Кант	5
Христо Христов Кант и метафизиката на новото време	5

II. ИЗСЛЕДВАНИЯ

Добрин Тодоров „Моралното наследство“ на тоталитарния социализъм	15
Йоан Христов „Първо служителите, после клиентите“ – по-важен ли е служителят от клиента?	25
Елена Давчева Светостта на един български свещеник от XX век (Протоиерей Евстати Янков от Чепеларе)	33

III. ОБУЧЕНИЕ

Милена Първанова Използване на нови информационни и комуникационни технологии в чуждоезиковото обучение	47
Моника Христова, Велислава Паничкова Образователни платформи за интерактивно изучаване на чужд език	68
Екатерина Балачева Основни затруднения за студенти, изучаващи български език, чийто майчин език е португалският	80
Златка Михова Преподаване на испански език през английски по програма „Еразъм+“	87

IV. ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Добромира Хичева За създаването на новия „Английско-български глосар по геотехника (English-Bulgarian Glossary of Basic Scientific Terms Every Geotechnical Engineer Must Know)“ – ценен компас в геотехническото инженерство	92
--	-----------

V. ДЕБЮТ

Милена Първанова Те за нас	96
Меруерт Кургамбаева Моята мобилност в България	101
Уилям Денг Гаранг Уол Обучение на студент от Южен Судан в България в рамките на мобилност по програма „Еразъм+“	103
Александра Неагу, Адриана Барбу Сравнение между краткосрочното ни обучение по английски език в София и обичайните ни занятия в Пловдив	110
Хориа Барбу Опитът ми по „Еразъм+“ в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, София, България	113

VI. ЕСЕ

Анна Илиева Повече от обмяна на опит	115
---	------------

VII. ГОСТ

Велислава Паничкова Дядо Димитър Паничков – родова история	122
---	------------

VIII. КАЛЕНДАР НА ДЕЙНОСТИТЕ	126
---	------------

CONTENTS

I. ANNIVERSARY

300 Years since the Birth of Immanuel Kant	5
Hristo Hristov Kant and the Metaphysics of the New Time	5

II. INVESTIGATIONS

Dobrin Todorov The “Moral Heritage” of Totalitarian Socialism	15
Yoan Hristov “Employees First, Customers After” – Is an Employee More Important Than a Customer?	25
Elena Davcheva The Sanctity of a Bulgarian Priest from the 20 th Century (Archpriest Evstati Yankov of Chepelare)	33

III. EDUCATION

Milena Purvanova The Use of New Information and Communication Technologies in Foreign Language Teaching	47
Monika Hristova, Velislava Panichkova Educational Platforms for Interactive Foreign Language Learning	68
Ekaterina Balacheva Major Difficulties for Students Learning the Bulgarian Language, Whose Mother Tongue Is Portuguese	80
Zlatka Mihova Teaching Spanish through English under the Erasmus+ Programme	87

IV. THEORY AND PRACTICE

Dobromira Hicheva On the Creation of the New <i>English-Bulgarian Glossary of Basic Scientific Terms Every Geotechnical Engineer Must Know</i> - a Valuable Compass in Geotechnical Engineering	92
--	----

V. DEBUT

Milena Purvanova What They Say of Us.....	96
Meruert Kurgambaeva My Mobility in Bulgaria	101
William Deng Garang Wol A South Sudanese Student’s Training in Bulgaria on an Erasmus+ Mobility.....	103
Neagu Alexandra, Barbu Adrian A Comparison between Our Short-Term English Language Training in Sofia and Our Normal Classes in Ploiești	110
Barbu Horia My <i>Erasmus+</i> Experience at the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, Sofia, Bulgaria.....	113

VI. ESSAY

Anna Ilieva More Than an Exchange of Experience	115
--	-----

VII. GUEST

Velislava Panichkova Grandpa Dimitar Panichkov – a Family History	122
--	-----

VIII. CALENDAR OF THE ACTIVITIES	128
---	-----

І. ЮБИЛЕЙ

300 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ИМАНУЕЛ КАНТ

КАНТ И МЕТАФИЗИКАТА НА НОВОТО ВРЕМЕ

Христо Христов¹

Резюме: През тази година на 22 април се навършиха 300 години от рождението на Имануел Кант. От една страна, изключително ненужно би било в рамките на подобно изследване да се включват трафарети от типа на „велик просвещенски философ“, „лисицата от Кьонигсберг“, „кьонигсбергският мъдрец“ или „мислителят, преобърнал наопаки парадигмата за човешките познавателни способности, който обаче през целия си живот останал най-близък с икономата си“. Да, тези трафарети ни подсказват колко всъщност може да бъде банална истината, даже в областта на историята на философията; но, от друга страна, същите по необходимост ни подсказват, че трябва да преинем извън тяхната уютна зона на комфорт, за да си дадем сметка за значимостта на Кантовото философско наследство в руслото на интелектуалната история, за която първите десетилетия на настоящото столетие свидетелстват: една качествено напълно различна история спрямо историческата реалност, в която Кант е бил потопен така, както в своя роден Кьонигсберг. Кантовото интелектуално наследство, преосмислено от нас самите, ни е нужно, за да намерим отново пътя към една успешна критика на чистия спекулативен и практически разум. Тази критика би могло да ни помогне да намерим надежда: надежда пред изправящата се съвсем непозната епоха на климатични промени и енергийни кризи, на нестабилни финансови пазари и корумпирани социално-икономически отношения. Трактовки на този проблем предлага настоящото изследване.

Ключови думи: Имануел Кант: философско наследство; критика на разума; просвещенски и съвременни разбираня

¹ Доктор по философия, независим изследовател. E-mail: christochristoff@outlook.com
Christo Christov (0000-0001-5064-6940) - ORCID

KANT AND THE METAPHYSICS OF THE NEW TIME

Hristo Hristov

(Summary)

Abstract: 22nd April 2024 saw the 300th anniversary of Immanuel Kant's birth. On the one hand, in the frames of this study, it is superfluous to mention banalities like 'great philosopher of the Enlightenment', 'the Fox of Königsberg', 'the wise man of Königsberg', or 'the thinker who has turned the paradigm of the human faculties of knowledge upside down, while at the same time he was the closest with his servant'. Indeed, these banalities suggest how it is really possible for the truth to be the very banality in our life, even in the history of philosophy. On the other hand, however, the same banalities tell us that we should go beyond the coziness of their comfort zone in order to realise the significance of Kant's philosophical heritage in the present-day intellectual stream: a reality entirely different from the one Kant was engulfed in, in the manner he was overwhelmed by his native Königsberg. Kant's intellectual heritage, reconsidered by ourselves, is needed for us so that we could again find the way to a successful critique of the pure speculative and practical reason. This critique could help us encounter hope: hope in the face of a rising new era of political, social, economic, and climate challenges, an age of immense energy crises, of unstable financial markets, and of corrupt socio-economic relations. Approaches to this problem field are presented in this paper.

Keywords: Immanuel Kant: philosophical heritage; critique of the reason: Enlightenment and present-day understandings

I. Просвещение и критика

През декември 1784 г. в *Берлински ежемесечник* се публикува есе, което е част от яростен едногодишен философски дебат относно значението на думата „просвещение“ в рамките на нейната публична употреба. Есето е озаглавено *Отговор на въпроса: Що е това Просвещение?*, а неговият автор е Имануел Кант. Това кратко съчинение на Кант отдавна се е превърнало в нарицателно за манифест на просвещенската мисъл в немскоезичния свят, а и извън неговите предели. Контекстът, свързан с причините за неговата поява, обаче остава някак по-малко популярен, или поне по-малко привлекателен за широките научни среди, когато става дума за по-детайлно вникване в предисторията на известното Кантово есе. Във връзка с това трябва да се отбележи, че Кант е един сред немалко други негови съвременници интелектуалци, които публикуват своя отговор на този въпрос под формата на философско есе в добилия голяма известност по онова време *Берлински ежемесечник*. За периода 1783 – 1784 това философско списание се превръща в истинска трибуна, от която се произнасят речи относно

идеята за просвещение и редица други важни теми с обществен характер, които я засягат.

През септември 1783 г. в броя на ежемесечника се появява анонимна публикация със скандално заглавие: *Предложение: духовниците повече да нямат грижата да се намесват при сключването на брак*. Това съчинение, което в голяма степен има чертите на памфлета като литературен жанр, предизвиква ожесточен философски дебат за ролята на духовенството в едно просветено светско общество, в което частният живот и неговите морални ценности са освободени от попечителството на Църквата. Не след дълго се разбира, че автор на анонимното съчинение е самият Йохан Ерих Бистер, един от редакторите на *Берлински ежемесечник*, виден представител на философската просвещенска мисъл.² През м. декември същата година от печат излиза отговорът на въпросите, които Бистер повдига във връзка с новите морални регулативи на брачния живот в едно просветено общество. Неговият автор е духовникът Йохан Фридрих Цьолнер. Цьолнер като опитен полемист избира да отговори на Бистер със серия провокативни въпроси, които имат своя реторически заряд. Самото заглавие на неговия трактат представлява такъв въпрос: *Препоръчително ли е бракосъчетанието повече да не се освещава посредством религията?*³ Естествено, Цьолнер извежда на преден план аргументи, които трябва да покажат, че идеята за едно светско просветено общество, което няма повече нужда от моралното ръководство на Църквата, е необоснована, доколкото все още не се разбира напълно какво наистина се разбира, когато се говори за едно такова просветено общество. В известната си бележка под линия, която Цьолнер включва в това свое полемично съчинение, за първи път се появява въпросът *Що е Просвещение?*, зададен от него именно във връзка с тази проблематика.⁴ Как можем да отхвърляме с лека ръка ролята на Църквата при сключването на брака и въобще в областта на моралното ръководство на модерното общество, като не знаем съвсем ясно какво означава думата *просвещение*, настоява Цьолнер.

Така възникналият спор между Бистер и Цьолнер през 1783 г. не затихва, а, напротив, привлича други участници, като неговият фокус вече не е пикантната тема за освободените порядки при сключването на брака. Спорът вече е за значението на думата *просвещение* (*Die Aufklärung*). Оказва се, че тази дума, модна и използвана твърде често във всеки салон, където се организират изтънчени светски приеми, се нуждае от редица философски пояснения, за да бъде разбрана по един задоволителен начин. Тази дума вече е име на цяла една епоха, Просвещението. Тя обаче се разглежда като нарицателно име, просвещение, тоест нарицателно име за действие или състояние на просвещаване

² Biester, Johann Erich. (1783). Vorschlag, die Geistlichen nicht mehr bei Vollziehung der Ehen zu bemühen. In: *Berlinische Monatsschrift* 2, S. 265–276.

³ Zöllner, Johann Friedrich (1783). Ist es rathsam, das Ehebündniß nicht ferner durch die Religion zu sanciren? In: *Berlinische Monatsschrift* 2, S. 508–516.

⁴ Op. cit., S. 516.

на нравите, институциите, занаятите и науките в едно общество, взето само по себе си като цялост и поотделно, когато става дума за отделните негови членове. Поради тази причина глаголят *просвещавам* (*aufklären*) често бива употребяван в контекста на това нарицателно име и конотациите, до които то ни отвежда, т.е. прогрес в създаването и разпространението на знанието в научно-технически, социално-икономически и нравствено-естетически план, както и премахване на предразсъдъците, завещани от интелектуалната традиция на миналото. Просвещението почива на вярата в несломимата сила на човешкия разум и неговите истини, които може да бъдат изложени съвсем ясно със средствата на науката.

В голяма степен в този дух е написано есето на Мозес Менделсон, което е публикувано през септември 1784 г. със заглавието *Относно въпроса: Какво значи да просвещаваши?*. Естествено, това есе на Менделсон изказва мислите на автора по отношение на разразилата се през последната година дискуссия. То като да не съдържа полемичния плам на предшестващите го публикации по темата, а по-скоро от самото начало представя идеята, че трябва да си дадем сметка колко нови и все още непознати са думи като „просвещение“, „култура“ или „образование“ в рамките на езиковата действителност на немскоезичните държави през XVIII в.⁵

Според Менделсон тези думи изцяло се срещат в книжовната реч, но простолюдието едва ли разбира тяхното значение.⁶ Поради тази причина той настоява за изясняването на думата „просвещение“ в рамките на нейната настояща езикова употреба, като подчертава, че отдавна и при различни народи подобно обвъркване в езиковата употреба е било налице при думи като „добродетел“ и „суеверие“.⁷ По същество Менделсон прави разграничение между две значения на думата *образование* (*Bildung*): значенията на *култура* и *просвещение* (*Kultur und Aufklärung*). Според него образованието е по-широкото понятие, чиято теоретична страна е просвещението, което се отнася до разсъдъчното познание чисто обективно и до вещината в мисленето със строгите правила на това познание по субективен начин.

В тази си роля понятието за просвещение за Менделсон засяга най-цялостно въпроса за същината на човешкия живот, доколкото авторитетът на неговите значения и влияние относно определението за предназначението на човека се оказва значителен. От друга страна, настоява Менделсон, така определена сама по себе си, идеята за просвещение си остава непълна в голяма степен. Тя по необходимост трябва да се обвърже с практическото измерение на концепцията за образование, тоест с културата, за да придобие своята завършеност. Културата за

⁵ Mendelssohn, Moses (1784). Ueber die Frage: was heißt aufklären? In: *Berlinische Monatsschrift*, Bd. 4, S. 193–200.

⁶ Op. cit., S. 193.

⁷ Ibid.

Менделсон напълно се намира в практическата сфера на постоянното усъвършенстване на доброто и красивото, било то в занаятите и изкуството, било в областта на нравственото и обществения живот. Поради тази причина, настоява той, просвещението се съотнася към културата така, както теорията към практиката, както критикът към виртуоза.⁸

Менделсон извежда заключението в края на своето есе, че злоупотребата с тези две понятия, понятията за просвещение и култура, има сериозни последици за едно общество. Злоупотребата с понятието за просвещение води до развала именно на моралното чувство на хората, което на свой ред поражда зокостенялост на възгледите, егоизъм, липса на религиозен живот и анархия. Злоупотребата с понятието за култура поражда разточителство, лицемерна показност, мекушавост, суеверност и робство.⁹ Понятията за просвещение и култура в качеството си на теоретичната и практическата страна на образованието, налично в пределите на едно общество, или народ, трябва да напредват според Менделсон с еднакви темпове и в никакъв случай да не се противопоставят едно на друго. Здравата връзка помежду им е гаранция за обществен прогрес и липса на развала в национален мащаб.¹⁰

Менделсон очевидно се придържа към мисловната траектория на своя ментор Лесинг, траектория, която е напълно видима в съчинението *Възпитанието на човешкия род*.¹¹ Човешкият род само по себе си се превръща преди всичко в цел за просвещението в областите на познавателните човешки способности в епистемологичен, етически и естетически план, като в случая, както отбелязва и Менделсон в цитираното тук негово съчинение, човекът се мисли като човек теоретически и като гражданин практически.¹² Развитието на човешките познавателни способности и според Менделсон, и според Лесинг, са гаранция за намирането на прогрес и хармония в човешките общества. В това отношение може да се твърди със сигурност, че те двамата изказват квинтесенцията на това, което се определя като основна просвещенска идея в рамките на Немското просвещение през 80-те години на XVIII в. Тази идея в голяма степен се превръща в официално твърдение на интелектуалния елит, който може да се срещне в град като Берлин. В същото време в друг град, макар със славно минало, свързано с херцог Албрехт, далеч по-провинциален и на пръв поглед лишен от подобен просвещенски патос, един учен, далеч не в съгласие с много от идеите, които Менделсон излага в това свое известно есе, решава да предложи своя отговор на станалия за времето си

⁸ Op. cit., S. 194–196.

⁹ Op. cit., S.197–199.

¹⁰ Op. cit., S. 199–200.

¹¹ Lessing, G. E. (1780). Die Erziehung des Menschengeschlechts. Berlin: Voß. In: [Gotthold Ephraim Lessing: Die Erziehung des Menschengeschlechts \(projekt-gutenberg.org\)](http://projekt-gutenberg.org), passim.

¹² Mendelssohn, Moses (1784). Ueber die Frage: was heißt aufklären? In: *Berlinische Monatsschrift*, Bd. 4, S. 196–198.

досаден въпрос: *Що е Просвещение?*. Неговото есе е последното, публикувано през декември 1784 г. Естествено, градът е Кьонигсберг, ученият е Кант.

II. Пълнолетието на човешкия разум

Есето на Кант, включено в станалата ожесточена дискусия за естеството на това, което се нарича просвещение, когато става дума за секуларизация на брака и нравите най-общо, свидетелства за няколко важни неща. Първо, самият Кант противно на очакванията се оказва радикален застъпник на просвещенската идея за вярата в човешките познавателни възможности, чиято пълноценна употреба се превръща в гарант за възникването на едно по-прогресивно и справедливо общество, в което няма място за патерналистко настроени институции като Църквата.¹³ Второ, в рамките на това свое кратко съчинение Кант се явява в ролята на пламенен полемист, роля, която съвсем не е характерна за него, ако обърнем внимание на традиционните схващания за неговото творчество. Трето, Кант ни изненадва с лекотата на един изказ, който за векове му печели славата на мислителя, който по най-убедителен начин дефинира значението на думата просвещение в самата епоха, назована *Просвещение*.

Имануел Кант се превръща във всичко това, доколкото смело извежда напред лозунга на Просвещението: *Sapere aude!* (*Дръзни да знаеш!*).¹⁴ Нещо повече, той прави това съвсем декларативно в началото на своето есе, като по този начин умело подпомага изграждането на вербален изказ на епохата, която си остава за мнозина участници в спора като описана с понятия, чието значение не е съвсем ясно. Именно Кант предлага ясен изход от тази ситуация на семантическа неяснота в езиков план. Значението на това, което наричаме просвещение, се свързва най-вече с твърдата решителност да познаваш света и човешката природа с помощта на своите собствени познавателни способности, като през цялото време си даваш сметка за тяхната относителна ограниченост. Просвещението също така преди всичко трябва да означава желание да увеличаваш знанието си за света и самия себе си, като през цялото време си даваш сметката, че именно ти си действеният субект на познавателния акт, който ти предоставя картина на познатото по силата на това, което е дадено и подредено според правила в рамките на твоя собствен познавателен опит: опит, в който се сливат универсалността на човешките познавателни способности а priori и партикуларността на тяхното конкретно реализиране в жизнения свят на дадена личност а posteriori.

Не е случаен фактът, че именно през епохата на Просвещението литературният жанр на епистоларния роман процъфтява. Героите най-ясно са

¹³ Kant, I. (2015). Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? In: *Gesammelte Werke*. E-book. Andhof Verlag, S. 2010–2015.

¹⁴ Op. cit., S. 2010.

описани посредством поредица от писма, техни собствени и адресирани до тях, или пък писма, в които се споменава за тях. Духът на този литературен жанр най-пълно описва духа на XVIII в., особено в годините между 1740 и 1780 г.¹⁵ Именно това са годините, през които просвещенските идеи за пълноценно изучаване, изследване и писане за природата и човека в нея напълно се развиват, за да вдъхновят мислители като Кант да изведат като лозунг на Просвещението крилата фраза като *Sapere aude!*. Просвещението се ражда в рамките на епистоларна по форма мисловност. Писмото се превръща в основен медиум, посредством който неговите ползватели оформят в голяма степен пределите на своя познавателен опит, чиито истини е трябвало да предадат. Епистоларната мисловност изисква дързостта да опознаваш все повече света и себе си в света в качеството на онзи предел, до който ти се дава това познание. Епистоларната мисловност на Просвещението поставя ударение именно върху епистемологичния и естетико-етическия проблем за границите на човешките познавателни способности в един свят, който налага все по-усилената тяхна употреба. Истините за света, човека и Бог именно през епохата на Просвещението получават теистичната трактовка като разумно обосновани с помощта на наукообразни методи.¹⁶ Именно този факт ни навежда на мисълта, че е редно да определим Просвещението като епоха, която съдържа в себе си контурите на една метафизика на модерността: метафизика, чийто център е мисловността на търсеция истините за света, който в същото време е захвърлен в необятността на този свят, в която тези истини не присъстват като дадени в познавателния опит. Търсеция истините за света трябва преди всичко да извърши основна критика на своите познавателни способности, преди да започне това свое дръзко начинание. Поради тази причина героите на просвещенските епистоларни романи подобно на водещите мислители на епохата изказват своите рефлексии за възможните граници на човешкото познание, но и за неговото възможно усъвършенстване посредством старателното им изучаване. Тези герои не просто присъстват в дискусиите, кипящи в един или друг моден салон, където се обсъжда нашумял роман, но и в голяма степен възплъщават духа на една нова метафизика: възплъщават духа на критическата философия, която преди всичко има за цел да изясни проблема за границите на познавателните способности на човека в теоретичен и практичен план. Критическата нова метафизика смело обръща гръб на вековните традиции на метафизиката, позната през Античността и Средновековието, доколкото началата на битието не е нейна основна тема. Критическата нова метафизика се опира на битието, проявено в тесните рамки на опита на един субект на познанието. В случая обаче този субект на познанието не разполага с универсалистката гледна точка на ноуменалното, а

¹⁵ Singer, G. F. (1933). *The Epistolary Novel. Its Origin, Development, Decline, and Residuary Influence*. Philadelphia: The University of Pennsylvania Press, pp. 102–103.

¹⁶ Audi, R. (2019). Method: Theism. In: *Theism and Atheism. Opposing Arguments in Philosophy* (Eds. Koterski, J. W. and Graham Oppy). Chicago: MacMillan Reference, pp 35–47.

от самото начало е положен в пределите на феноменалното, което тепърва трябва да се подреди според нагледите и правилата на едни чисти естетика и аналитика, чиито начала откриваме именно у същия този субект на познанието. Ролята на последния е активна, творческа, когато става дума за подреждането на хаотичното многообразие на опита в ясна картина според нагледите и понятията, дадени a priori.

Известно е, че именно Имануел Кант най-ясно излага аргументативната база на тази нова критическа метафизика именно в рамките на своите известни три критически съчинения: *Критика на чистия разум* (1781), *Критика на практическия разум* (1788) и *Критика на способността за съждение* (1790). Естествено, в този списък трябва да включим и следните две съчинения: *Пролегомени към всяка бъдеща метафизика, която ще може да се представи като наука* (1783) и *Основи на метафизиката на нравите* (1785). Не може да се мисли като чиста случайност фактът, че именно през 1784 г. Кант решава да се включи в дебат, който е възникнал заради неяснотата на понятието за просвещение. Кант е мислителят, който в периода между 1781 и 1790 г. изгражда концепцията за етичната свобода като основана изцяло на свръхсетивния принцип на мисловността като чиста спонтанност, т.е. сферата на чистата свобода, в която се корени автономността на законодателството на човешкия разум.¹⁷ Кант е мислителят, който през тези години ясно определя връзката между разумността и свободата, познанието и автономността, етичното и мисловността, взета като чиста спонтанност. Поради тази причина никак не е чудно защо той дефинира Просвещението като епоха на пълнолетието на разума, т.е. на желанието да си служим с разсъдъка сами, без чуждо ръководство.¹⁸ Кант извежда на преден план идеята за пълнолетието на разумността като идеята за желанието свободно да използваш своите познавателни способности; а тази свобода има своята пълна реализация именно в областта на етичното.

Очевидно Просвещението според Кант не би могло да изпълни своята мисия на епоха, която довежда до по-голям прогрес, до повече истинно познание и свобода, ако не е обвързано към етичното в качеството на мисловност, взета като чиста спонтанност. Висшата цел на човешкото познание е познанието за човека в един свят, в който предписанията на един висш нравствен категорически императив са не просто продиктувани от прагматиката на човешката разумност, но и може да бъдат преоткрити като общовалидни за всяка общност на свободни разумни създания. Днес това гледище придобива все по-голяма актуалност на фона на изследванията, свързани със създаването на изкуствения интелект като форма на интелект, която е равна на, или надвишава в уменията си, естествената форма на човешки интелект. Можем ли посредством машинното обучение да създадем изкуствен интелект, който да споделя идеята за просвещение,

¹⁷ Kant, I. (1922). *Kritik der Urteilskraft*. Leipzig: Verlag von Felix Meiner, S. 8.

¹⁸ Kant, I. (2015). *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* In: *Gesammelte Werke. E-book*. Andhof Verlag, S. 2010.

предложена от Кант? От друга страна днес все по-често в областта на астрофизиката се правят открития на екзопланети, за които се предполага, че са в състояние да бъдат домове на високоразвит интелигентен живот, било антропоморфен, било неантропоморфен. Би ли бил подобен живот просветен в този смисъл, че да изведе на преден план познанието за свят, който е проникнат от мисловните конструкции на етическото като единствената истинска свобода? Трето, днес все по-често най-актуалните проблеми, пред които се изправя човечеството, са свързани с кризата на ценностите на класическата представителна демокрация, променящите се климатични условия, които налагат съвсем нов модел на енергийна устойчивост, и растящото социално неравенство между най-богатите хора и мнозина други, чийто живот често е застрашен от военни конфликти или природни бедствия. Как бихме си представили това човечество, ако за миг то споделя в по-голяма степен просвещенския идеал на Кант?

Ироничните усмивки са логичният отговор на твърде много хора, които най-вероятно може въобще да не са чували за Кант; но все пак ако те биха могли да размислят достатъчно много, биха се съгласили, че ще им остане надеждата, ако могат без чуждо ръководство да мислят и изказват своите мисли според силата на достатъчно убедителни аргументи. Триста години след своето раждане Кант успява според мен да ни научи на това нещо. Затова е и редно да му благодарим истински, а не просто да отбележим още една дата, включена в календара на събитията на всеки философски департамент в този все по-объркан свят.

ЛИТЕРАТУРА

Audi, R. (2019). Method: Theism. In: *Theism and Atheism. Opposing Arguments in Philosophy* (Eds. Koterski, J. W. and Graham Oppy). Chicago: MacMillan Reference.

Biester, Johann Erich. (1783). Vorschlag, die Geistlichen nicht mehr bei Vollziehung der Ehen zu bemühen. In: *Berlinische Monatsschrift 2*, S. 265–276.

Kant, I. (1922). *Kritik der Urteilskraft*. Leipzig: Verlag von Felix Meiner.

Kant, I. (2015). Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? In: *Gesammelte Werke. E-book*. Andhof Verlag, S. 2010–2015.

Lessing, G. E. (1780). *Die Erziehung des Menschengeschlechts*. Berlin: Voß. In: [Gotthold Ephraim Lessing: Die Erziehung des Menschengeschlechts \(projekt-gutenberg.org\)](http://www.gutenberg.org)

Mendelssohn, Moses (1784). Ueber die Frage: was heißt aufklären? In: *Berlinische Monatsschrift*, Bd. 4, S. 193–200.

Singer, G. F. (1933). *The Epistolary Novel. Its Origin, Development, Decline, and Residuary Influence*. Philadelphia: The University of Pennsylvania Press.

Zöllner, Johann Friedrich (1783). Ist es rathsam, das Ehebündniß nicht ferner durch die Religion zu sanciren? In: *Berlinische Monatsschrift* 2, S. 508–516.

II. ИЗСЛЕДВАНИЯ

„МОРАЛНОТО НАСЛЕДСТВО“ НА ТОТАЛИТАРНИЯ СОЦИАЛИЗЪМ

Добрин Тодоров¹

Във връзка с няколко драстични престъпления, извършени в страната ни неотдавна, за кратко бе подновен дебата за състоянието на *морала* на днешните българи. През последните години немалко анализатори на публичния живот у нас констатираха тенденция към притеснителна *деморализация* сред голяма част от съвременното българско общество. Те търсят и предлагат обяснение за широко разпространената *локвара* сред тези негови членове. По правило корените ѝ виждат в процесите, протекли през периода на т.нар. *преход* към демокрация. Смятам, че причините за тревожното явление следва да се дирят освен в събитията, случили се през последните около три десетилетия от най-новата история на страната ни, още и в предходни периоди от нея, особено във времето на *тоталитарния социализъм*.

Според мен наслоенията от визираната епоха в моралното съзнание на мнозина от днешните българи са дълбоко залегнали, а влиянието им е трайно. Ще се опитам да ги открия чрез свидетелствата на техен *пряк наблюдател*, какъвто е писателят Георги Марков, който в своите добре известни, но често пренебрегвани, „Задочни репортажи за България“ представя максимално реалистично манталитета и начина на мислене на хората у нас през посочения период, като особено наблюдава върху *прелома*, осъществен в интересуващото ни тук отношение през втората половина на 40-те и първата половина на 50-те години на XX век.

Смятам, че припомнянето на неговите прозорливи заключения за *корените* на безчестието би било поучително с оглед по-дълбокото навлизане в разглежданата тема. Няма да преразказвам историите, съдържащи се в тази забележителна книга, а ще се опитам да открия водещите *ценности нагласи* от онова време посредством кратките им и концентрирани изрази в житейски максими, политически лозунги и екзистенциални сентенции, изразени от различни хора в разнообразни ситуации. Убеден съм, че съдържащите се в книгата крилати фрази представят в концентриран вид *моралното кредо* на „социалистическия човек“. Те представляват ярки и запомнящи се формули за смисъла и правилния начин на живот в условията на „реалния социализъм“, които могат да ни послужат за *ориентир* при определяне на нравствения канон и на немалко от съвременните българи.

¹ Проф. д.ф.н., преподавател по философия в секция „Философски и социални науки“ на катедра „Икономика и управление“ при МГУ „Св. Иван Рилски“

Ще започна своя опит за концентрирано представяне на „моралния кодекс на строителя на социализма“ с неговата *политическа предпоставка*: марионетният характер на управлението у нас през онзи период, когато властта е в ръцете на Българската комунистическа партия, насочвана и контролирана от партийно-държавната върхушка на СССР. От този факт следва, че безспорен ценностен императив както на управляващите у нас, така и на цялото население, е този за *безусловна вярност* към чуждестранния опекун, намерил ярък израз в лозунгите „Съветските норми са наши норми! Съветският морал е наш морал!“ (58)², вършим всичко „по примера на Съветския съюз“ (64), „Така е в Съветския съюз, така е и у нас!“ (60). Това сляпо подражателство понякога води до *абсурди*, като грандоманския проект за изграждане на „софийско море“, стъпил върху тезата „Щом Москва може да има плавателен канал, Москва-река, защо София да няма нещо подобно!“ (76). Следването на чужд образец достига в някои случаи до крайни форми на *сервилност*, например в призива на един партиен агитатор към неговата аудитория „Когато произнасяме името на СССР, другари, трябва да станем на крака!“ (54). И днес подобно *угодничество* може да се срещне у някои наши съвременници спрямо привижданите от тях указания, идващи от „Брюксел“ или „Вашингтон“. На последните фактори се отрежда ролята на актуален „голям брат“, макар вече да няма нужда от такъв, а и никоя от тези външни сили да не иска да я изпълнява, оставяйки на нас да носим отговорността за собствените си избори.

Разбира се, далеч не всички българи са проявявали такова *подмазвачество* към ръководителите на „великата съветска страна“ през епохата на „реалния социализъм“. В своето ежедневие немалко от тях се отнасят с присмех и *презрение* към налаганите съветски стандарти във всички области на живота, например в киното чрез саркастичното питане „Филмът съветски ли е, или е хубав!“ (40).

Врагоманията

Основна характеристика на занимаващия се с публичните дела в периода на тоталитарния социализъм е *врагоманията*. В основата на търсенето, а и намирането, на зложелатели е принципното *недоверие* към хората. Така се ражда *отчуждението* между тях, за да се стигне и до заключението на Георги Марков, че „ПОДОЗРЕНИЕТО Е ЕДИН ОТ ГЛАВНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ НА АЛИЕНАЦИЯТА В КОМУНИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО“ (100). Ситуацията на постоянна *война* с „врага“ неминуемо поражда *усъмняването* във всеки и особено отличаващия се от масата: „Я мислим „да има нещо съмнително у тоа човек“ (28) или „Абе кой те знае ти кой си!“ (94). Маниакалната подозрителност към ближния намира своята кулминация в разглеждането на всеки като потенциален или реален *противник*.

² Тук и по-нататък в скоби посочвам страницата на цитирания текст от изданието на книгата от 1990 г. (бел. авт.)

Мнителността е защитна реакция, но и убеждение в *злонамереността* на другите хора. Обладаният от нея партиен активист, а често и редови гражданин, не допуска възможността някой да няма врагове: „Що за човек си ти, щом нямаш врагове?“ (12). Дълбоко насадената *ненавист* към себеподобния намира категоричен израз в принципа „Ти не си никакъв човек, ако не мразиш!“ (13). От него пряко следва обвинения в *невярност* към режима: „Този, който не мрази, не е наш! Защото не може да се живее, без да се мрази!“ (12). Враждебността към другия, особено ако той се различава от околните, ражда безкомпромисната дилема „Или я – или ôни!“ (30).

Разглеждането на всеки човек като противник, а не дори като опонент, изключва *добронамерените* отношения с него. Съпричастността и сътрудничеството стават невъзможни при перманентната революционна *класова борба*. Единственият начин да постигаш целите си е, като се налагаш над другия и го *принуждаваш* да изпълнява твоите команди. В тази житейска логика съвсем естествено се вписва и копнеж по *насилието* и неговите най-ярки носители: „Абе говорете каквото щете, но човекът имаше желязна ръка! Де да имаше още като него!“ (43). Условие за успех при всяко диктаторско управление е поддържането на *страха* у населението, намерил зловец израз във фразата: „Кой смее сега да се смее!“ (41).

Що се отнася до „моралния императив“, който налагат властимащите при своето управление, той най-кратко се изразява така: „Всеки български гражданин, и особено всеки ръководител, да бъде замесен и в някакво мръсно, излагащо го действие“ (57). Намирането на нравствени провинения или юридически престъпления от страна на властимащите или приписването на такива цели да държи в *подчинение* населението. Особено ценни за управляващите са доказаните мерзавци, заради тяхната *уязвимост* и постоянна възможност да бъдат избличени, но и използвани за безчестни начинания. Подобна тактика да се събират данни за греховете на непочтени люде, с оглед употребата им за „мръсни дела“ или като „изкупителни жертви“, не е чужда и на немалко от *съвременните* политици в страната ни, които предпочитат да се обграждат с посредствени и „окаляни“ клакьори с гузна съвест, а не с почтени хора, които евентуално да им поискат сметка за извършените безобразия.

Особено отблъскващо през разглеждания период е поведението на партийните *кариеристи*. Тяхното преклонение пред властта и послушание на Комунистическата партия е илюстрирано от Г. Марков с крилати фрази, като „Води ме партию!“ (57, стих на Христо Радевски) или „Както кажеш, Партию! Стига моето да не се губи!“ (60). Показателно е и съзнанието, което тези хора имат за собственото си *нищожество*, оправдаващо лоялността им към властващата партия: „Партията ме издигна, партията ме направи от нищо нещо. Без партията аз съм нула!“ (32). Същевременно поведението им съвсем не е безкористно – те очакват да получат *награда* за своята подкрепа към партията-държава: „Я не съм станал партиец, за да работим. Че ми намериш служба... Щом си на власт, значи

нема да се мъчиш! Другите да се мъчат!“ (31). Стремещт към „скачане“ от изискващи усилия дейности може да се илюстрира и с подобната, но не по-малко характерна максима на очакващия *отплата* от властта за своята вяроност: „Аз не искам работа, служба ми дай!“ (27). Желанието за заемане на доходоносни синекури като средство за постигане на *лек живот* се отнася не само до родителите, но и до техните потомци „Ако няма легация за сина, ще му измислим една легация, ще отворим, ако трябва!“ (70). Такъв тип мислене, последван от съответните действия, могат да се наблюдават и днес в страната ни чрез практиката за назначаване на т.нар. „калинки“ в държавните институции.

Връзкаството

Мнозина българи от всички периоди на модерната ни история активно работят за *съхранението* на добре познатата от миналото система на „връзки“ за решаване на личните проблеми. Тази особено отблъскваща и вредна практика на *връзкаството* или „царството на „моя човек““ (71) е особено ефективна при решаване на житейски проблеми от всякакъв характер. От наличието или липсата на „свои хора“ зависи благополучието на всеки българин тогава, а за жалост в голяма степен и сега. Според Г. Марков „главният закон на връзкаджиството“ е „ТИ НА МЕНЕ, АЗ НА ТЕБЕ“ (75). Неговото спазване означава, че всеки гражданин, за да има успех в живота, е принуден да прибегва до *услугите* на свои роднини, приятели, колеги, съседи, познати, като същевременно се чувства „длъжен“ да извършва такива според възможностите, които социалното му положение позволява. Достъпът до влиятелни „връзки“, както и многобройните *привилегии*, давани на различни категории близки до режима хора, води до ключово разделение в обществото на хора „първо“ и „второ“ качество, на „обикновени“ (простосмъртни) и партийно-държавната „аристокрация“, като за втората не вадат законите, създадени от самата нея. Обособяването на подобни паралелно съществуващи социални „светове“ се оказва твърде *трайно*, като и днес не е преодоляно, макар способите за попадане в „по-висшия“ от тях донякъде да са се променили.

Не се е променило *слагаческото* отношението към актуалното партийно-държавно ръководство. Тук водещ е принципът „Партията принадлежи на този, който я води. Аз съм войник на партията и изпълнявам това, което тя поиска от мен“ (18). Това означава доброволно приемане на *слугинска роля* спрямо намиращите се в момента на върха на властовата пирамида „другари“. Прехвърлянето на личната *лоялност* от загубилия към спечелилия властта в съответната партия и понастоящем е често срещано явление сред партийните активисти. Връзката между днешните партийни босове от т.нар. лидерски партии и техните свити, в които думата на „първия“ не се коментира, камо ли да се опорва, е съхранена.

Угодничеството пред политическите лидери се проявява твърде отчетливо чрез *цитатничеството*. Всеки, който иска да бъде забелязана неговата ревностна поддръжка на партийните ръководители, а и на началниците от всякакъв ранг, не пропуска да се позове на техни дори най-банални твърдения, представяйки ги за висша *мъдрост*. В това отношение най-привилегирован е „първият партиен и държавен ръководител“, който с удоволствие е чувал фразата „както ни учи другарят Живков“ (15), респ. Димитров, Коларов или Червенков. Често ясно изразеното публично *раболепие* върви заедно с прикрита подигравка към венцехваления: „Ама му ревнах едно „Червенков“, та му хвъркна шапката!“ (14). Декламирането на клишета или лишени от съдържание фрази на актуалните „началници“ от техни верни слуги не е изчезнало и досега от нашия публичен език.

Ръка за ръка със самоунижението пред началника върви и *презрителното* отношение на последния към неговите подчинени. В стремежа си да потисне и смаже тяхната воля, той с всяко свое действие им внушава „Аз съм всичко, вие сте нищо“ (16). Всячески се стреми да им натякне, че от него зависи как ще живеят: „Аз променям вашия живот!“ (79). Ръководители от всякакъв ранг смятат, че не дължат *обяснения* за действията си пред своите подчинени, изричайки или внушавайки им своя принцип: „Разкарай се и много не питай!“ (69). Прав е Г. Марков, когато констатира, че „най-голямата грешка, която човек може да направи у нас, е да задава въпроси“ (91), особено на „началника“. И до ден днешен това заключение остава валидно. Няма ръководител, който да не се подразни или да сметне, че се руши неговия авторитет, ако му бъде отправено питане за основанията на някое негово действие. Особено ненавистни в неговите очи са дръзналите публично да *критикуват* поведението му подчинени, макар и те да са водени от подбуди за подобряване на работата и да не се стремят към публичното дискредитиране на ръководителя.

Разбира се, съществували са редки изключения на искрено вярващи в комунистическите идеи личности, които са се отворили от *фалша* и моралното падение на „другарите“ си. Тези единици постъпвали според максимата „Ако държавата се е отказала от съвестта си, аз не съм се отказал от моята“ (26). Те са поели пътя на *дистанцирането* от „своите“, неотклонно следвайки принципа „Цял живот съм бил комунист и затова никога не съм бил партиец“ (58). В наши дни подобна безусловна *вярност* към идейно кредо или политическа партия се среща все по-рядко. За сметка на това нарастват случаите на *преходване* от една партия в друга, че и в трета, стига това да обслужва интереса на карьеристите в политиката.

Личният произвол

Да се обяснява политическото номадство само с *амбициозност* за постигане на личен успех, е необходимо, но и недостатъчно. Много важен фактор в недалечното минало, а и днес, е стремежът към максимален *произвол* в

собствените действия, съпроводен с отказ да се спазват каквито и да било общовалидни норми – нравствени или юридически. През втората половина на миналия век у нас житейската формула на властимащия е твърде примитивна и *арогантна*: „Сега ни е паднало и ще я караме, както ни изнася“ (58). За жалост и днес все още е актуално екзистенциалното кредо на „влезлия в политиката“ с цел собствено облагодетелстване индивид с *покварено* съзнание: „Искам да се наживея! Сега ми е паднало!“ (59). Този начин на мислене не е присъщ само на пряко занимаващи се с управленска дейност. Той служи като оправдание на хора от всички социални слоеве вчера и днес за снемане на *отговорността* за аморалните им постъпки. Личният пример на началника се схваща като *индулгенция* за собствените прегрешения: „Правя го, защото другарят Х го прави. Че ако той може да назначава дъщеря си, защо аз да не назнача моята!“ (18). Нещо повече, въпросният началник от всякакъв ранг е готов да прибегне до изкушението за получаване на повече власт от подкрепилата го подлога. Той я подтиква към безчестие чрез обещанието „Ако ми помогнеш да го смъкнем оня, мястото е твое“ (37).

Трудовият „морал“

През епохата на тоталитарния социализъм се формира специфичен *трудов морал*, чието основно правило е „За толкова пари – толкова се работи“ (26). То се явява универсално оправдание за *леността* и безхаберие то към резултата от вършената работа. Липсата на инициативност и на желание за поемане на ангажименти се прикриват с гръмки обети за бъдещи грандиозни постижения. Зад тях се крие отблъскващо притворство: „Обещават ми да изпълнят това, което е тяхно задължение!“ (35). Пренебрежението към вършената работа, скривано зад тържествени обети, често ражда *безсмислици*: „Всеки кооператор – свиня! Всеки комунист – две!“ (46) или „С всички сили – пет за четири!“ (46). Ала когато все пак се стигне до питане защо нещо не е направено изобщо или добре, се прибегва до универсалните *оправдания*: „Абе разбери, нищо не зависи от мен“ (71) и „Нали всеки би направил така!“ (93). Прав е Г. Марков, когато пише, че свикването с *безсилието*, приспособяването и възползването от тази житейска система е „най-дяволската промяна, настъпила в живота на нашия народ“ (71). И тогава, и днес резултатът от нейното следване е *примирение* със статуквото, имитиране на дейност и рапортуване на нереални постижения. Отчитането на несъществуващи резултати показва липса на угризения на *съвестта*: „Не е важно дали си свършил работа, важно е да я отчетеш!“ (23).

Тъй като да не се върши открито нищо както днес, така и в близкото минало, е невъзможно, често се прибегва до *симулиране* на очакваната активност. Поведението на имитатора от времето на тоталитарния социализъм следва жизнено кредо, което може да се изрази с фразата „Дайте да работим, че да построим социализма, пък след него комунизма, че дано след това да си заживеем

както преди“ (46). Днес то може да се перифразира на „Дайте да построим демокрацията, а след това да си заживеем както си знаем“. За този тип хора какво е официално обявеното социално-политическо устройство на държавата няма значение, важно е постигането на личното/груповото им *удобство*. За тях не е трудно да декларират *вярност* към всякакъв вид политическо управление, стопански модел или правна система. Скриването зад някаква публична фасада и саботирането на реалните социални реформи са се превърнали в трайно житейско *кредо*.

В така описаната тягостна обстановка възникват няколко важни питання относно поведението на хората. Едното от тях се отнася до намирането на *вярна ориентация* в специфичната социална среда. В това отношение е характерен отговорът на един от персонажите в книгата на Г. Марков, който казва: „Намерих му цаката – каквото пише (в официоза в-к „Работническо дело“), разбираш го точно обратното“ (46). Още по-важен е въпросът „Как да се справи човек в ситуация на постоянни *заплахи* от преследване и тормоз“? Възможностите са няколко. Първо, да осъществи радикално бягство от действителността чрез *самоубийство* – така решава да постъпи един от героите в книгата на Г. Марков, който простичко казва: „Няма нареждане да се живее“ (25). Второ, да се окаже активна, но косвена *съпротива* чрез вършене на смислени дела: „Когато те боли, започни да правиш нещо с ръцете си, опитай се да създадеш нещо – и ще ти мине“ (3). Разбира се, винаги е налице и възможността да се прибегне до *хумора* като защитна реакция. Тук характерен пример е епиграмата на Радой Ралин „Човек за човека е брат – разбра ли бе, гад!“ (4). Ала в повечето случаи се стига до примирение и следване на *конформистката* житейска стратегия – съществуване тук и сега: „Карат я, като че светът ще свърши утре“ (27). Оправдание за *малодушното* скриване на несъгласието със статуквото винаги се намира, например чрез стремежа да се предпази потомството от преследване: „Ако не бяха децата ми, щях да му кажа“ (70).

„Вечните“ предразсъдъци

Да бъде обяснявано днешното нравствено падение на мнозина от нашите съвременници с неотклонно следване на нравствения канон на успешния „строител на социализма“, е недостатъчно. Тук следва да се отчетат влиянията на дълбоко залегнали екзистенциални *предразсъдъци*, наследени от времената преди установяване на тоталитарния социализъм у нас. Така например основен принцип на масово разпространената житейска стратегия на *оцеляването* е „да се преживее някак“ (34), като по възможност се съхрани вече наличното битие. Добре познати са и прастарите формули на *покорство* пред властта: „Срещу ръжен се не рита“, „Преклонена главица, сабя не я сече“, „Да би мирно седяло, не би чудо видяло“ и пр. Зад тях прозира дълбоко вкоренена *обреченост* на невъзможност да се промени собственото и чуждото социално положение, особено добре изразена

в максимата „Всяка жаба да си знае гола“ (22). Към тази поредица наследени от по-далечното минало „мъдрости“ може да се причисли и *универсалният* обяснителен принцип за упражняване на властта от който и да е управник, споделян масово и днес: „Борбата е за кокала“ (56). Иначе казано, липсва вяра, че управляващите – които и да са те – работят в името на общественото благо, а не в собствена изгода.

От моралния канон на „старите българи“ днес като че ли са отпаднали максими, изразяващи *толерантност* към различия: „И него майка го е раждала“, „И той душа носи!“ (25). Забравена е и „прастарата истина“, че „Героизмът свършва, след като се плати за него“ (59). Останало обаче е здравословното *съмнение* на нашите предци, намерило израз във възклицанието „Чак пък толкова!“ (44). То предпазва от увлечения в крайности и е предпоставка за заемане на *умерена* позиция. Това съмнение обаче нерядко днес се превръща в краен *скептицизъм* спрямо валидността на всякакви духовни ценности, отказ от проява на инициатива и поемане на отговорност за собствените дела. Затова и понастоящем мнозина прибегват до двусмислие и пустословие, следвайки препоръката от времето на тоталитарния социализъм „Когато кажеш нещо, винаги оставяй зад себе си отворена вратичка, за да се измъкнеш, ако трябва“ (14).

Според Георги Марков *преломът* в ценностната система и в частност на нравственото съзнание на хората у нас се осъществява в периода на „култа към личността“, т.е. втората половина на 40-те и първата половина на 50-те години на миналия век. Заедно с налагането на комунистическата идеология, базирана върху разбирането, че развитие има само вследствие на *конфликт* („класова борба“), а социалната революция, водеща към рая на земята (комунизма), неизбежно започва с *недемократично* управление („диктатура на пролетариата“), в съзнанието на тогавашните българи се налага аксиомата за наличието само на *групов* („класов“), но не и на общочовешки морал. В обществото липсва „какъвто и да е обективен морал“ (74). Така индивидуалната или колективната *корист* намира своята легитимация, а търсенето на съгласие между хората на основата на *универсални* нравствени ценности и норми на поведение е безсмислено.

В основата на този тип мислене стои принципният *антихуманизъм* на ръководната върхушка от периода на тоталитарния социализъм. Инструменталното отношение към хората най-категорично се материализира в максимата „Човекът е само средство в борбата, а сам за себе си няма никаква стойност“ (24) и в стиха на пролетарския поет Вапцаров „Какво тук значи някаква си личност“. Съответно използването на хората в собствена *изгода* е съвсем логично следствие от такъв начин на мислене. Кулминация на този циничен възглед е убеждението на обекта на култа „Аз съм всичко, вие сте нищо“ (16), а негова обратна страна е признанието на унижения и изплашен човек – „Ти си всичко, аз съм нищо!“ (17).

Смачканото достойнство, постоянният контрол, потискането на свободната инициатива, всяването на *страх* и честите унижения водят до загуба на човешки

облик и признание на собствената несъстоятелност: „Аз съм отрепка и зная това!“ (84). Повторното цивилизоване, възвръщане на достойнството и *очовечаване* на роба обаче е мъчителен процес. Той изисква постоянни и целенасочени усилия, като особено важен е *личният пример*. В това отношение има смисъл да се възприеме и следва максимата на незагубилия моралното си чувство дори в условията на тоталитарния социализъм човек: „Това, че някой е подлец и отрепка, не е основание и ние да постъпваме така!“ (3). Друг е въпросът, че много по-често се търси начин да бъде снета личната отговорност за проявена аморалност с *оправданието* „Такива бяха времената... Аз не съм виновен!“ (93). Или пък да се апелира към *забрава* на стореното безчестие: „Хайде да не човъркаме сега стари рани!“ (89).

Хуманизацията на хората и отношенията между тях в съвременното общество изисква честно, почтено и открито да се приемат *последствията* от собствените действия, включително когато те са морално укорими. Така ще се тръгне по пътя към преодоляване на „моралното наследство“ на тоталитарния социализъм.

„МОРАЛНОТО НАСЛЕДСТВО“ НА ТОТАЛИТАРНИЯ СОЦИАЛИЗЪМ

Добрин Тодоров

(Резюме)

Дебатът за състоянието на *морала* на днешните българи е периодично подновяван. Немалко анализатори на публичния живот констатираат тенденция към притеснителна *деморализация* сред голяма част от съвременното българско общество, като търсят и предлагат обяснение за широко разпространената *поквара* сред тези негови членове, виждайки корените и в процесите, протекли през периода на т.нар. *преход* към демокрация. В текста се защитава тезата, че причините за тревожното явление следва да се дирят освен в събитията, случили се през последните около три десетилетия от най-новата история на страната ни, още и в предходни периоди от нея, особено във времето на *тоталитарния социализъм*. Наслоенията от визираната епоха в моралното съзнание на мнозина от днешните българи са дълбоко залегнали, а влиянието им е трайно. Възможност за тяхното открояване дават свидетелствата на техен *пряк наблюдател*, какъвто е писателя Георги Марков, който в своите добре известни „Задочни репортажи за България“ представя максимално реалистично манталитета и начина на мислене на хората у нас през посочения период.

Ключови думи: морал, поквара, антихуманизъм, егоизъм, подчинение

THE “MORAL HERITAGE” OF TOTALITARIAN SOCIALISM

Dobrin Todorov

(Summary)

The debate about the state of morality of the Bulgarians of today has been periodically renewed. Quite a few analysts of public life have established a tendency towards a worrying *demoralisation* among a large part of the modern Bulgarian society by searching for and offering an explanation of the widespread *corruption* among its members, seeing its roots in the processes that took place during the period of the so-called transition to democracy. The thesis has been upheld that the causes of the alarming phenomenon should be sought for not only in the events that took place in the past three decades of the recent history of our country, but also in previous periods, especially in the period of *totalitarian socialism*. The influence of the epoch in question is deeply embedded in the moral consciousness of many Bulgarians of today and it is permanent. The opportunity to highlight that influence has been provided by the testimony of its *direct witness*, the writer Georgi Markov, who in his well-known “Correspondence Reports on Bulgaria” illustrated as realistically as possible the mentality and way of thinking of the people in this country during the period mentioned above.

Keywords: morality, corruption, anti-humanism, selfishness, submission

„ПЪРВО СЛУЖИТЕЛИТЕ, ПОСЛЕ КЛИЕНТИТЕ“ – ПО-ВАЖЕН ЛИ Е СЛУЖИТЕЛЯТ ОТ КЛИЕНТА?

Йоан Христов¹

1. Въведение

Множество бизнес мениджъри следват управленска стратегия, отговаряща на добрата стара максима: „клиентът е най-важен“ или „клиентът е винаги прав“. Дните на този тип фирмена култура като че ли вече отминаха вследствие на бързо променящата се икономическа среда и много локални и световни компании трябва да се адаптират към новите пазарни условия на остър дефицит на квалифицирана работна ръка, за да посрещнат системните предизвикателства, пред които вече са изправени.

В настоящия доклад се прави опит да се съпоставят съществуващата ситуация на пазара на труда с недостига на квалифицирани кадри с известното битуващо схващане за ориентираност към клиента - „customer centricity“², което предполага, че удовлетворяването на клиента винаги е на първо място за бизнес организациите. Все още много бизнеси поставят потребителите си в центъра на своите усилия, но доколко голяма е значимостта на служителите, които изпълняват ежедневните трудови дейности и задачи в компаниите? В следващите редове, на базата на литературно проучване, е направен опит да се анализират основните аспекти на този въпрос.

2. Изложение

Въпреки инвестициите в автоматизация в последните години липсата на квалифицирани работници остава едно от ключовите предизвикателство както пред българската икономика, така и пред европейската. Около 75% от работодателите в 21 европейски страни не са могли да намерят работници с правилните умения през 2023 г. Това е увеличение от 33 процентни пункта спрямо 2018 г., когато процентът е бил 42% (Yanatma, 2024). И няма признаци за забавяне на търсенето на квалифицирани работници в скоро време.

Излизайки от здравната криза с COVID-19, много държави с високи доходи се сблъскват с повишени нива на свободни работни места и недостиг на работна

¹ Ас. д-р, преподавател по социологически и управленски дисциплини в секция „Философски и социални науки“ на катедра „Икономика и управление“ при МГУ „Св. Иван Рилски“

² Ориентираността към клиента е способността на хората в организацията да разбират ситуацията, възприетията и очакванията на клиентите. Ориентираността към клиента изисква клиентът да е фокусната точка на всички решения, свързани с предоставянето на продукти, услуги и преживявания, за да се създаде удовлетвореност на клиентите, лоялност и поддръжка (Виж. Fader, P. Customer centricity. p. 19-20).

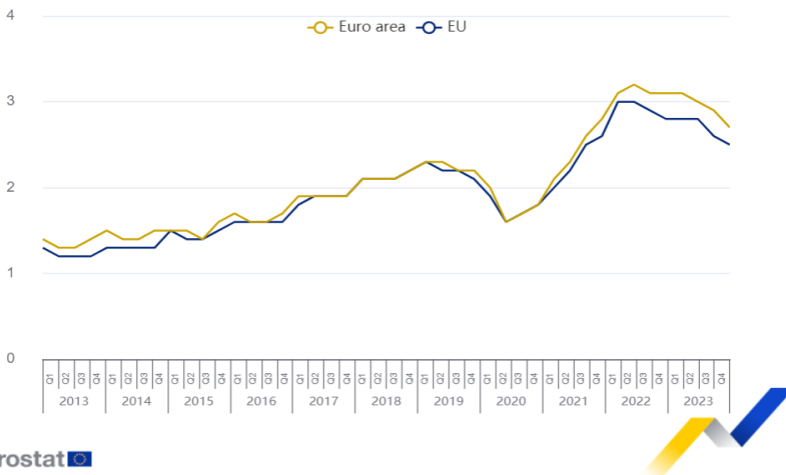
ръка. Към 2023 г. повишено остава търсенето на работна ръка (изразено в свободни работни места) в развитите икономики, макар и малко под своя пик през 2022 г. (вж. Фиг 1). Търсенето на работна ръка нарасна силно с отварянето на икономиките след затварянето при пандемията (Feist, 2024, p. 6).

В цяла Европа на работодателите им е все по-трудно да привлекат и задържат персонал с правилния набор от умения. Има доста проучвания за разходите, свързани със замяната на един нает служител с друг. Изчислено е, че всеки път, когато даден бизнес замени работник, който е на заплата, това струва на фирмата средно между 6 и 9 месечни заплати на служителя. За мениджър, който печели по \$40000 годишно, това са между \$20000 и \$30000 разходи за набиране и обучение на нов служител. Според някои изследвания разходът е дори още по-голям – загубата на наеман служител може да струва до сумата от две годишни заплати, особено ако се касае за високоплатен или главен изпълнителен кадър на фирмата (Vasantham et al., 2016, p. 20).

Нараства процентът на свободни работни места в Европейския съюз, като Германия е по-специално подчертана като страна, изпитваща остър недостиг на квалифицирани работници. Секторите с недостиг на квалифицирани кадри включват строителството, здравеопазването, разработката на софтуер и редица технически професии.

Недостигът на работна ръка и умения е както краткосрочно, така и дългосрочно предизвикателство за европейската икономика, тъй като особено острият дефицит, пред който са изправени европейските икономики от 2020 г. насам, се дължи на икономическите условия, свързани с края на пандемията от COVID-19. Европа също е изправена пред бъдеще, в което над една четвърт от всички хора ще бъдат над пенсионна възраст, докато системите за образование и обучение не са съсредоточени върху уменията, които са необходими за заместване на пенсиониращите се работници или за посрещане на търсенето на работна ръка в развиващи се сектори, като например в ИТ сферата. Следователно насърчаването на развитието на уменията и намирането на подходящата работа (*job matching*)³ в Европа е важно не само за облекчаване на текущия недостиг на персонал, но е и

³ Намирането на подходяща работа (*job matching*) е процесът на намиране на подходящия човек за правилната работа въз основа на присъщите мотивационни сили на индивида, или съпоставянето на работата с лицето или на човека с работата, което изисква разбиране и на работата, и на разглеждания човек (Виж Osborne, H., Vandenberg, P. 2023. p. 19).

Фиг. 1 Процент на незаетите работни места в цялата икономика за еврозоната и Европейския съюз съответно. Източник: Eurostat

жизненоважен компонент за осигуряване на дългосрочната международна конкурентоспособност на Европа (McEvoy, 2024).

В изследване, проведено през 2018 г. сред британски фирми, релокализирани извън Лондон, наличността на квалифицирана работна ръка в намиращите се в близост до метрополиса по-малки градове Бракнел, Рединг и Оксфорд е една от основните причини за преместването на бизнесите от Лондон към покрайнините на столицата на Великобритания. Наличието на огромен брой професионалисти и висококвалифицирани работници по долината на река Темза се приема като най-важната привличаща сила на този регион за около 40% от фирмите с едно или повече предприятия⁴.

В изследването също се разглеждат факторите, които помагат или възпрепятстват развитието на фирмите. Оказва се, че буквално единственият фактор, който подпомага разрастването на бизнесите, е голямото търсене на продукцията на фирмите (около една трета от тях споменават тази причина). Обратно, 36% от фирмите с едно предприятие и 33% от фирмите с повече предприятия декларират, че са възпрепятствани в развитието си от нарастващия дефицит на работна ръка. За сравнение: само 5% от фирмите се оплакват от високата цена на труда⁵.

⁴ Виж Breheny, M. J., Mcquaid, R. 2018. The Development of High Technology Industries. An International Survey. Published March 22, 2018 by Routledge.

⁵ Breheny, M. J., Mcquaid, R. 2018. The Development of High Technology Industries. An International Survey. Published March 22, 2018 by Routledge.

През следващите две десетилетия темпът и въздействието на технологичното развитие вероятно ще се увеличат, трансформирайки и подобрявайки човешкият опит и способности и предлагайки потенциал за справяне с предизвикателства като застаряване, изменение на климата и нисък растеж на производителността, като същевременно създават ново напрежение и смущения вътре във и между общества, индустрии и държави (Витанова, 2023, стр. 734).

В България много малко са индустриите, в които се внедряват нови модерни производствени методи, като сред причините за това е именно кадровият дефицит. Недостатъчният брой специалисти е само едната страна на проблема. В модерната индустрия се изискват висококвалифицирани кадри, които не само могат да използват, но и трябва да развият съвременните технологии. Традиционно в страната ни ръстът на заплатите вече е в пъти по-висок от производителността на труда (Денизова, 2024), като това се дължи не на значимо повишаване на квалификацията на работниците и служителите, а по-скоро на високата инфлация, която увеличава печалбите на бизнесите в номинално изражение, както и данъчните постъпления за хазната, а също и на някои фискалните мерки на ЕЦБ⁶ и политиката по доходите на българските правителства по отношение на минималната работна заплата и пенсиите, както и на някои мерки за ограничаване на инфлацията, които се предприемат с оглед предстоящото влизане на България в еврозоната⁷.

В същото време ръстът на производителността ще бъде ключова променлива в световен мащаб; повишените темпове на растеж в страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) могат да помогнат на правителствата да се справят с икономически, демографски и други предизвикателства (Витанова, 2023, стр. 733).

Привличането и задържането на квалифицирана работна ръка става все по-сериозен проблем за компаниите. Трудно се попълват позиции, които изискват дигитални и/или мултидисциплинарни умения. Най-младата част от работната ръка вероятно ще притежава необходимия набор от умения, тъй като поколенията Y и Z израстват в дигиталната ера. Приема се, че 75% от работната сила до 2025 г. ще бъдат т.нар. „милениали“ - хората, родени между 1985 и 1995 г. Нивото на умения е важен компонент за Индустрия 5.0 (Витанова, 2023, стр. 730).

За да процъфтява съвременната икономика, намирането и задържането на най-добрите служители е важно. Това е особено вярно за малките бизнеси и нестопанските организации, които се конкурират с по-големите предприятия, с големи бюджети, за топ таланти (Vasantham et al., 2016, p. 19).

⁶ Устойчивите мерки за фискална подкрепа в много страни с високи доходи запазва високото ниво на търсенето (на работна ръка), което отчасти допринесе за рязкото нарастване на свободните работни места (Feist, L. 2024. p 6).

⁷ Виж Николов, X. 2024. с. 295

Дефицитът на работници, добре подготвени служители и квалифицирани специалисти ще продължава да е основна характеристика на пазара на труда, което се превръща в едно от основните предизвикателства пред развитието на бизнеса в редица отрасли. Освен това в дългосрочен план се предвижда населението в трудоспособна възраст в много развити икономики да намалее в резултат на застаряването на населението. Пандемията ускори тази тенденция по много начини. В Съединените щати и Обединеното кралство по-възрастните работници все повече решават да напуснат пазара на труда, като се пенсионират. Освен това проучванията на географското несъответствие показват, че има много малко място за разпределяне на работници между географски единици в ЕС и Съединените щати, тъй като излишъкът от работна ръка е станал рядкост и трудовата мобилност е намаляла. (Feist, 2024, p. 6).

Повече от половината работодатели през изминалата година у нас са признали, че срещат затруднения в намирането на служители. Близко 40% от тях посочват като причина за това липсата на квалифицирани или пък на образовани кадри. Данните са на Агенцията по заетостта, а анализът на Института за пазарна икономика го потвърждава, като показва как незаетите работни позиции за миналата година са със 110 000 повече от хората, които търсят работа.

Най-много незапълнени работни места има в индустрията, прогнозите са това да продължи и в бъдеще. Близко една трета от свободните позиции в момента са там. Все повече се усеща недостигът на хора в сферата на търговията, транспорта, хотелиерството и ресторантьорството. Експерти отдават това на възстановяването на тези сектори след пандемията. Една четвърт от търсените служители са именно там (Ангелов, 2024).

Според Агенцията по заетостта сред най-дефицитните професии в България са електротехниците, заварчици, машинните оператори, работниците в селското стопанство и строителството, медицинските кадри, ядрените енергетици и IT специалистите.

Очакванията са да се търсят 243 000 специалисти с висше образование и 245 000 души със средно образование. С други думи, оцененият недостиг на кадри – който на фона на понастоящем изключително свитото предлагане на труд изглежда особено труден за запълване – в следващите 3-5 години приближава половин милион души (Николов, А., 2024).

Провеждат се различни проекти за подобряване на уменията на работниците спрямо нуждите на бизнеса, но на настоящия етап усилията на държавата в тази посока са недостатъчни, за да повлияят качествено на общото състояние на проблема.

Повечето бизнес мениджъри не биха наели неквалифицирани или нискоквалифицирани служители, но въпреки логиката много недобре обучени хора без квалификация работят за тях. Поради динамичното развитие на новите технологии много служители изостават в своето професионално развитие и остават недостатъчно квалифицирани, като им липсват ключови нови специфични

технически умения, които могат да увеличат производителността, да намалят времето, прекарано в създаването на продукт (или услуга), да намалят производствените разходи, да намалят допуснатите грешки и да създадат ефективна и ползотворна работна среда като цяло.

3. Заключение

Намирането, обучението и задържането на квалифицирани служители трябва да бъде основен приоритет за бизнесите както в България, така и в Европейския съюз. От изключително значение за компаниите е да се грижат и да подпомагат повишаването на професионалната квалификация на своите служители, за да увеличат равнището на подготвеност на работниците и служителите за ефективно изпълнение на трудовете им функции. Чрез повишаване на специализираните знания и умения на работещите, неминуемо се повишава конкурентоспособността на всяка организация особено при условията на остър дефицит и повишено търсене на квалифицирана работна ръка.

Трайният недостиг на кадри в индустрията, селското стопанство, строителството, здравеопазването, образованието, ресторантьорския и хотелиерски бранш в България налага пред бизнесите задачата бързо да се преориентират от приоритизиране на клиента към отдаване на ключово значение на служителя, който чрез равнището на качеството на своя труд може да допринесе както за прогресивното развитие на компанията, така и за нейния упадък.

Литература:

- Ангелов, И. 2024. Стандарт. Стана ясно кои са най-дефицитните работници у нас, 03.04.2024. <https://www.standartnews.com/biznes-ikonomika/stana-yasno-koi-sa-nay-deficitnite-rabotnici-u-nas-556737.html>
- Витанова, Н. 2023. Революция 5.0 (Индустрия 5.0) и някои дименсии на образование 5.0. Научно списание Педагогика. Год. 95, бр. 6, София, 2023, с. 723-739
- Денизова, В., Капитал, „Ръстът на заплатите вече е в пъти по-висок от производителността на труда“, 09.03.2024, https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/ikonomika/2024/03/09/4598145_rustut_na_zaplatite_veche_e_v_puti_po-visok_ot/
- Николов, А. 2024. Forbes България. 500 хил. работници се търсят за следващите пет години. 12.02.2024. <https://forbesbulgaria.com/2024/02/12/500-hil-rabotnitsi-se-tarsyat-za-sledvasthite-pet-godini/>
- Николов, Х. 2024. Основни тенденции на макроикономическата политика в България през годините 2020-2024 г. включително. Предпоставки и резултати// Сборник с доклади Теоретичния семинар „Човекът – мярка за

- всички неща? Предизвикателствата на постиндустриалното информационно общество“. Издателство на Техническият университет – София. с. 294-303
- Breheny, M. J. Mcquaid, R. 2018. The Development of High Technology Industries. An International Survey. Published March 22, 2018 by Routledge. [online] Available at: https://www.google.bg/books/edition/The_Development_of_High_Technology_Indus/LJSDwAAQBAJ?hl=bg&gbpv=1&dq=labour+shortage+hinders+businesses&pg=PT281&printsec=frontcover
- Fader, P. 2020. Customer centricity. First edition 2011. Formerly titled Wharton Executive Education Customer Centricity Essentials. Published by Wharton School Press. The Wharton School University of Pennsylvania. [online] Available at: https://www.google.bg/books/edition/Customer_Centricity/F5VKEAAAQBAJ?hl=bg&gbpv=1&dq=Customer+centricity&pg=RA1-PA20&printsec=frontcover
- Feist, L. 2024. Imbalances between supply and demand: Recent causes of labour shortages in advanced economies, ILO Working Paper 115 (Geneva, ILO). <https://doi.org/10.54394/LUTY2310>
- McEvoy, O. 2024 Labor and skills shortages in Europe - statistics & facts. <https://www.statista.com/topics/11864/labor-and-skills-shortages-in-europe/#editorsPicks>
- Osborne, H., Vandenberg, P. 2023. Job matching for youth in Asia and the Pacific. A transitions approach for positive labour market pathways. Asian Development Bank. Metro Manila, Philippines. [online] Available at: https://www.google.bg/books/edition/Job_Matching_for_Youth_in_Asia_and_the_Pacific/RiHuEAAAQBAJ?hl=bg&gbpv=1&dq=job+matching&pg=PT41&printsec=frontcover
- Vasantham, Tephillah S.; Swarnalatha, C. 2016. Need and importance of employee retention in organization related to human resource management. Laxmi Book Publication.
- Yanatma, S. 2024. EU jobs crisis as employers say applicants don't have the right skills. Euronews.com. [online] Available at: <https://www.euronews.com/business/2024/04/08/eu-jobs-crisis-as-employers-say-applicants-dont-have-the-right-skills>

**„ПЪРВО СЛУЖИТЕЛИТЕ, ПОСЛЕ КЛИЕНТИТЕ“ –
ПО-ВАЖЕН ЛИ Е СЛУЖИТЕЛЯТ ОТ КЛИЕНТА?**

Йоан Христов

(Резюме)

В цяла Европа на работодателите им е все по-трудно да привлекат, обучат и задържат квалифицирани кадри. Липсата на квалифицирана работна ръка е сред най-големите пречки пред развитието на бизнеса. Настоящият доклад разглежда актуалната проблемна ситуация с количествената и качествената липса на работна ръка в България и ЕС като цяло. На фона на междуфирмената конкуренция за достигане до целеви клиенти, се оценяват текущите условия, в които се намират фирмите и компаниите по отношение на намирането, развиването и задържането на квалифицирани работници и служители.

Ключови думи: търсене на труд, работни места, кадри, служители, квалифицирани работници

**“EMPLOYEES FIRST, CUSTOMERS AFTER” –
IS AN EMPLOYEE MORE IMPORTANT THAN A CUSTOMER?**

Yoaan Hristov

(Summary)

Across Europe, employers are finding it increasingly difficult to attract, train, and retain skilled staff. The lack of qualified labour force is among the biggest obstacles to the development of businesses. This report examines the current problematic situation with the quantitative and qualitative lack of workforce in Bulgaria and the EU as a whole. Against the background of inter-company competition to reach target customers, the contemporary conditions are assessed in which firms and enterprises are faced with the issue of finding, developing, and retaining qualified workers and employees.

Keywords: workforce demand, jobs, personnel, employees, skilled workers

СВЕТОСТТА НА ЕДИН БЪЛГАРСКИ СВЕЩЕНИК ОТ ХХ ВЕК (ПРОТОЙЕРЕЙ ЕВСТАТИ ЯНКОВ ОТ ЧЕПЕЛАРЕ)

*Елена Давчева*¹

Отец Евстати Янков Евстатиев от с. Чепеларе² е рожба на местната православна, духовно-нравствена и образователна традиция, в която столетия наред се възпитават християните в Централните Родопи. Пътят към светостта на този благочестив праведник и изповедник на Христовата вяра, на молитвеника и проповедника, на духовния пастир и милосърден баща за бедни и страдащи, завършва с мъченическа смърт. Но този път е изпълнен с много любов към Бога и ближния. Именно тази любов го превръща в съсъд на Божията благодат, прославя го с прозорливост и чудотворство и го прави достоен за причисляване към сонма на светците.

Още от дете Евстати³ е изключително религиозен – редовно посещава богослужението и помага на свещеника с голямо усърдие по време на Светата литургия. На 6-7 годишна възраст с умиление говори за Христос, организира игри с децата, в които винаги взема ролята на свещеник, чете молитви, за които го търсят дори възрастните. Междувременно бащата се пропива и изоставя семейството. Физически немощното дете е принудено да пасе мулета. Но най-много му тежи, че не може да ходи на църква. Майката го спира от работа и през 1898-1899 г. го записва в Държавното трикласно училище в Чепеларе.

Семейството тъне в недоимък. Освен за четирите си деца (Евстати, Тодор, Рада и Васил), майката се грижи и за детето на сестра си – Гина. Евстати е принуден да стане ратай в Станимака (дн. Асеновград) на 15-годишна възраст. Попада в богато гръкоманско семейство. Работодателите му го освобождават от работа за богослуженията. Молитвата е единствена утеха за момчето. Чете на клира, пее хубаво и е забелязан от Скопския митрополит Теодосий⁴, който го назначава за свой иподьякон. Въпреки голямата му ерудиция и заслуги, по характер митрополитът е сприхав, честолюбив, егоцентричен, с големи амбиции. Работата на Евстати като викарий не е лесна. „Реки от сълзи пролива, но не се предава, уповавайки се изцяло на Бог и на Неговата закрила“⁵. Искрено, със сълзи проси от Господ здраве за своя благодетел и се моли да се справя по-добре със работата си, за да не го гневи. Теодосий е шокиран, гордостта му е сломена и променя

¹ Ст. пр. д-р, преподавател по руски език в катедра „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

² Сега град в Родопите

³ Роден на 20.08 1886 г. в с. Чепеларе в семейство на Янко и Мария Евстатиievi.

⁴ Виден български духовник, възрожденски деец, богослов, филолог, полиглот и преводач

⁵ Илчевски, С. Протоiereй Евстати Янков Евстатиев (1886-1952) Българският отец Йоан Кронщадски. Руенски манастир „Св. Йоан Рилски“, с. Скрино, 2022, с. 61.

отношението си към викария. Преподава му безплатно уроци по църковнославянски език и четене, руски и гръцки, източно пеене, красноречие и правопис.

Под влиянието на Теодосий и на някои благочестиви бачковски монаси, Евстати решава да стане монах в Бачковския манастир. Добросъвестният момък се стреми да изпълнява всяко послушание точно и навреме. Слаб физически – като сянка, едва не умира от преумора и физическа немощ. След силни колебания и терзания е принуден да вземе важно решение. „Боже, аз ще напусна манастира, ще се ожена, ще стана свещеник и пак ще Ти служа. Но ако трябва да стана монах, който носи само външно расото, по-добре да не ставам“⁶.

Евстати търси царството на благодатта чрез големи и трудни, ежедневни лични жертви. Недоимъкът го принуждава да работи като певец в Станимака при отец Владимир. Извървява 55 километра пеша до Чепеларе, за да спестява. През 1911 г. се записва в Трикласното свещеническо училище при Бачковския манастир, където учи с голямо усърдие. През 1915 г. е ръкоположен за свещеник в църквата „Св. Атанасий“ в Чепеларе.

Душата на младия свещеник копнее за служба над материалното облагодетелстване, за служение на Бога и на ближните си. „Свещеник ако сгреша, е изгубен“⁷. Отецът е убеден, че грехът на свещеника е двойно по-тежък от този на мирянина, че свещеникът е като кораб в сред вълни. Този кораб трябва да се управлява изкусно, в служба на Бога, за спасение на човешките души.

Тежък е свещеническият кръст на отец Евстати. Свещенството му започва по времето на Първата световна война. През своето служение превежда чепеларци през две световни войни, две национални катастрофи и разрушителните последици от тях – смърт, глад, терор, бедност. Въпреки това изпълнява безупречно задълженията си на енорийски свещеник, тъй като за него свещенството е призвание. Наставлява, проповядва, помага, със сълзи се моли, живее с болките и страданията на хората. Подхожда към всички с истинска бащина любов, защото „когато помага на бедния, знае какво е да си беден; когато храни бедни – знае какво е да си гладен; когато подкрепя вдовици – знае какво е сама жена да отглежда децата си, без опората на съпруг; когато е милосърден към сирак – знае какво е да растеш без баща“⁸. Така печели сърцата и душите на своите пасоми, привличайки ги завинаги в Христовата Църква.

Отец Евстатий е изключително безкористен и скромен. След 20 години безупречно служене му е връчена титлата протойерей, но той се опитва да отклони предложението, считайки се за недостоен. От Светия синод му предлагат да го изпратят за свещеник в Цариград, но отказва от скромност. Отклонява и поканата

⁶ Пак там с. 73.

⁷ Думи на о. Евстати, цитирани в Илчевски, С. пос. съч. с. 85.

⁸ Илчевски, С. пос. съч. с. 84.

за Ню-Йорк. След смъртта на съпругата му Тодора⁹ (47-годишна) има възможност да се издигне в църковната йерархия, но той е лишен от всякакво тщестлавие, гордост и стремеж към кариеризъм. Отговорът му е че „не може и да помисли да напусне енорията си и родната Родопа планина, за които е избран и венчан“¹⁰.

Протоерей Евстати притежава дълбока религиозна и културна начетеност. Обича руската църква и почита руските светци и благочестие и през целия си живот подражава на св. Йоан Кронщадски. Превежда богословски трудове на руски свещеници, но когато става въпрос за организация на Църквата, заявява, че трябва да се следва Гръцката църковна традиция, защото е по-стара.

Свещеникът проявява всеотдайност към Църквата и енорияшите. Води свят живот на безупречен Божии служител със силна вяра в Господа, пример е за хората и свещениците, които го познават, ценят и уважават; голям ум със задълбочени богословски знания, отличава се с ангелско пееие и сърдечни молитви.

През 1936 г. от Пловдивската митрополия му е дадена офикия изповедник на две духовни околии – Смолянска и Асеновградска. Изповядва и наставлява не само миряните, но и свещениците. Близо 10 години е духовен наставник и на монасите в Бачковския манастир. При изповед от очите му се леят сълзи. Любящият и бащински загрижен изповедник разбира кога разкаянието е искрено. Тогава започва да утешава каещите се, за да не изпаднат в униние и отчаяние. Но е строг, когато трябва да защитава вярата и каноните и да изобличава отстъпленията от тях. Проявява и прозорливост като вижда светлина около достойно причастяващите се.

С усърдие насажда духовна просвета, проповядва с убеденост, дълбочина и поразяваща сила. За всяка проповед отец Евстати се подготвя усърдно и целенасочено. Неговите проповеди се забиват като гвоздеи в съзнанието на слушателите му. Говори ясно, убедително, със страст и вдъхновение, с примери от Свещеното писание и от живота. Учи своите духовни чада как да се молят на Бога и да Му благодарят. Не пропуска шанс да говори за Христовата вяра. По време на Светата литургия изнася две проповеди – една след четенето на Евангелието за разясняване на евангелския текст, и друга – в края на службата, посветена на въпрос от православното учение; на актуален обществен проблем или порок; на честван светец. Винаги успява да свърже евангелския текст с живота. Дава и много практически съвети. Проповедите му продължават два, три и повече часа, но никой от миряните не помръдва, не помисля да си тръгне или пък да се отегчи. Всяка дума силно въздейства, попада точно в сърцата и присъстващите се изпълват с вяра и упование, попадат в света на божественото.

Ето и някои от темите в проповедите и беседите на свещеника:

- Тържеството на светото Православие;
- Живот и дело на Спасителя;

⁹ Вдовството носи със себеотрицание, възприема го като изпитание от Бога.

¹⁰ Илчевски, С. пос. съч. с. 99.

- Какво е потребно на човека за спасението му;
- Какви православни християни сме днес;
- За родителската грижа и отговорността към децата;
- Светите тайнства, молитвите и църковните обреди – духовни лекарства;
- Краят на света и второто пришествие;
- Беседа за върбовската врачка;
- Празнуване на неделните и празнични дни;

В беседа, посветена на живота и делото на Спасителя, проповедникът отбелязва: От всичко на земята, най-могъща е силата на духа.

Протоерей Евстати учи своите пасоми, че съществуват три групи средства за спасението на човека (фиг.1). Всеки трябва да осъзнае както съществуването на Божествената закрила, така и собствената си отговорност за спасение.

**Фиг. 1. Средства за спасението на човека
(по беседата „Какво е потребно на човека за спасението му“,
цит. в Илчевски, С. пос. съч. с. 102)**

Проповедта за родителската грижа и отговорността към децата е остра като меч и пареща като огън и завършва с думите: „Братя и сестри, горко на родителите, които не знаят по всяко време къде се намират децата им и с какво се занимават. Праведността на такива родители не струва абсолютно нищо пред лицето на Бога“¹¹.

Протоерей Евстати е противник на обредованието. Държи да се спазват точно църковния типик и дисциплина. Християнското благочестие да не се превърне в суеверна и езическа религиозност, която приема църковните обреди и тайнства като някакъв вид „християнска магия“. Учи, че Светите тайнства, молитвите и църковните обреди са духовни лекарства и трябва да се приемат точно както са предписани от светата Църква. Както физическите лекарства могат да лекуват, ако се вземат в правилната доза или да отровят или дори убият, ако се

¹¹ Илчевски, С. пос. съч. с. 239.

приемат без знание, така и ако не се познава това, към което се пристъпва в храма, няма да бъде правилна вярата в него.

Относно празнуването на неделните и празнични дни, свещеникът се обявява срещу лентяйството. След служба човек трябва да работи и да не бездейства. Да се работи в празничен ден не е грях. И още много, много поучения и наставления изпълват всяко слово на духовника. Учи хората как да се молят и благодарят на Бога. Той подчертава пред духовните се чеда: „Няма нужда да хвърляш камък по някой човек, за да го убиеш. Можеш да го направиш и само с една погрешна дума“¹². И ги съветва да бъдат изключително търпеливи и да приемат Божията воля за всичко. И хората от Родопите безрезервно спазват и предават на поколенията този свят завет.

Още преживе отец Евстати е прославен от Бога с дар на чудотворство. По неговите молитви много от чепеларци – не само християни, но и мюсюлмани – получават изцеление. Молитвата му е толкова силна, защото „той не само се молеше, а плачеше заедно с човека, който страдеше или боледуваше“¹³. В книгата на Стефан Илчевски са представени редица живи доказателства за това. Молитвата на отец Евстати е не просто молитва на свещеник за човек от енорията му, а молитва на истински духовен баща за неговия син. През цялото време седи на колене и плаче. В едната се ръка държи требника, а с другата се кръсти и придържа епитрахила върху главата на болния, който също е на колене. Изгражда параклис, където се моли не само за болни, а за спасение от всички изпитания и нещастия в живота – за мъжете на гурбет, за войниците в казармата, за търговците на път, за ученици и студенти, за мобилизираните на фронта, и за хвърлените в затвора. И още – за здравето на крави, коне, стада овце, за запазване на посевите и реколтата от суша, градушки, наводнения.

Майка води детенце, което се гърчи и плаче. Отец Евстатий влиза в „Йерусалимчето“ си, където се моли и връща детето спокойно и здраво. По неговите силни молитви жена, която ходи насън, оздравява. Болна мюсюлманка моли своя позната да поиска от отец Евстатий светена вода. Свещеникът обещава да се моли, но що се отнася до водата – тя трябва да се налее от извор. Ако вярата на болната е искрена – Бог ще освети водата. След три месеца жената напълно оздравява и прави дарение на църквата. Двадесет и шест годишна жена с перитонит изпраща на лекар в Пловдив, защото „Господ е дал не само свещениците, но и лекарите“ и ѝ казва, че ще живее още дълго. Прозрението се сбъдва, жената доживява до 87-годишна възраст. Стефания Илчева преживе го смята за светец – ражда живо дете, а повече от прегледалите я лекари са ѝ казали, че е мъртво.

¹² Пак там, с. 215.

¹³ Думите са на протоиерей Шоков, записани в летописната книга на храма. Цитирано в Илчевски, С., пос. съч, с. 288.

Протоиерей Евстати може да се нарече и чудотворен молитвеник. Моли се за войниците от Чепеларе, изпратени на фронта по време на Втората световна война, но им казва, че ги е обрещал на Бога. Той ще запази живота им, но като се върнат, трябва да посветят на Господ и не бива да се отделят от Църквата Му. Чрез светото тайнство елеосвещение по молитвите на св. Йоан Рилски и отец Евстати, слепият Васил усеща светлината.

Отец Евстати помага на всички. Пословично е неговото милосърдие. На децата дава по левче, помага на вдовици, на болни, на страдащи, на хората в нужда. Без никой да знае, подхвърля пари в дворовете на най-бедните. Мнозина от чепеларци са спасени от глад благодарение на неговата материална помощ. Всяка година за Великден и Рождество Христово развива особено голяма благотворителна и милосърдна дейност, в която с ентузиазъм се включва цялата енория. „Как ще седнете на празничната трапеза, когато бедните съседни гладуват? Да се постареем във всеки дом да има изобилна трапеза, радост и детски смях. Нека се погрижим всички хора да са добре облечени и обути. И Бог ще ни възнагради за добрината стократно“¹⁴. Отдаден на Бога и хората, в началото на 1938 г. решава да създаде в енорията си християнско братство в помощ на просветната и милосърдна дейност. На 2 януари със 120 православни християни създава Православно Християнско братство „Св. Благовещение“ към църквата „Св. Атанасий“, с цел да повиши религиозно-нравствената просвета на местните християни, като закупува православна литература, която раздава безплатно – да подпомага парично бедните и нуждаещи се хора. През 1949 г. братството е официално закрито поради директивите на комунистическата власт, но продължава да съществува негласно и след смъртта на отец Евстати.

Особено много свещеникът работи за духовната просвета на децата. Преподава религия и закон Божии в местната гимназия до 1946 г. След забраната на предмета от комунистите, основава неделно училище при храм „Св. Атанасий“, в което учи и поучава децата до края на живота си.

Отец Евстати е добър, справедлив, милостив и безкористен. Колкото пари му дадат за службите и требите, толкова взема, винаги е доволен, защото: За щедрия се отваря Царството Небесно. Раздава пари, ниви, ливади, всичко което има, на нуждаещите се. Всецяло е отдаден на Бога и хората. Грижи се за всички бедни, независимо от религията. Помага духовно – с молитви, проповеди и наставления, и материално – с пари и продукти. Подобно на Йоан Кронщадски започва да получава писма от цялата страна с прошения за молитвена помощ. Свещеноиконом П. Стоянов характеризира своя събрат по следния начин: „скромен и предан служител на светия Божии олтар, добрият пастир, живият светилник на християнската вяра и благочестие в китния Среднородопски край,

¹⁴ Думи на отец Евстати, цитирани в Илчевски, С. пос. съч. с.260.

българският отец Йоан Кронщадски...¹⁵. От себе си иска много и е изключително критичен към своите думи, дела и живот. А хората около себе си все оправдава, съжалява, извинява. Пословична е любовта му към хората. „Отец Евстатий винаги беше засмян, любезен, искрен, съчувствен. Неговата душа беше струна, която зазвучаваше винаги в съгласие с болките, грижите и тревогите на другите“¹⁶. Интересува се от всеки един човек от своята енория. Никой не може да отсъства повече от три дни от неделна литургия. Още след първото отсъствие отецът посещава семейството, за да установи проблема. Усърдието в пастирската дейност му печели голям авторитет и влияние.

Свещеникът проповядва, че във вярата няма място за човекоугодие и лицемерие. Готов е да жертва материалното, защото сърцето му е в Царството Божие. Отстъпчив и снизходителен, когато се отнася за материални интереси, той е изключително безкомпромисен, когато трябва да защитава православната вяра, каноните, светоотеческото учение и да изобличава отстъпленията от тях. Воден от искрена и неподправена любов към съгрешилия, остро критикува всеки, който е на грешен път и животът му се е отклонил от християнската нравственост, без да отдава значение на духовен сан или обществено положение.

След 9.IX.1944 г. новата власт се опитва да постави църковните служители под свой контрол. Започват политически репресии. От свещениците се изисква да служат „мирно“ – без проповеди, беседи, раздаване на храна. Комунистите арестуват сина на отец Евстатий, извършват обир на дома му. През 1949 г. го обвиняват в доносничество. Тази клевета възмущава всички и дори видни комунисти го защитават. По време на третата вълна от репресии следва опит за убийство. Един камион се опитва да прегази отец Евстатий, но той успява да се покатери на оградата. Шофьорът-убиец му се изплезва през кабината. Полицията не прави нищо, за да разпознае извършителя. Но психическият тормоз не успява да сломи духа на свещеника. Той е напълно уверен, че е в ръцете на Живия Бог и само на Него се уповава и надява. За отец Евстатий Църквата не е единствено институция за правене на добро. Много по-важна е нейната мисия, именно за спасение на човешките души, и не бива да се унищожи. Никога обаче не настройва срещу властта. Въпреки това, през 1952 г. е арестуван от Държавна сигурност и е подложен на жесток побой. Стене от болка и моли за пощада, но не мъчителите си, а единствено Бога. Момчета от Чепеларе, които работят към службите, успяват да измъкнат пребития свещеник от ареста. Но здравето му е разбито. Въпреки това продължава да проповядва и да оказва огромното си влияние върху хората. С мъка, със сълзи на очи пристъпва на света Литургия, но служи и проповядва, без нищо да съкращава. Не се предава, не унива, а изцяло се уповава на Бога; не

¹⁵ Стоянов, П. свещеноиконом, Летописна книга на църквата „Св. Богородица“, гр. Чепеларе, Чепеларе, 1978, ръкописи

¹⁶ Алексиев, С. Спомени за протойерей Евстатий Янков. //svparaskeva.com

изоставя духовните си чада, а със сетни сили се опитва да ги предпази от изкушенията на времето.

Междувременно здравето на отец Евстатий силно се влошава. Изкарва грип, изпитва силни болки в кръста, изхвърля кръв. Чувства, че Бог го вика при Себе Си. Болестта го приковава на легло. Синът му настоява да постъпи в болница, но получава отговор: „Моля те, Симеоне, остави ме да умра сред хората, които ме обичат и обичам“¹⁷. За него е важно да се погрижи как да се представи достойно пред Господ. Въпреки страшните болки проявява изключително търпение. При неопикуемите страдания е винаги „кротък, търпелив и радостен“¹⁸. Налага се да влезе в болница, но я напуска на своя отговорност – не може да остави енорията без богослужение и проповед по време на Страстната седмица. Състоянието му е критично и е откаран отново в болница. На Велика събота (1952 г.) няколко минути преди 12 ч. през нощта моли някой да каже „Отче наш“ и да изпее „Христос възкресе“. „Болничната стая се изпълнила с необикновена светлина и благоухание. Една светла душа отлетяла завинаги в небесата“¹⁹.

Настъпва черна скръб за чепеларци. Няма я надеждата и опората им. Хората искат да се докоснат до ковчега му, защото познават праведния му живот и го смятат за светец. „Като че изпращат не мъртвец, а пренасяха мощите на светец“²⁰. Отвсякъде се носят плач и ридания. Умря родопският владика!“ Цяло Чепеларе със запалени свещи, пеейки през сълзи пасхалния канон, посреща линейката на два километра извън селото. Духовните му чада понасят на ръце ковчега на любимия си пастир. Опелото извършват четиридесет свещеници. В „Светата Родопа“ бият всички камбани. Протоиерей М. Апостолов в съболезнователно писмо до семейството определя загубата на Чепеларе „... ти изгуби светилника си, ти изгуби своя стълб на светото Православие, ти изгуби апостола Христов от XX век“.

И след смъртта си отец Евстатий продължава да бъде „бърз помощник“ в беди и скърби за всички, които го призовават. Малко преди да напусне този свят, той сам обещава на духовните си чада, че ако има дръзновение пред Бога, никога няма да ги изостави и ще бди над тях в своята енория“. Пред гроба му сутрин рано вярващи изливат мъката си и разказват на пастира покойник като на жив тъгите си и молят за ходатайство пред Божията милост. Както изтъква архимандрит С. Алексиев, подобно на Симон Киринеец, „и сега продължава да носи тегобите на поверените му чада“²¹.

¹⁷ Цит. в Илчевски, С. пос. съч. с.344.

¹⁸ Алексиев, С. Спомени за протоиерей Евстатий Янков. ч. II – Православно слово, бр. 4, С., 2002, с. 34.

¹⁹ Илчевски, С. пос. съч. с.359.

²⁰ Алексиев, С. пос. съч., с. 35.

²¹ Пак там.

Доказателство за светостта и присъствието на Родопския владика са чудесата след неговата смърт. Първото чудо е изпълването на болничната стая със светлина и благоухание при смъртта му. Разказан е и един интересен случай от водач на камион, който се движи в противоположна посока на линейката, носеща мъртвеца²². Шофьорът вижда човек, който му маха да отбие от пътя, за да се размине с линейката. Човекът бързо изчезва, а чепеларци смятат, че това е бил ангел.

Три дни до погребението лицето на Божия избраник остава светло и чисто като восък. Две години след смъртта зидари поставят мраморен паметник. Отварят гроба и виждат, че тялото не е променено.

При извършване на тайнството брак в дома на отец Евстатий, децата и съседите виждат силна светлина, „сякаш къщата гори“. Пред молитвената стая в дома му внукът му вижда дядо си, който му се усмихва, а после строго му казва да слуша майка си. Отец Серафим забелязва над правнук му Симеон, отишъл на изповед, велик дух, който бди над него и го закриля.

„В Православната църква чудесата не са доказателство за святост, но светостта е невъзможна без чудеса“²³. Чудото всъщност е отговор на Бога на молитвата на светеца. Любовта на отец Евстатий към хората, които търсят помощ, е толкова голяма, че успява да изпроси от Бога утеха и помощ (Вж. фиг. 2).

Описаните чудеса са още едно доказателство за светостта на отец Евстатий, за това, че е достоен за присъединяването му към сонма на светците.

Многобройни са и чудесата, свързани с изцеления на болни. При смъртта му болничните служители по погрешка хвърлят халата му върху болния на съседното легло. Човекът, който се намирал в изключително тежко състояние по чудо оздравява²⁴. Описани са и разкази на изцеления на болки в стомаха, туморни образувания, агресивна форма на менингит и пр., и пр. Чепеларци откъсват от здравеца на гроба му и по застъпничеството на своя закрилник намират лек.

Жителите на Чепеларе никога не са се съмнявали в светостта на своя свещеник. Те окачват неговия портрет в притвора на църквата „Св. Атанасий“, а при кандилото и домашните си икони – снимката му. Както от всички светии просят молитвената му помощ. Не само местните, а и поклонници от цялата страна отнасят пръст или здравец от гроба му за благословение.

Вярата и делата на отец Евстатий не са забравени. Може би това е един от най-изследваните свещеници за времето си. През 2002 г. в „Православно слово“, бр. 3 и бр. 4 под надслов „Спомени за протойерей Евстатий Янков“ са публикувани спомени на приснопаметния архимандрит Серафим Алексиев.

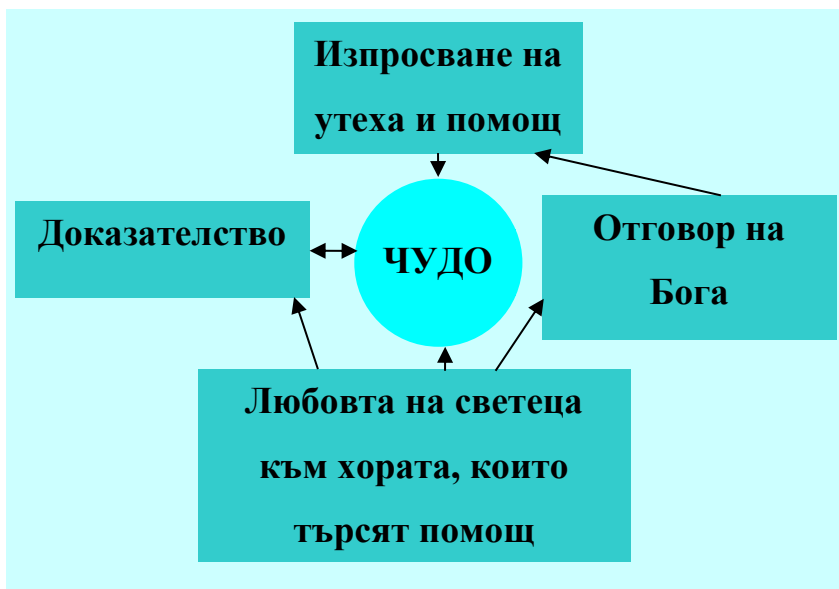
На 24.IV.2001 г. в поредицата „Пътят към Голгота“ БНТ излъчва филм за свещеника в три части: „Светецът“, „Родопският владика“, „Пасха“. Сценаристи на

²² От Асеновград към Бачково

²³ <https://dveri.bg>

²⁴ До вечерта изцяло парализираният човек прохожда.

филма са Стефан Илчевски и Ралица Георгиева, а режисьор е Марин Градинаров. Представено е едно забележително изследване с материали и факти за живота,

Фиг. 2. Същност на чудотворството

дейността и учението за православната вяра на праведника и изповедника на светото православие от XX век.

Ревностна поддръжница на популяризирането на делото на отец Евстати е игумения Валентина Друмева. В книгата си „Български свещеномъченици и изповедници за вярата от най-ново време“ тя определя чепеларският свещеник като свещеномъченик: „Край храма „Свети Атанасий“ в град Чепеларе има един гроб, над който постоянно гори кандило. Там често могат да се видят християни, които се молят, откъсват китка здравец или вземат пръст за благословение. Те знаят, че в този гроб почива светец-мъченик. Те знаят, че той е протойерей Евстати Янков, наричан от местното население Родопският владика поради голямата почит към него за високия му духовен живот и пастирско служение“²⁵.

По повод на 70-годишнината от смъртта му е издадена книгата на историка, богослов и изследовател доц. д-р Стефан Илчевски: Протойерей „Евстати Янков

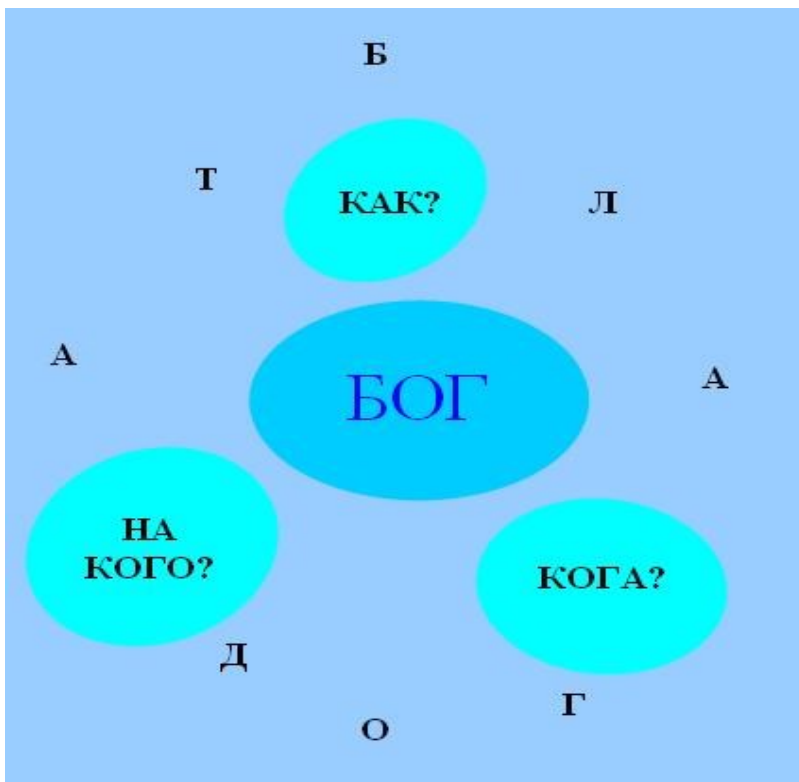
²⁵ Друмева, В., игумения. Свещеномъченик Евстатий от Чепеларе. В: Български свещеномъченици и изповедници за вярата от най-ново време, т. I, Славянобългарски манастир „Св. вмчк Георги Зограф“ Света гора, Атон, 2007, с. 201-208.

Евстатиев (1886-1952). Българският отец Йоан Кронщадски“, издание на Руенския манастир „Св. Йоан Рилски“, с. Скрино. Творбата е плод на 29-годишен труд – събиране на документи, писмени свидетелства, архивни материали, живи разкази. Това е един внушителен изследователски научен труд, животоописание на духовния подвиг на отец Евстати, представен като личност, свещеник, духовен наставник. В своята събирателска дейност авторът съучаства в делото на прославения чепеларец. Това е едно от най-задълбочените изследвания за български духовник. Събраните лични свидетелства по своята същност са живо предание на църквата, живи сведения за светостта. Уместно е сравнението с Йоан Кронщадски²⁶ и поставянето му като подзаглавие на книгата. Литературата съдържа внушителен списък от 127 съчинения, 18 публикации в Интернет, 170 архивни документа, спомените на 67 души, снимков материал. Книгата е първа стъпка и сериозен аргумент за прослава и канонизация на свещеника. В резултат на проявен интерес, на следващата година от издаването ѝ, излиза и сборникът „Проповеди“ на същото издателство. Съставител и редактор на сборника е Стефан Илчевски. Предназначен е както за църковна употреба, така и за всеки православен християнин, който иска да научи повече за своята вяра. Цитирани са 117 съчинения и 16 публикации в Интернет, както и спомените на 25 духовни чедра и съвременници на отец Евстати.

Посочените съчинения представят живота на един праведник и изповедник на светото православие от XX век. Споменът за него пробужда свещена ревност у свещеници и миряни към добродетелен живот за придобиване на Царството Божие.

Като истински апостол на Православието отец Евстати е духовен баща и пастир на своите енориаши в целите Родопи. С усърдие насажда духовна просвета, проповядва с убеденост, дълбочина и поразяваща сила. Гледа в човешката душа като в отворена книга. Местното население го нарича Родопският владика заради голямата почит към духовния му живот и пастирското служение. Стефан Илчевски разказва, че преди около 30 години, когато той се е черкувал в църквата „Св. Атанасий“, главните теми за разговор са били свързани с отец Евстати – какво е казал по даден въпрос, как трябва да се постъпи в дадена ситуация и пр. И всички го приемат като безспорен авторитет. От тук се пробужда и интересът на бъдещия историк и богослов към почитаната от всички чепеларци личност. Още като ученик в прогимназията започва да събира спомени и сведения за своя свят съгражданин. А доказателствата за светостта на протоiereй Евстати са много: благочестие и праведност; забележителна по своите размери духовно-просветна и милосърдна дейност; чудотворство; мъченическа смърт; нетленност и благоухание; почит от клир и народ. Но единствено Бог решава кога, как и на кого да даде своята благодат (фиг. 3.).

²⁶ Йоан Кронщадски (1829-1908) – руски православен свещеник, канонизиран за светец през 1964 г. от Задграничната РПЦ и през 1990 г. от РПЦ

Фиг. 3. Даряване на святост

Бог избира един български свещеник от XX век от родопското село Чепеларе да се превърне във велик създ на благодатта Му. И този избор не е случаен. Протоiereй Евстати Янков е достоен да бъде причислен към сонма на светците със поради праведния си и благочестив живот, силната си вяра, милосърдните си дела, пастирската си любов, молитвите, проповедите, поученията, чудесата.... Заради огромната си жертвоготовност и себераздаващата любов към ближните и Бога, заради неуморното служение на Бога и ближните неуморно и постоянно – ден след ден, в продължение на цели 37 години. Всяка среща с хората отец Евстатий превръща в благовестие за Христос, в свидетелство за вярата. Учи чепеларци да се молят, да обичат, да се дават, да се жертват за Бога и един за друг. Безспорният му авторитет кара всеки, който се е докоснал до неговата истина, да я приема безпрекословно. Тачат и почитат ревностния свещеник, учителя на вярата, молитвеника, духовния наставник, сърцеведа, познавача на човешките души.

Прославлението на светец не е явление, характерно само за миналото. То е знак за живия живот на Църквата и присъствието на Божия благодат в нея. И през недалечния, по-точно миналия ХХ век, се срещаме с един български свещеник с чист, високонравствен, свят живот. Живот изпълнен с неизчерпаема вяра, надежда и любов, морално съвършенство и подвизаване в основните християнски добродетели: благоразумие и справедливост, търпеливост и смирение, благочестие и милосърдие... Протоiereй Евстати Янков на дело е показал своята принадлежност към Бога и стремеж към Неговото съвършенство. И Бог го дарява с чудотворство, нетленност, благоухание след смъртта. Прави го Свой съработник, достоен за светец.

В днешните времена на безверие, поквара, престъпност, на разколебани християнски добродетели се нуждаем от вяра и дела – достойни за знание и подражание. Намираме ги в лицето на изрядния свещенослужител, подвижника на благочестието. И още просветител, душепастир, тайнствоизвършител, молитвеник, изповедник, проповедник, чудотворец – един изкусен кормчия на кораба, пътуващ към Бога за спасение на нашите души. Нека подражаваме на вярата и делата му.

Учителното и пастирско дело, в което отец Евстатий е горял тук на земята, сега преминава в други селения, където праведникът, достойник за светец, се моли пред Божия Престол за нас. Животоописание, неговите проповеди, документалните филми, спомените, предавани от баща на син, пазят паметта за почитания от народа свят свещеник. Нещо повече – пробуждат ревност за следване и подражание в делата и вярата. Процесът на канонизация просто би признал един нов български светец, просиял пред Бога, по чиито молитви да получаваме утеха и спасение на нашите души. Амин.

Използвана литература

- Алексиев, С.**, архимандрит. Спомени за протоiereй Евстатий Янков., ч. I и II – В: Православно слово, бр. 3 и 4, С., 2002.
- Друмева, В.**, игумения. Свещеномъченик Евстатий от Чепеларе. В: Български свещеномъченици и изповедници за вярата от най-ново време, т. I, Славянобългарски манастир „Св. вмчк Георги Зограф“ Света гора, Атон, 2007.
- Илчевски, С.** Протоiereй Евстати Янков Евстатиев (1886-1952) Българският отец Йоан Кронщадски., Руенски манастир „Св. Йоан Рилски“, с. Скрино, 2022.
- Стоянов, П.** свещеноиконом, Летописна книга на църквата „св. Богородица“, гр. Чепеларе, Чепеларе, 1978, ръкописи

Източници

<https://dveri.bg>

<https://pravoslaviето.com>

<https://svparaskeva.com>

СВЕТОСТТА НА ЕДИН БЪЛГАРСКИ СВЕЩЕНИК ОТ ХХ ВЕК (ПРОТОЙЕРЕЙ ЕВСТАТИ ЯНКОВ ОТ ЧЕПЕЛАРЕ)

Елена Давчева

(Резюме)

Статията проследява живота и мъченическата смърт на чепеларския свещеник Евстати Янков Евстатиев. Описан е пътят към Бога на един достойник за светец – апостол на православието от ХХ век. Акцентът е поставен върху молитвената, милосърдната и изповедническа дейност, върху проповедите и чудесата на Родопския владика. Изтъкната е свещеническата му дейност и заслугата му като пастир и баща на своите пасоми. Изказано е мнение за неговата святост и за необходимостта от канонизация.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: протойерей Евстати Янков, православие, святост, пастир, милосърдие, молитвеник, изповедник, проповеди, чудотворство

III. ОБУЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНЕ НА НОВИ ИНФОРМАЦИОННИ И КОМУНИКАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ В ЧУЖДОЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ

Милена Първанова¹

В контекста на стратегиите за модернизация на образователните институции, така че да отговарят на реалностите през XXI век, освен обновяването на материалната база, от ключово значение е повишаването на преподавателските компетенции и поддържането им на високо ниво. Нуждата от осъвременяване на компетенциите на обучаващата колегия стана особено актуална по време на наложилата се в рамките на почти 2,5 години дистанционна форма на преподаване. Сега вече норма и критерий за оценяване на качеството на работа на преподавателите в инженерните висши училища е степента им на подготвеност да предоставят съвременни учебни материали и съдържание, достъпно както в традиционна форма (във вид на учебници, помагала, сборници и др.), така и в електронна, като по същия начин осъществяват и мониторинга и контрола на знанията. Чуждоезиковото обучение (ЧЕО) във висшето техническо училище не прави изключение от така очертаната тенденция и затова преподавателите по езици ежегодно преминават курсове за повишаване на компетенциите си да използват модерни средства за обучение, създаване на учебни материали, измерване на знанията на курсистите си и т.н.

Представяме на вниманието ви информация за проведена обучителна дейност за развиване на педагогически умения с акцент върху уменията за проектиране на учебни материали, предложена от обучаваща школа SpainVsp-Programs от гр. Барселона, Испания, и проведена в рамките на 5-дневен курс през м. август 2021 г. Курсът бе посетен от автора по време на преподавателска мобилност в рамките на програма „Еразъм+“.

Използваме метода на сравнението между очакванията на обучаващия се преподавател и тези на школата, предлагаща обучение в курс за усъвършенстване на преподавателите.

Очаквани цели преди осъществяване на мобилността:

- преподавателят да разшири познанията си за съвременните дигитални методи на обучение;
- да опита и приложи информационни и комуникационни технологии (ИКТ) и ресурси в езиковия час;

¹ Старши преподавател по английски език, кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

- да подобри методическите резултати чрез повлияване на мотивацията и капацитета на студентите за работа с ИКТ материали;
- допълнително да информира колегите, работещи в сферата на ЧЕО за нови и разнообразни ИКТ методи и материали, достъпни за използване и споделяне онлайн.

Намеренията на школата бяха с център обучение на учителите да използват нови технологии, за да могат да направят плановете на занятия и учебните си материали по-индивидуализирани. Предложен бе инструментариум, за да се създаде учебен материал, готов за преподаване на група от студенти по време на провеждане на занятие, като ученето се направи по-лесно и персонализирано (напр. с Google, Quizlet, Showbie, Socrative и др.), изживяването при ползването на подобни материали – подобро, а ученето в залата – вдъхновяващо.

Очаквани дейности, които да бъдат извършени по време на мобилността:

Участие в трите важни елемента на курса на обучение:

- Предоставяне на необходимите знания (теорията за проектиране на занятие и на материала, илюстрирана в различни учебни материали)
- Посещение и участие в часове по ЧЕО за студенти по ERASMUS+ (обучение на преподаватели по чужд език)
- Използване на инструменти за обучение, като приложения, уеб платформи, социални медии, търсения в бази данни (видеоклипове, игри, анимации и упражнения) (практика – практически опит)
- Осъществяване на обратна връзка/обобщаване (преглед).

Визията на обучаващата школа относно това какво ще усъвършенстват обучаващите се преподаватели бе насочена в 4 направления:

1. Създаване на учебни материали, които може лесно да се споделят с курсистите – при използването на Google Workspace и Quizlet, за да се генерират красиви и разбираеми учебни материали и на Showbie, за да се споделят същите с всички курсисти на момента.

2. Изпълнение на проект – при използване на Google Workspace, Google Drive за извършване на работа/проект, както и на Showbie от студентите за представяне на работите си.

3. Изпити и тестове — при използване на Socrative за създаване на изпитни материали и тестове и въвеждането им в Showbie, за да се улесни разбирането на темите, за да могат студентите да направят преглед на наученото по време на занятията, а преподавателят да оцени техния напредък по-лесно.

4. Организиране на занятия – чрез използване на Google Workspace и Showbie, за да могат преподавателите да организират занятия и да осъществяват непрекъснат контрол върху извършената и предадена работа.

Визията на обучаващата школа относно това как се използват инструментите, които трябва да подпомагат процеса на обучението, е, че чрез тях се създават учебни материали, по които студентът да учи и разбира по-добре. Поради нуждата учебният материал да бъде интерактивен и лесен за разбиране, за студентите е изключително важно лесно да намират информацията, от която се нуждаят, или без много проблеми да намират отговора на всяко съмнение или несигурност, които изпитват.

Трите принципа на работа с подобни инструменти са следните:

→ *Яснота* — всичко трябва да е ясно и лесноразбираемо; използват се инструменти като PowerPoint, Keynote, Google Slides. Презентациите трябва да са лесни за разбиране и споделяне. Ако има твърде много материал за покриване в една презентация, добре е той се разбие в различни презентации, за да бъде по-ясен.

→ *Интерактивност* — на студентите се предоставят инструменти, за да могат да подобряват навиците си за учене и да учат по-ефективно; използват се инструменти като Quizlet, EducaPlay, Kahoot! На студентите се дават помощни материали за работа и по-добро разбиране на темата/дисциплината.

→ *Организация* — всички текущи задачи се организират, проследява се предаването на изпълнени задания и се води отчет/регистър на получените оценки; използват се инструменти като Showbie и Google Drive, за планиране на ежедневни задачи и за лесен преглед и актуализиране на оценките.

Разгледаните компютърни приложения разделяме на две основни групи според функционалността им: за генериране на учебни материали и тестове от преподавателя или като налични ресурси: платформи, използвани като информационни масиви или бази данни

A: Приложения за генериране на учебни материали и тестове от преподавателя

- **SOCRATIVE:** Предоставя възможности за създаване на тестове за обучаващите се, за разпространение на тестовете, за проверка на резултатите и сравняване на получените оценки. Във въпросите може да се качват дори снимки/картинки. Предимства: незабавна е обратната връзка и така студентите на момента разбират дали са се справили с въпроса; навигацията е отворена – студентът сам решава реда на въпросите, на които отговаря; предлага се вариант за задаване от преподавателя на темпото на въпросите (teacher paced variant) и то може да се променя според сложността на въпросите, но тогава на по-изявените студенти се налага да изчакват; статистика – визуализират се имената на студентите, дадените отговори, резултатите. Тестът завършва в таб РЕЗУЛТАТИ. Компютърът изчислява успеваемостта на групата/на студентите индивидуално,

като имената им може и да не се визуализират. Недостатък: преподавателят може да създаде колкото иска тестове, но стартира само с един, т.е. студентите не могат да работят върху различни тестове в един и същи момент. Разполага със следните функционалности:

www.socrative.com/higher-ed/#login

socrative Login MENU

Socrative PRO for higher education

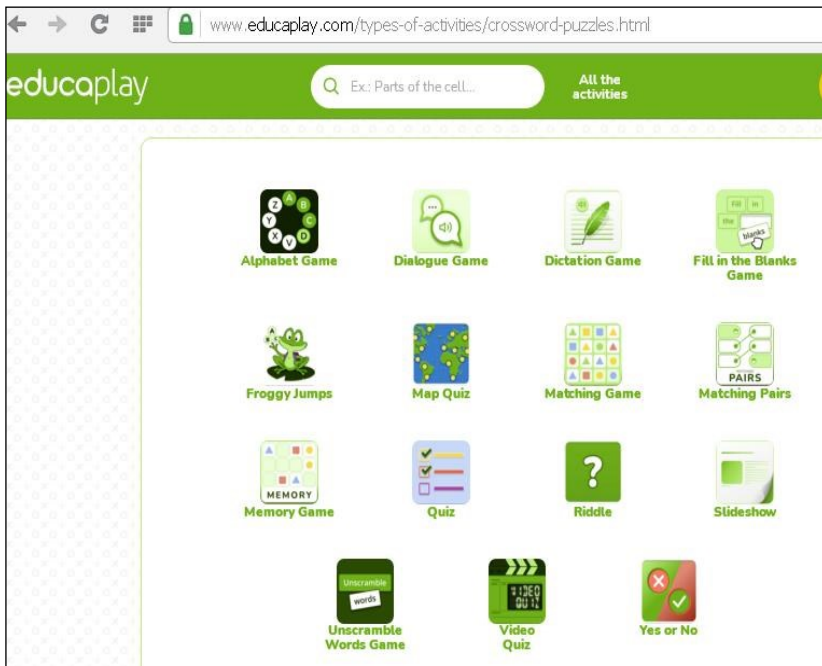
Stimulate higher learning by tracking the real-time understanding of your students.

Sign up

Turn every lecture into a two-way exchange with the app that gives you immediate insights

- Start a Quiz – за генериране на въпросник
- Multiple Choice – за задаване на въпрос с много отговори
- True/False – за задаване на въпрос с отговор от типа ДА/НЕ
- Short Answer – задаване на въпрос с отворен отговор
- Exit Ticket
- Space Race – вградена игра, в която или компютърът селектира студенти за оформяне на екип, или студентите решават в кой отбор да са; компютърът автоматично изчислява резултатите на отборите.

- **EDUCAPLAY:** Предоставя възможности за създаване на 15 лесни и забавни дейности, които са най-подходящи за студентите ни.

Има голям набор от възможности за създаване на дейности, които да помогнат на курсистите да разбират учебното съдържание. Предимства: преподавателят може да създава дейности, без да влиза в профил, и лесно да изпраща дейностите си на обучаемите чрез копиране на URL адреса.

- **LIVEWORKSHEETS:** Създава собствени работни листове на преподавателя. Създава цифрови уроци чрез конвертиране на съществуващи учебни материали или на съществуващи работни листове.

www.liveworksheets.com/w/en/natural-science/470541

ROCKS AND MINERALS

CLUES: Science student book 93-98

1. Ubicate the types of rocks in the correct box.

granite

limestone

obsidian

sandstone

quartzite

pumice

conglomerate

slate

marble

shale

gneiss

IGNEOUS	SEDIMENTARY	METAMORPHIC
<div style="border: 1px solid black; width: 80%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 80%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 80%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div>	<div style="border: 1px solid black; width: 30%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 30%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div>	<div style="border: 1px solid black; width: 30%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 30%; margin: 10px auto; height: 40px;"></div>

Превръща за секунди PDF файлове, документи, слайдове и други в интерактивни работни листове, по които обучаемите могат да работят онлайн. Предимства: предоставя възможност за опростяване на работата по време на занятия и за оценяване – с интерактивни работни листове и задания, които могат да бъдат дигитално споделяни и автоматично оценявани; пести време; следи напредъка на курсистите чрез автоматично оценяване; осигурява незабавна обратна връзка за обучаемите.

- **LEARNINGAPPS.ORG:** Инструменти за създаване на интерактивни обучаващи материали посредством избор измежду шаблони, които преподавателят адаптира спрямо идеите си. Създадените работни листове може да се попълват като изпитни материали или за домашна работа.

The screenshot displays the LearningApps.org website. At the top, there is a navigation bar with a search bar, 'Browse Apps', 'Create App', 'Create collection', and 'Login' options. Below this is a yellow banner illustrating the five-step app creation process: 'have an idea' (lightbulb icon), 'pick a template' (grid icon), 'fill in content' (pencil icon), 'save your App' (map icon), and 'share it' (people icon). The main area features a grid of 20 different app templates, each with a preview image and a label: Matching Pairs, Group assignment, Number line, Simple order, Freetext input, Matching Pairs on Images, Multiple-Choice Quiz, Cloze text, Audio/Video with notices, The Millionaire Game, Group-Puzzle, Crossword, Word grid, Where is what?, Guess the word, Horse race, Pairing Game, Guess, Matching matrix, Fill table, and Quiz with text input.

Алгоритъм на работа: отваря се избран пример от някой инструмент, избира се режим на редактиране, замества се текстът на заданията с вариант на преподавателя. Видове инструменти, подходящи в ЧЕО: маркиране на думи в текст, съвпадащи двойки (Match the pairs), текст с пропуски (Fill in the gaps),

подреждане на елементи в изречение, кръстословици, мрежа от думи (Word grid). Предимства: интерфейс на български език. Недостатък: въпреки безплатния и свободен достъп до материалите, за запазването на създадените материали е нужна регистрация.

• **EDPUZZLE:** По време на мобилността апликацията беше съвсем нова. Предоставя възможност за работа с видеоматериали на занятията чрез задаване на вградени въпроси на всеки 10 сек. от видеото. По този начин студентите са въввлечени в процеса на обучението и участват активно в интерактивни видео уроци, които подклаждат критичното им мислене, творчеството и любопитството им посредством вградени във видеото въпроси.

Алгоритъм на работа:

Стъпка 1 – зареждане на видеоматериал за работа:

Влизаме в YouTube → избираме подходящо за целите на занятията видео → копираме URL адреса → отваряме Edpuzzle.com → влизаме като Teacher → избираме Add content (Добавяне на съдържание) → пействаме URL адреса+ Search → видеото се появява на екрана;

Стъпка 2 – нарязване на видеото на отсечи:

Cut → избираме прецизно, на ръка (с влачене на позиционираща точка) мястото на прекъсването на видеото → натискаме пауза → задаване на въпрос;

Стъпка 3 – задаване на въпроси:

Избираме типа въпрос, който ще зададем (напр. „Кой извършва пробивните дейности?/Who does the drilling?) → задаваме възможните отговори (напр. *сондьор; *общ работник; *геолог) → вляво от избора на отговор отбелязваме и кой е верният отговор;

Стъпка 4 – даване на бележка/пояснение:

Карето Note се вижда при пускането на видеото → в карето записваме бележката „Clarification: the diameter is 4in.“ → Save

Стъпка 5 – Finish

Преимущества: нагледност – студентите се обучават по начина, по който най-добре учат в средата, която най-много харесват; индивидуална скорост на работа – дава на студентите необходимото време напълно да схванат всяко понятие; гъвкавост – обучението се поддържа във всякаква структура на занятие и е приложимо във всяко ниво; постъпателност и постепенност – предоставя се възможност за по-задълбочено схващане и запомняне на микро-уроци; интерактивност; прилага се принципът на „обучение според обучаемите и според уменията им“ (Learner-centred; Skill-based); лесен изкуствен интелект (ИИ); аналитика – анализът на данните е моментален и така преподавателят разграничава обучението според студентите си и без усилия осъществява оценяването на знанията им.

Научните сфери, застъпени в библиотеката от видеа, са следните: дигиталният гражданин, математика и алгебра, наука, английски език, изкуство, социални науки, финансова грамотност, умения за учене, празници и събития.

The screenshot shows a video player interface with two main sections:

- Video events (Left):** A list of three questions, each with a timestamp of 00:43 and a 'Discard' button.
 - Multiple-choice question:** "What causes a solar eclipse?"
 - Open-ended question:** "Describe the differences between a total solar eclipse and an annular solar eclipse."
 - Multiple-choice question:** "What type of solar eclipse occurs when the Moon only partially covers the Sun as seen from Earth?"
- Video Player (Right):** Features tabs for "Cut", "Voiceover", and "Questions". The video content shows three orange circles of decreasing size on a dark blue background, representing the phases of a solar eclipse. A progress bar at the bottom shows the video is at 00:00.

The dashboard displays the following performance metrics:

- Video watched:** 100 %
- Grade:** 75 /100
- Attempts:** 1 /2
- Correct responses:** 6 / 8 questions (8 answered)
- Watch time:** 13 min
- Turned In:** July 13th - 12:00pm

Below the metrics is a chart titled "Number of times student watched each section":

Section	1	2	3	4	5	6	7	8
Number of times watched	1	4	1	3	2	1	1	1

The chart also includes a timeline from 00:00 to 4:00 with colored markers indicating watch events.

- **KAHOOT!:** Апликация за генериране на забавни и конкурентни тестове. Използва се и за създаване на специални теми за обучение.

Алгоритъм на работа:

Стъпка 1 – Регистриране като преподавател → в сферата на висшето образование → избор на дейност: откриваме/Discover → от менюто с опции избираме Find me a Kahoot about...e.g. geology. → появява се меню за избор на основна или платена версия на материали → избираме да направим тест по геология, напр. със 7 въпроса;

Стъпка 2 – студентите играят при избор между „Игра“ и „Редакция“ → **play** → новият избор е между „Преподаване“ (във виртуална класна стая) и „Задание“ (за самообучение със собствена скорост) → **teach** → избор между „Класически“ и „Отборен“ режим → **classic mode** → студентите влизат в теста с автоматично генериран PIN на играта (той се изписва на

екрана) → преподавателят натиска **start** → преподавателят показва на екрана опциите в различни по цвят карета → студентите единствено натискат бутона в цвят с верния отговор → преподавателят натиска команда **next** за продължение със следващия въпрос;

Стъпка 3 – При завършване на въпросите в теста на екрана в класната стая автоматично се изписва резултатът (напр. „6 от 7“);

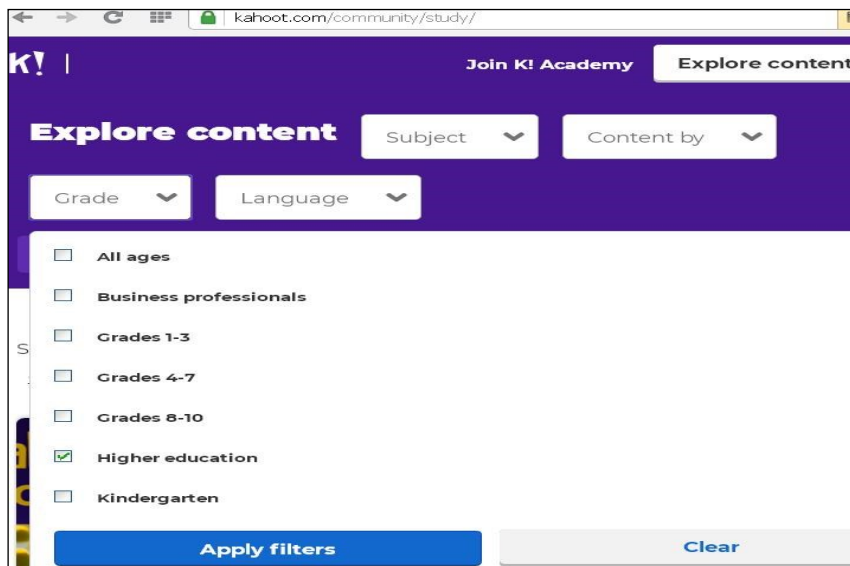
Апликацията предоставя възможност не само за тестове, но дори да се направи презентация на студентите. Други опции включват и blind Kahoot!s - това са случаите, когато студентите са тествани върху теми, което не са изучавали.

Приложимост на платформата в професионалната сфера – при присъствена работа и работа от разстояние за презентации, за видео срещи и видео конференции. Предлага възможности и за разглеждане на широка гама от готови продукти „Кахути“/Kahoots. В безплатната версия (влизане от <https://kahoot.com>) →

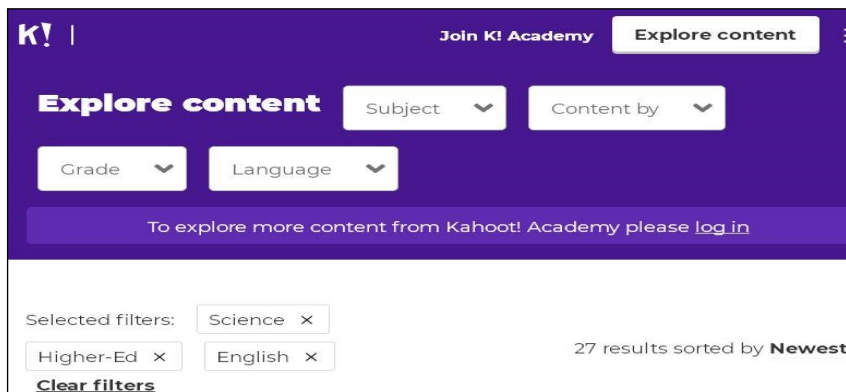
Разглеждане на налично съдържание/Explore content → прилагаме филтри за търсене, напр.:

* от 19 сфери избираме Наука/Science,

* от 7 обучителни възрастови групи избираме Висше образование/Higher education:

* от списък с предложени езици избираме английски:

→ наличните ресурси са платени или безплатни → избираме безплатен, напр. Duplicate of Polar Activity and Climate Change на Columbia University.

Преимущества на апликацията: базирана е на прилагането на изкуствен интелект; игровизирано е обучението; може да се прекрои според нуждите на обучаемите; подпомага обучителния цикъл преподаване → упражняване → оценяване → преговор → надграждане, като обучаемите са мотивирани → ангажирани → изследват → разсъждават → затвърждават изучения материал → усъвършенстват.

- **GOOGLE APPS - presentations:** Приложение за създаване на презентации, достъпно и от настолен компютър (Google.com → Apps → Slides), и от таблет и мобилен телефон (Google Play → **GOOGLE SLIDES**). Предоставя възможности за изпращане на презентация, съставена от слайдове. Тъй като апликацията е по-позната, няма да я разглеждаме подробно в този обзор.

Б: Налични ресурси: платформи, използвани като бази данни или информационни масиви

- **WEB WHITEBOARD** — Уеб бялата дъска е интерактивна платформа, чрез която преподавателят може много по-бързо да покани курсистите си да си сътрудничат на дъската. За да я имаме като апликация, е необходима регистрация. Задаваме име на екипа/групата, (напр.: Bright Minds); изпращаме им покана; при приемането ѝ преподавателят вижда всички присъстващи на екрана с името им; може да ги избира с кликуване върху името.

- За да пишем на онлайн бяла дъска, започваме, като изберем от множество професионално проектирани шаблони от галерията. Налични са шаблони за всякакви нужди на групата/екипа — включително такива за употреба като табла за проверка от колегите, за представяне на скала и др.

- При изписването на текст на уеб бялата дъска, същият се появява и на монитора на преподавателя, и на мониторите на студентите. Пример: Преподавателят изписва въпрос с отворен отговор, всеки студент пише на компютъра си отговор и той автоматично се появява на бялата дъска.

- Може да се изпраща шаблон за блок схема – в блоковете може да се вкарва текст.

- Може да се сподели и цяла дъска със студентите: отиваме на <http://www.webwhiteboard.com> → Share board → копираме URL адреса → изпращаме го на студентите по имейл.

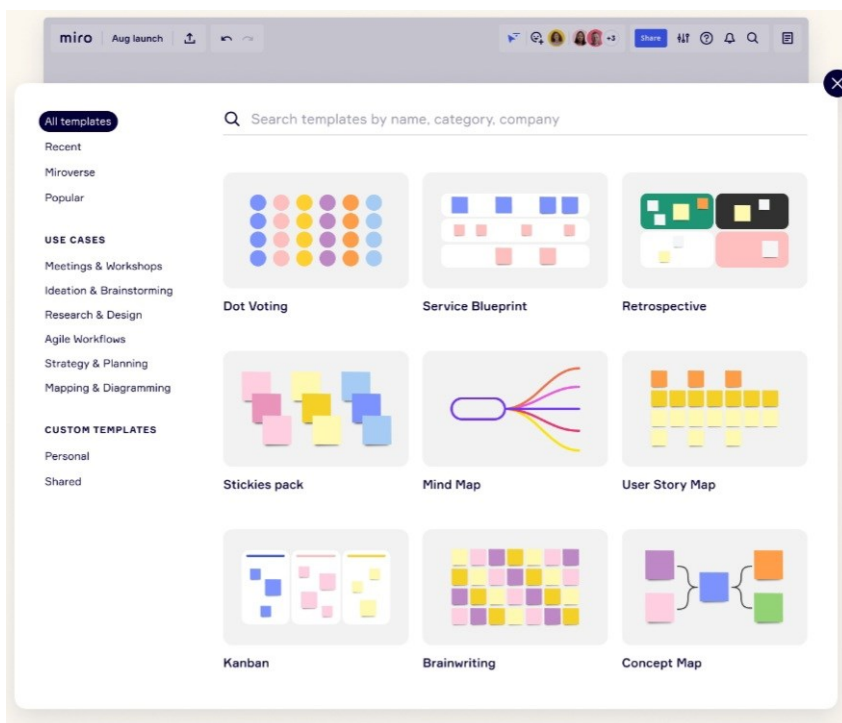
- Още приложения: от списък с такива с double click избираме Mindmap/Мисловна карта → намираме текст (напр. ФАКУЛТЕТИ) и той се визуализира в рамка ⊗ **ФАКУЛТЕТИ** ⊗ → с ⊗ преминаваме на по-ниско ниво → намираме текст (напр. МЕМФ) и той се визуализира в рамка ⊗ **МЕМФ** ⊗ → с Enter минаваме встрани и изброяваме останалите елементи на мисловната карта.

- Друго приложение: **Charts/Графики** → от списък избираме вида → визуализира се → можем да го редактираме чрез смяна на текста, % и т.н.

- **Stickies Capture** → активираме камерата на компютъра → заснемаме написаната страница/бележка и др. → изпращаме снимката на студентите по имейл.

- **Card/Картичка** → с double click преподавателят пише текст (напр. домашно задание за дата → избира я от календара) → разпраща картичката на студентите или по имейлите им, или с линк (напр. за аудиофайл). Не е ли това съвсем съвременна „честитка“?...

• **MIRO board:** Предоставя възможности сходни с тези на WEB WHITEBOARD за създаване и споделяне на бяла дъска, мисловна карта и други учебни ресурси за дистанционно преподаване на студенти.

- **CLASSTOOLS.NET:** Платформа за използване на готови шаблони или за бързо създаване на нови игри, тестове, диаграми и дейности без необходимост от регистрация. Най-често използваните инструменти са:

- Random Name Picker – за избор на един от студентите в групата; преподавателят сменя имената в шаблона; приложение – напр. при задаване на индивидуална/допълнителна задача;
- Random Group Generator – за разпределение на курсистите по групи на случаен принцип; преподавателят сменя имената в шаблона и задава броя на подгрупите, а приложението ги разделя;
- Free Venn Diagram Generator – за генериране на диаграми с 2 или 3 застъпващи се кръга.

Free Venn Diagram G... classtools.net

Classtools.net Home | Premium Login | Facebook Fanpage | PowerSearch | Contact | ActiveHistory

SAVE NEW

REDUCE TO TWO

FOOD 1 FOOD 2

PASTA EGG

PANCAKES!

BATTER OMELETTE

FOOD 3

Click any of the zones in the diagram (including this one!) to edit them.
You can also add background images behind each circle.
When you are finished, you can save your diagram and embed it on your own site.

- Crossword Generator – Използване на този генератор за създаване на интерактивни тестове във вид на кръстословици, които могат да бъдат вградени в собствен уебсайт, в блог, или експортирани като .pdf работен лист за целите на дистанционна форма на обучение.

www.classools.net/crossword/

Classools.net Home Premium Login Facebook Fanpage PowerSearch Contact ActiveHistory

HTML5 Crossword Generator!

Use this generator to create interactive crossword quizzes that can be embedded on your own website, blog or VLE.
You can also export your crossword as a .pdf worksheet!

Title:

Questions/Answers [[help](#) | [example](#)]

To create your own interactive crossword, just follow these simple steps!

1. Type at least 5 questions and answers into this box, with each question and answer separated by an asterisk:
Question A*correct answer
Question B*correct answer
Who was the Nazi dictator of Germany?*Adolf Hitler
Who was known as 'The King' of Rock 'n' Roll?*Elvis Presley
Who wrote 'Ode to Autumn'?*John Keats
Who painted 'The Fighting Temeraire'?*J.M.W. Turner
2. Each question and answer should be placed on a fresh line.
3. TIP: You can use the questions and answers from your existing ClassTools Arcade Games if you have them!

www.classools.net/crossword/201602-XLJdPk

Classools.net Home Premium Login Facebook Fanpage PowerSearch Contact ActiveHistory

"Scientific Revolution & Enlightenment": HTML5 Crossword

Across

2. _____ thought of God as a watchmaker who created the universe and then let it run according to natural laws (5,0)
4. Thomas Hobbes wrote _____ (biblical sea monster) to illustrate how an absolute monarch should be (enormously powerful) (9)
9. _____ was a writer who popularized Newton's discoveries, criticized France's rigid government, and denounced religious bigotry and believed in freedom of speech, press, and religion (8)
10. _____ analyzed his data and concluded that planets revolve around the sun in elliptical orbits (6)
13. the _____ dedicated themselves to exposing social problems and proposing reforms based upon implementing natural laws and focused on rationality and tolerance (11)
16. _____ supported the geocentric theory (9,0)
18. "I _____, therefore I am" (5)
19. The inductive method was formulated by _____ (5)
20. Pope Urban VII charged Galileo with _____, so Galileo retracted his support for the Copernican theory (6)

Down

1. The deductive method was formulated by _____ (8,0)
3. Medieval philosophers accepted a _____ view that the earth was the center of the universe (13,0)
5. _____ combined Kepler's laws, Galileo's, and his own conception of gravity, in which he explained that the planets are falling around the sun (gravity). (11)
6. The Enlightenment spread through: print culture, coffee houses- wealthy/ educated men gathered to discuss ideas, _____ - women ran these from their homes for philosophes to come and meet (5)
7. The Church taught that God deliberately placed the earth in the _____ (6)
9. Copernicus' bold ideas were based on _____ not observation (5)
11. _____ (astronomer) recorded the movements of each known planet (10)
12. _____ (astronomer) published on the Revolutions of the Heavenly Bodies, where he challenged the geocentric view and presented his readers with a heliocentric view, in which the earth revolved around the sun (10)
14. _____ (Italian scientist) was one of the first people to use the telescope for astronomical observation; his discoveries provided irrefutable support for the heliocentric model (7)
15. _____ believed that humans are creatures of reason and goodwill and that they have natural rights, like "life, liberty, and property" (4)
17. _____, like David Hume, emerged, who questioned science, religion, and the government (8,0)

[new](#) [edit](#) [share](#) [pdf:puzzle](#) [pdf:answers](#) [Create an editable copy](#)

- PowerSearch – инструмент в помощ при ориентиране в множеството налични ресурси в платформата Classtools и при търсене измежду хиляди шаблони, които преподавателят желае да използва незабавно на занятията си. Намерената галерия от създадени шаблони може и директно да се вгради. Търсачката работи в два режима:

- * Търсене по тематика - напр. в текстовото каре задаваме търсене по темата „Геология“ → Намерен е списък от: 1 ресурс, генериран в приложението SOLO Hexagons, 1 ресурс в приложението Connect Fours, 4 ресурса в приложението Crossword и т.н.;

www.classtools.net/_SEARCH/index.php

Return Login Facebook Fanpage Power Search! Contact! Active History

Classtools.net

PowerSearch!

Search thousands of [classtools](#) templates to use immediately with your classes.

Use this gallery of recently created templates for inspiration, or directly embed these resources into your own blog.

Search by keyword

Separate key words/phrases with a comma (e.g. history, Tudors, Henry VIII).

Geology

Search by subject

* търсене по шаблони - напр. задаваме търсене на ресурси във вид на текстови карети за свързване/Matches → Намерени са 1266 ресурса. Недостатък на този режим на търсене: няма възможности за допълнително филтриране на резултатите и за да изберем шаблон за използване/вграждане, понякога трябва да се четат твърде дълги списъци с резултати.

• **KHAN ACADEMY:** Платформа за обучение по разнообразие от предмети, като при студенти първокурсници може да намери приложение и за опресняване на знанията им от гимназиален курс. Предимства: предлагат се курсове по всички предмети и дисциплини; предлагат се и упражнения; материалите може да се използват и като тестове; налична е и на български език (на <http://www.bg.khanacademy.com>); материалите в платформата не са с авторски права, следователно ресурсите могат да се разпращат свободно на студентите; използваните на занятията материали могат да се разграничават между един или друг класруум, като по този начин се ангажират всички студенти според възможностите им, подбира се учебно съдържание, съответстващо на нуждите на групата/индивидуалния студент; могат да се задават практически упражнения, видео материали за гледане, статии за четене и т. н.; има възможности и за проследяване на развитието на обучаемите.

• **QUIZLET:** Платформа, която по своята функционалност е сходна с Kahoot! Предоставя възможности за разглеждане на предварително подготвени учебни комплекти и за създаване на пробни тестове за подпомагане на процеса на учене, като кара курсистите да учат сякаш са на състезание. Тези учебни комплекти представляват флашкарти (или вече налични в приложението и готови за употреба, или създадени от самия преподавател), които могат да се споделят със студенти или с други преподаватели. В този случай елементът на състезание може да наложи изготвянето на табло на победителите. Регистрацията е задължителна. Някои от функционалностите на платформата са:

– Search – търсачката е необходима поради множеството качени флашкарти (напр. „Френска революция“, „Минно оборудване“ и т.н.);

– Create – за създаване на собствен набор от флашкарти. Работи се по следния алгоритъм: Избира се да се създаде учебителен пакет/Study set → Избира се име на пакета и се записва → В „Описание“ се дават компонентите в пакета (напр. вляво се записва терминът RAM, а вдясно се записва “Definition”) → могат да се импортират елементи от Word, Excel, Google docs → завършената флашкарта може да се види, като се посочи с курсора;

– Комплектът се изпраща или с имейл, или се споделя в Google classroom;

– Предвидени са и възможности за учене: напр. Write → обучаемият вижда дефиницията и трябва да изпише термина → вляво на екрана се вижда аналитика:

дава се статистика за оставащия брой флашкарти, за допуснатите грешки/за верните отговори;

– Възможности за проверка от преподавателя на напредъка на обучаемите: в раздела за флашкартите

					••••
--	--	--	--	--	------

→ избираме опция Scores

→ появява се екран с имената на всички студенти → на екрана автоматично се изчисляват точките на всеки студент;

– Същият флашкард текст може да се преобразува на тест с опция Test → текстът се появява и може да се изберат възможности за представянето му като въпроси с отворен отговор, съединяване на двойки, въпроси с множество отговори, въпроси с отговор „Вярно“/„Невярно“.

Очаквани резултати от обучението преди мобилността

* Да се разбере защо и как цифровите умения са толкова важни за организационния успех на занятието, особено в часовете по чуждоезиково обучение със студенти по ИТ;

* Да се идентифицира как да се ползват цифровите умения за по-ефективна работа с курсистите;

* Да се наблюдава, осмисля и обсъжда как местните обучители координират различни ИКТ области и системи в мрежата на своите учебни заведения (интранет), за да подобрят цялостното представяне в часовете по ЧЕО;

* Да се провери как иновациите могат да улеснят промяната в дизайна на организацията на групата, която се обучава;

* Да се придобият познания за актуални инструменти и медии и да се обучат преподавателите да ги прилагат в реални образователни контексти.

Постигнати резултати от обучението за повишаване на професионалните компетенции след мобилността

* Придобиха се познания за подбрани актуални инструменти и платформи;

* Преподавателите се обучиха да ги прилагат в реални образователни контексти;

* Обучаващите се преподаватели наблюдаваха демонстрация на това как се управляват нови образователни ресурси;

* Повиши се мотивацията им да обучат курсистите си да могат да прилагат ИК умения в ситуации на занятие по ЧЕО;

* Засили се стремежът у преподавателите да използват нови дигитални материали по време на занятия;

* Засилен контрол на последващото изпълнение на задачите в час / у дома посредством прилагането на ИКТ.

Значение за преподавателите по мобилността на проведеното обучение

- * Придобиха се нови професионални компетенции;
- * Демонстрира се стремеж към промяна на гледната точка на студентите към учебните материали и процеса на обучение;
- * Адаптират се начини за проектиране на съвременни учебни материали;
- * По време на занятията ефективно се използват съвременни учебни материали;
- * Подобрена организация на групата в подгрупи/екипи, за да е по-ефективна работата им заедно;
- * Засилено е използването на нови дигитални материали на занятията и при последващото изпълнение на задачите в час/у дома;
- * Подобрен е капацитетът за измерване на ефективността от обучението;

Културно въздействие

- * Опит от първа ръка *in situ* в учебно заведение, подтикнат от новите електронни реалности;
- * Обмяна на информация и личен опит, свързан с две европейски страни с вековни исторически и културни постижения;
- * Когато се споделя, се укрепват отношенията между служителите, ръководството на университета и образователната институция, както и личната гледна точка и се засилва стремежът към по-нататъшни контакти.

Добавена стойност на мобилността в контекста на стратегиите за модернизация:

Придобитите методически умения ще бъдат използвани в бъдещата работа за модернизиране и интернационализиране на ЧЕО (както в модула по общ английски, така и в този по английски език за специфични цели) в Минно-геоложкия университет в контекста на рамка за повишаване на устойчивостта на езиковия учител в новите дигитални реалности. Тази рамка включва обширно извличане на учебни материали и управление на ресурсите. В този смисъл бъдещото сътрудничество между двете институции ще бъде от полза за участващите страни, тъй като ресурсите/материалите/образователните бази данни могат да бъдат сравнявани и споделяни, като по този начин се засилва обменът на информация между университетите.

ИЗТОЧНИЦИ

<https://create.kahoot.it/>
<https://docs.google.com/presentation/>
<https://kahoot.com>
<https://learningapps.org/>
<https://miro.com>

<https://web.whiteboard.com>
<https://www.classtools.net>
https://www.classtools.net/_SEARCH/index.php
<https://www.edpuzzle.com>
<https://www.khanacademy.org>
<https://www.liveworksheets.com/>
<https://www.socrative.com/>
<https://www.socrative.com/higher-ed/>
<https://www.SpainBcn.com>
www.google.slides

ИЗПОЛЗВАНЕ НА НОВИ ИНФОРМАЦИОННИ И КОМУНИКАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ В ЧУЖДОЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ *Милена Първанова*

(Резюме)

Статията представя подробна информация за проведена обучителна дейност за развиване на педагогически умения с акцент върху уменията за проектиране на учебни материали, проведена в рамките на мобилност програма „Еразъм+“. От приложенияте, селектирани от обучаващата институция, подробно разглеждаме 12 броя, разделени в две основни групи: приложения за генериране на учебни материали и тестове от преподавателя; и налични ресурси във вид на платформи, използвани като бази данни или информационни масиви. Всяка от предложените образователни технологии е пример за съчетание на основните принципи на съвременните средства за обучение: яснота, интерактивност и организация. Описанията им включват: обучителни възможности, които предоставят, алгоритъм за работа при създаването на учебни материали, преимущества и/или недостатъци на някои от приложенията, вграден инструментариум за организиране на обучителната среда и за предоставяне на обратна връзка по отношение на индивидуални или групови резултати, респ. успеваемост. Накрая акцентираме и върху значението на подобни обучения за преподаватели в контекста на стратегиите за модернизация на обучението.

Ключови думи: чуждоезиково обучение, информационни и комуникационни технологии, образователна платформа, интерактивни методи, Еразъм+

THE USE OF NEW INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Milena Purvanova

(Summary)

This article offers detailed information about a training activity aimed at the development of pedagogical skills with an emphasis on the skills for designing educational materials. The activity was conducted within the framework of the *Erasmus+* mobility program. Twelve applications are considered in detail out of the lot selected by the educational institution. Those are divided into two main groups: applications for generating teaching materials and tests by the teacher; and available resources in the form of platforms used as databases or information arrays. Each of the proposed educational technologies is an example of a combination of the main principles of modern learning tools: clarity, interactivity, and organisation. Their descriptions include: the training opportunities they provide, algorithm of work in the creation of training materials, advantages and/or disadvantages of some of the applications, built-in tools for organising the training environment and for providing feedback regarding individual or group results, respectively success rate. Finally, the importance of such training initiatives for teachers in the context of strategies for the modernisation of education is considered.

Keywords: foreign language teaching, information and communication technologies, educational platform, interactive methods, Erasmus+

ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПЛАТФОРМИ ЗА ИНТЕРАКТИВНО ИЗУЧАВАНЕ НА ЧУЖД ЕЗИК

Моника Христова¹, Велислава Паничкова²

Преподаването на чужд език през XXI век е бързо променящ се и иновативен процес. Новите технологии, интернет и изкуственият интелект предоставят ежедневно нови възможности и средства за подпомагане на обучаващите се в процеса на изучаване на езика. В Препоръката на Съвета на Европейския съюз относно ключовите компетентности за учене през целия живот се насърчава използването на „разнообразни учебни подходи и условия, включително на подходящото използване на цифрови технологии, в образователни, обучителни и учебни среди“.

За преподавателите по чужд език е от изключителна важност да се информират и запознават с най-актуалните приложения, средства за изкуствен интелект и дигитални платформи, които биха ги подпомогнали в тяхната работа и биха направили по-лесен, по-ефективен и по-ангажиращ процеса на преподаване на чужд език. Тяхното използване подобрява качествено и количествено работата на преподавателя, ускорява обмяната на информация между преподавателя и студента и увеличава ефективността при вземането на решения в процеса на обучение [1].

Това беше и фокусът на обучението на тема "Чуждоезиково обучение в дигиталната ера", проведено от Erasmus Learning Academy (ELA) в Болоня, Италия, през м. август 2024 г. Курсът предостави възможност на участниците да подобрят уменията си в използването на информационни технологии при преподаването на чужд език, като бяха представени възможностите на различни приложения, уеб платформи и изкуствен интелект.

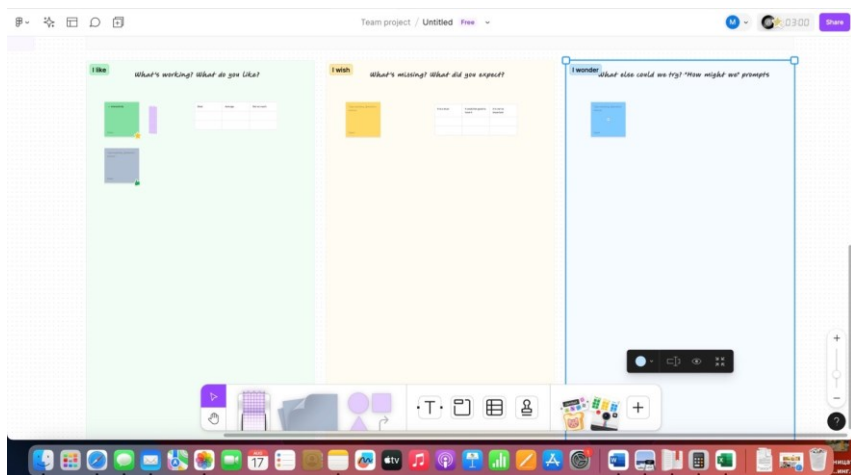
FIGJAM

FIGJAM представлява платформа за създаване и споделяне на виртуална бяла дъска в онлайн среда. Достъпът до нея се осъществява през компютър. Платформата предоставя различни начини за взаимодействие между учащи от всяка възраст. Упражненията включват рисуване, добавяне на текст, снимки или видеоклип, вмъкване на линкове и др. Изкуственият интелект намира приложение в платформата, като предлага идеи по зададена от обучаващия тема. Чрез платформата преподавателят може да засили интереса на учащите към работа в екип и ангажираност към учебния процес. Обучаващият може да възлага различни

¹ Р-л катедра „Чужди езици“, старши преподавател по английски език в кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

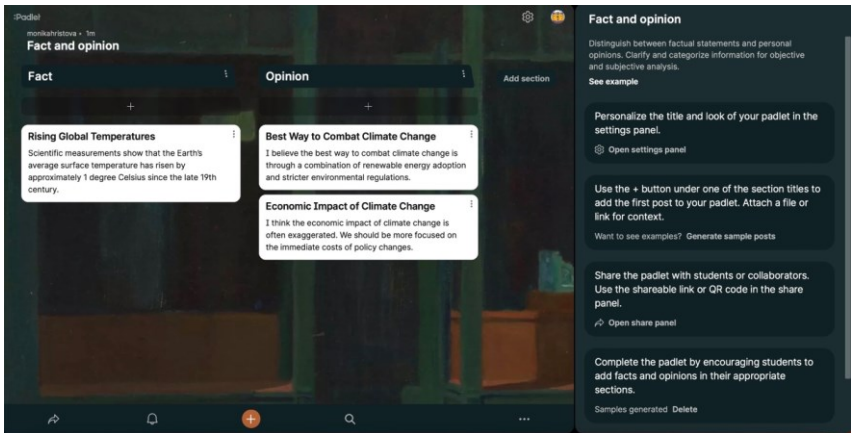
² Старши преподавател по английски език в кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

креативни задания и по този начин да получава обратна връзка за успеваемостта на обучаемите.

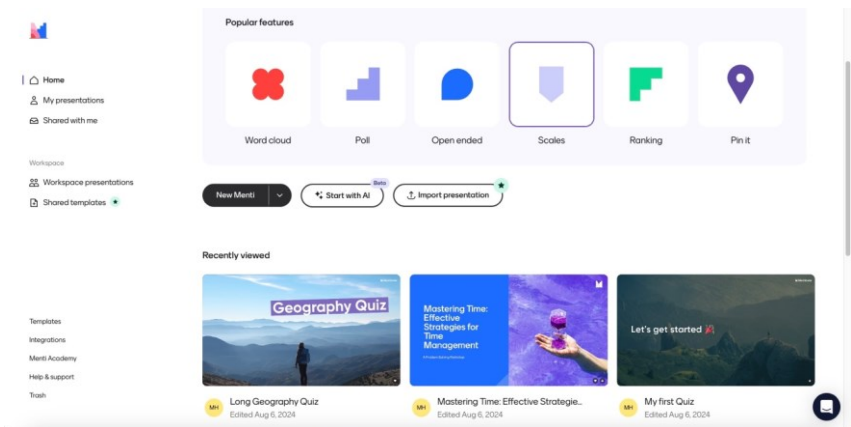
PADLET

Платформата PADLET е инструмент за съвместна работа в онлайн среда. Тя притежава множество функции и възможности за споделяне на информация, линкове, файлове, снимки, мнения и т.н. Тази платформа е едно от най-популярните образователни приложения в интернет пространството. Достъпна е както за компютри, така и за мобилни устройства. Основната идея на платформата е да осигури съвместно пространство, в което всеки би могъл да публикува съдържание, индивидуално или групово. Съвместното пространство представлява стена, където всеки от участниците може да въвежда мултимедийно съдържание. Платформата е лесна за употреба и не изисква дълъг обучителен период преди използването ѝ. Тя е гъвкава и посредством нея може да се създава разнообразно по вид съдържание: споделяне на ресурси, доклади и статии, съвместно писане, презентации. Изкуственият интелект намира приложение в платформата за генериране на съдържание по зададени критерии: учебна дисциплина, тема, възрастова категория на обучаемите и др.

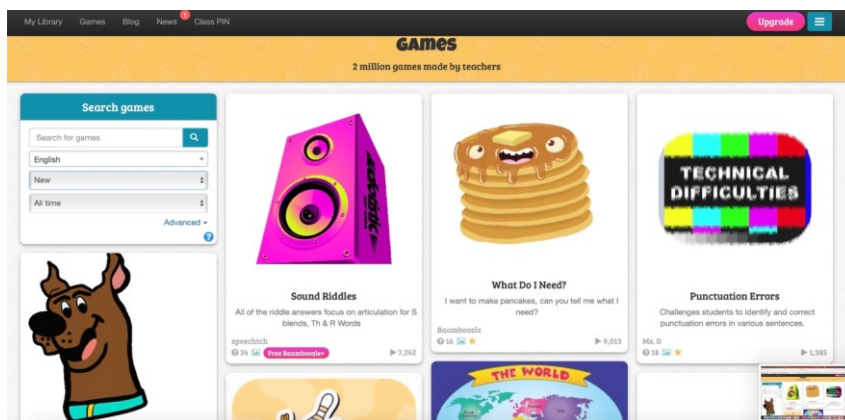
MENTIMETER

Платформата MENTIMETER е лесен за употреба онлайн софтуер за интерактивни презентации. Представлява комбинация от Kahoot и Powerpoint. Достъпна е онлайн и не изисква инсталиране на приложение. Съвместима е със следните устройства: смартфон, компютър и таблет. Разполага с възможност за представяне на неограничен брой слайдове с информация и максимум пет слайда от състезателен тип (с въпроси, подобни на Kahoot). С платформата MENTIMETER може да се добавят слайдове, анкети, може да се потърси мнението на учащите по дадена тема, тяхната оценка на дадено твърдение, да дават отговори на отворени и затворени въпроси. Платформата предоставя възможности за използване на изкуствен интелект при работа с нея.

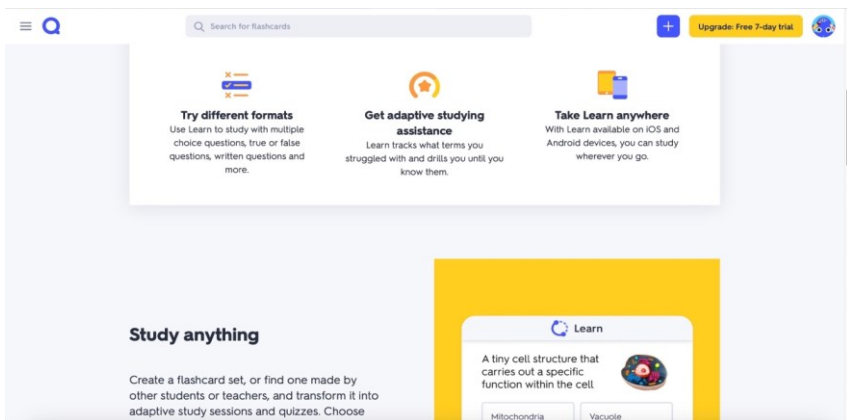
ВАМБОУЗЛЕ

Платформата ВАМБОУЗЛЕ предоставя възможност да създаване на образователно съдържание под формата на игри, както в онлайн, така и в присъствена форма на обучение. Подходяща е за учащи от всяка възрастова група. Тя е един ефективен начин за преподаване, тъй като поставя обучаемите в конкурентна среда, която стимулира и насърчава тяхната ангажираност към учебния процес. Платформата не дава възможност за използване на изкуствен интелект. Обучаващият създава своя собствена игра с най-малко 12 въпроса. За интерактивно представяне на информацията той би могъл да добави снимка или клипче към всеки въпрос. Когато играта е готова, линкът към нея се споделя с участниците.

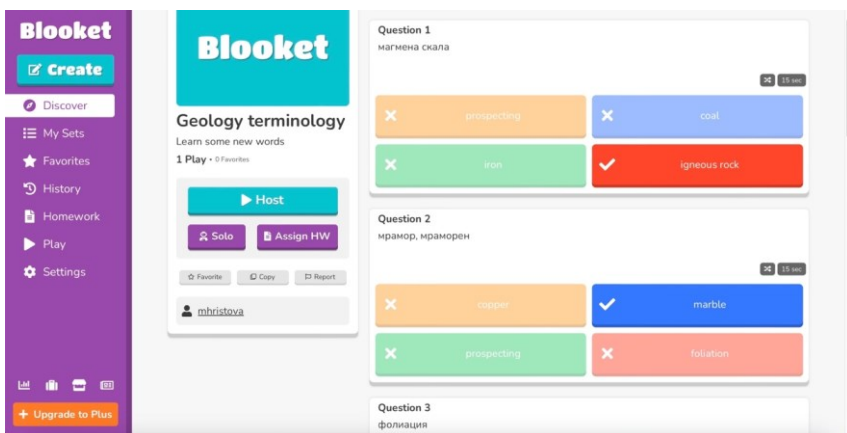
QUIZLET

QUIZLET е онлайн платформа за обучение, достъпна за мобилни устройства, компютър и таблет. Посредством нея учащите развиват своите лексикални умения, научавайки нова терминология. Обучаемите могат да използват всеобщо достъпни набори от думи/термини, но също така и такива, създадени от техните преподаватели. Отделните думи се изобразяват под формата на флашкарти. От едната страна на картата стои думата/терминът. В зависимост от това дали картите се използват за обучение по чужд език или за изучаване на специфична терминология, на гърба на картата се изобразява различно съдържание: или превода на думата на съответния език, или значението на съответния термин под формата на по-подробно описание. Учащите могат да проверят усвоените знания посредством тестове, които платформата генерира.

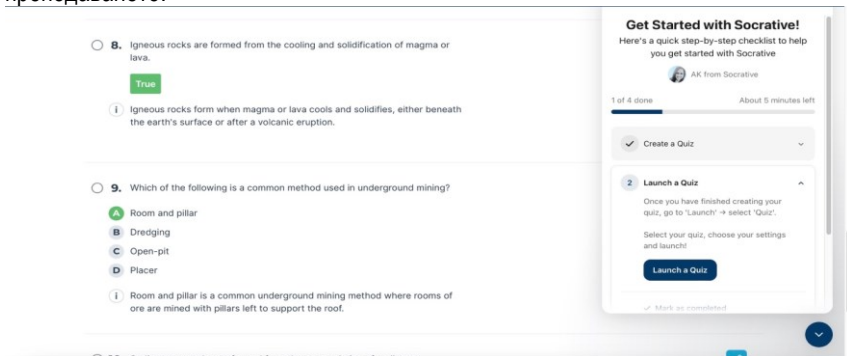
BLOOKET

BLOOKET е онлайн платформа, която по иновативен начин комбинира обучение и затвърждаване на научното посредством игри. Тези игри се създават от обучаващите, като се конкретизира каква да е темата в зависимост от възрастовата категория и изучавания материал. Платформата е достъпна за мобилни устройства и компютри. Широко приложима е за създаване на викторини и тестове под формата на видеоигри, които могат да бъдат задавани и като домашна работа. Изкуственият интелект не намира приложение в платформата. Преподавателите сами създават игрите, като това дава възможност за личностен подход и индивидуалност в обучението.

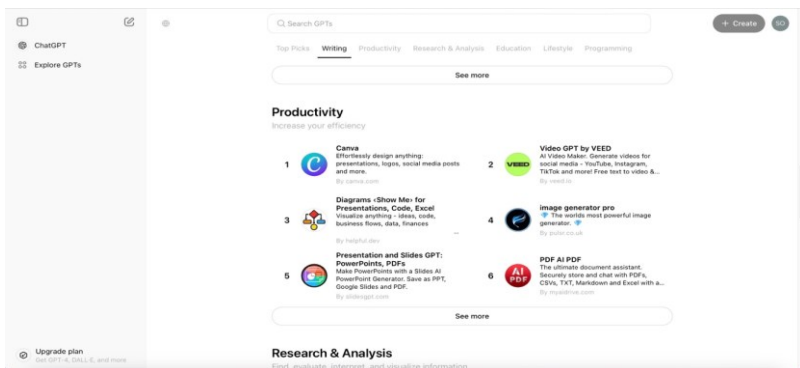
SOCRATIVE

SOCRATIVE е онлайн платформа, която поддържа ангажираността на обучаващите се по време на учебния процес. Достъпна е за използване през мобилен телефон, компютър и таблет. Платформата дава възможност да се създават както образователни упражнения, така и игри, които биха могли да се оценяват в края. Упражненията и игрите може да включват въпроси от отворен и от затворен тип. Оценяването може да става автоматично или с предварително зададена различна тежест на отговора за всеки въпрос. Платформата дава възможност за използването на изкуствен интелект. Въз основа на постигнатите от обучаващите се резултати платформата може да подобри качеството на преподаването.

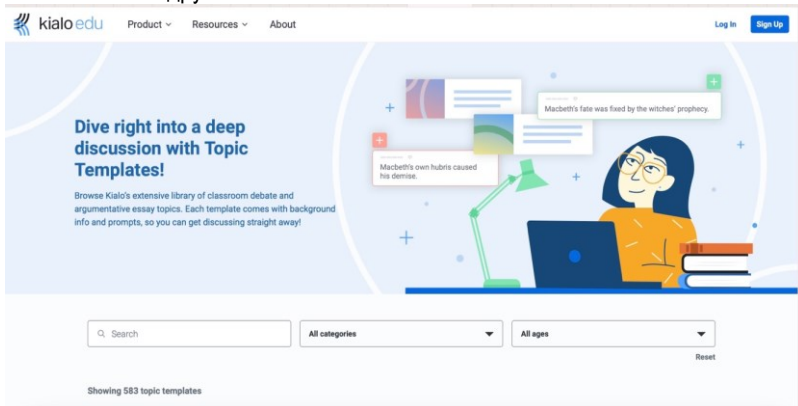
CHAT GPT

CHAT GPT представлява модел на изкуствен интелект, разработен да генерира текст и снимки. Платформата притежава множество функции, някои от които са: предоставяне на отговори на зададени въпроси, разработване на презентации, генериране, превеждане и резюмиране на текст.

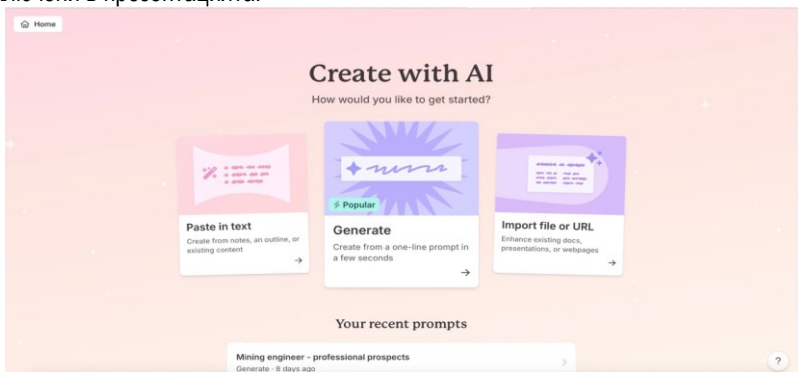
KIALO

KIALO представлява интерактивна платформа за провеждане на дебати в онлайн среда. Позволява създаването на дискусия, която може да бъде публична или само за определена група от хора. Започвайки от конкретно зададена тема, участниците посочват предимства и недостатъци, които им помагат да навлязат в темата в дълбочина. Тази платформа спомага за работата в екип, като насърчава участниците да посочат своята гледна точка и да се аргументират по нея, както и да се запознаят с други аспекти по темата.

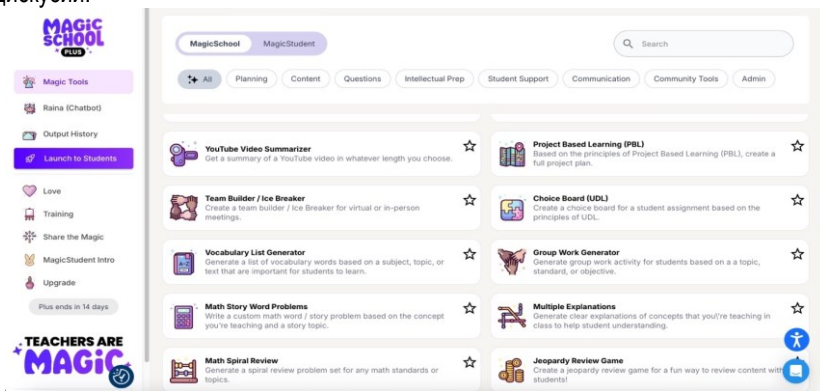
GAMMA.APP

Платформата GAMMA.APP може да бъде използвана за направа на презентации, документи и уеб страници с помощта на изкуствен интелект. Той може да генерира само шаблони за създаване на презентации или да изготвя цели презентации. Потребителят може да задава опорни точки, които да бъдат включени в презентацията.

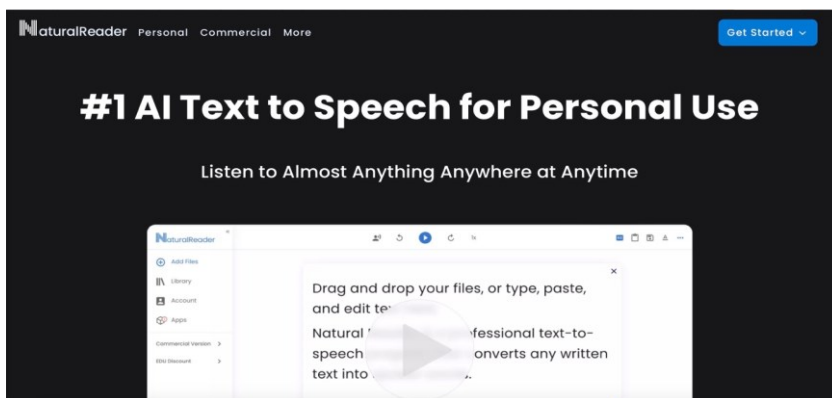
MAGIC SCHOOL

MAGIC SCHOOL е широко използвана платформа с възможност за подпомагане на работата на преподавателите. Посредством изкуствен интелект може да бъдат разработвани планове на уроци, да се създават задания, да се генерират учебни материали и да се осъществява обратна връзка с учащите. Платформата предоставя възможност да се генерира учебно съдържание, съответстващо на нуждите на обучаемите, и да се обогатят часовете с различни видове интерактивни викторини и задания, както и със съвместни проекти и дискусии.

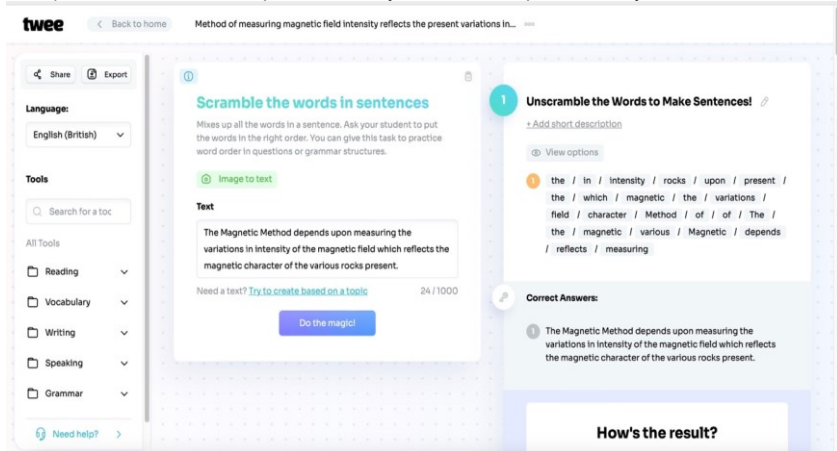
NATURAL READER

Платформата NATURAL READER допринася за развитие на уменията за слушане на учащите. Това е професионална програма, която превръща писмени текстове в устен формат. Тя помага на обучаемите да развият уменията си за фокусиране и слушане на текст за дълъг период от време.

TWEE

TWEE представлява платформа, която предоставя възможност на обучаващите да създават увлекателни и динамични уроци. Използвайки изкуствен интелект, се генерират въпроси, диалози, истории и упражнения. Платформата може да създава въпроси с отворени или затворени отговори, както и твърдения от типа „вярно“ или „невярно“. Този вид упражнения позволява на преподавателите да оценят нивото на възприемане на учебния материал от обучаемите.

WIZER.ME

Интерактивната платформа WIZER.ME е средство за обучение в онлайн среда с представяне на информацията във вид на работни листове. Тя представлява интересен и креативен начин за създаване на упражнения за затвърждаване на знания. Посредством въпроси с избираем и с отворен отговор, попълване на липсващ текст, рисуване, аудио отговор, свързване на понятия, попълване на таблици и др. учащите усвояват и затвърждават нови знания. С платформата може да се работи през таблет, мобилен телефон и браузър. Тя не дава възможност за използване на изкуствен интелект.

Match the words:

sea	○	○	city
waterfall	○	○	sand
ship	○	○	mountain
park	○	○	ocean

place the words in the correct column

sunny	beach	restaurant	swim
relaxing	hot		

Nouns Adjectives

LEARNING APPS

LEARNING APPS е платформа за създаване на интерактивни мултимедийни упражнения, като обучаемите могат да работят през компютър или мобилен телефон. Упражненията се създават и използват лесно в онлайн среда. Много различни видове упражнения могат да бъдат създадени (упражнения за свързване на понятия, решаване на кръстословици с термини, попълване на таблица, попълване на липсващи думи в текст и др.)

По време на обучението, бяха разгледани някои от предимствата при използването на информационните технологии в образователния процес по чужд език, които са посочвани също и в различни публикации [2,3,4]:

1. Възможност за лесна адаптация на учебния материал според нуждите и реакцията на обучаемите;
2. Възможност за комбиниране/алтернативно упражняване на умения (текст и изображения, аудио и видео клипове и др.);
3. Учебните занятия стават по-интересни и стимулират участието на студентите;
4. Незабавна обратна връзка на обучаемите, което подобрява процеса на усвояване на знания;
5. Възможност за фокусиране върху отделен аспект от урока (произношение, речников запас и т.н.);
6. Използване на различни материали в учебния процес, което стимулира творческото мислене;

7. Голяма част от приложенията могат да бъдат използвани на компютър, таблет или телефон в зависимост от наличното техническо оборудване;
8. Чрез изкуствения интелект могат да се разработват задания спрямо различното ниво на владеене на чуждия език сред студентите и това може да става както в аудиторна среда, така и при индивидуалната подготовка на студентите;
9. Насърчаване на работата в екип и съвместната работа между студентите.

Макар информационните технологии и изкуственият интелект да допринасят за по-ефективното обучение по чужд език, те също така създават нови изисквания към преподавателите. Например, наличието на огромно количество от аудио и текстови материали на съответния чужд език поставя преподавателите пред предизвикателството да преглеждат и избират най-подходящите от тях за нуждите на обучението, но това обикновено изисква много време и ако не бъдат правилно подбрани, те могат да затруднят или откажат студентите. От друга страна, някои от приложенията изискват повече инструкции и обяснения за тяхното използване, както и време да бъдат овладени, и могат да отнемат прекалено много аудиторно време, т.е. преподавателите трябва да имат добра преценка за тяхното използване в учебния процес.

Част от платформите, които бяха представени по време на обучението, биха били приложими за обучение на студенти по чужд език в университетска среда. Те биха дали възможност на обучаващите да разработват теми по интерактивен, интересен и увлекателен начин за възприемане от обучаващите се. Използването на подобни платформи в образователния процес би подпомогнало значително студентите в усвояването на нови знания. Прилагането на подходящи платформи в процеса на обучение по чужд език в университетска среда е амбициозна цел, която си поставят авторите на настоящата публикация. Постигнатите резултати биха могли да бъдат обект на последващи изследвания.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Adilbayeva U. et al., Digital Communication Technology for Teaching a Foreign Language and Culture through Reading, 2022, International Journal of Society, Culture and Language, https://www.ijscel.com/article_252481_f7cdd5f6feeadd4e29ea8900227ee88a.pdf
2. Dragan T., The Use of ICT and Blogs in Teaching Foreign Languages, EDICT, 2021, <https://edict.ro/the-use-of-ict-and-blogs-in-teaching-foreign-languages/>
3. Houcine, S. The effects of ICT on learning/teaching in a foreign language, 2011, http://www.pixel-online.net/ICT4LL2011/common/download/Paper_pdf/IBL69-437-FP-Houcine- ICT4LL2011.pdf

4. Korkut U. I. The Positive Effects of Integrating ICT in Foreign Language Teaching, 5th International Conference "ICT for Language Learning", 2012, https://conference.pixel-online.net/conferences/ICT4LL2012/common/download/Paper_pdf/235-IBT107-FP-Isisag-ICT2012.pdf
5. ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот (текст от значение за ЕИП) (2018/С 189/01)

**ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПЛАТФОРМИ
ЗА ИНТЕРАКТИВНО ИЗУЧАВАНЕ НА ЧУЖД ЕЗИК**
Моника Христова, Велислава Паничкова

(Резюме)

Настоящата статия разглежда съвременни образователни платформи за интерактивно изучаване на чужд език. Те дават възможност на обучаващия да представя информация по дадена тема по иновативен и увлекателен начин, като така засилва интереса на обучаемите и улеснява възприемането на нови знания. Посредством платформите преподавателят може да получи бърза и дори незабавна обратна връзка относно нивото на успеваемост на обучаващите се.

Ключови думи: изучаване на чужд език, образователни платформи, интерактивни методи

**EDUCATIONAL PLATFORMS
FOR INTERACTIVE FOREIGN LANGUAGE LEARNING**
Monika Hristova, Velislava Panichkova

(Summary)

The paper presents an overview of contemporary educational platforms for interactive foreign language learning. They enable the lecturer to present a given topic in an interactive and interesting way, thus enhancing the interest of learners and facilitating the acquisition of new knowledge. Using such platforms, the lecturer can receive quick or instant feedback on the level of success of the learners.

Keywords: foreign language learning, educational platforms, interactive methods

ОСНОВНИ ЗАТРУДНЕНИЯ ЗА СТУДЕНТИ, ИЗУЧАВАЩИ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК, ЧИЙТО МАЙЧИН ЕЗИК Е ПОТУГАЛСКИЯТ

Екатерина Балачева¹

I. Изучаването на българския език може да бъде сериозно предизвикателство за чужденците и да изисква големи усилия. В някои от случаите трудностите могат да се превърнат в бариера и да обезсърчат изучаващите го. Една от причините би могло да бъде липсата на поставяне на ясни цели. Затова е важно още преди да започне самият учебен процес, тези цели да бъдат определени, било то да се достигне добро владение на български език с цел работа или продължаване на образованието.

Мотивацията също е основен фактор. Да не се забравя, че владението на един език позволява професионално израстване в дадената държава, способства комуникацията с носителите на езика, улеснява и прави по-приятен начина на живот чрез създаването на приятелства и не на последно място, дава възможност за реализиране на стажове във фирми, които биха могли да се превърнат в бъдещо работно място.

От не по-малко значение е и как ще се планира времето за учене. Полезно е да се направи график за писане на домашни работи и затвърждаване на взетия материал. Също така, трябва да се учи редовно и материалът да се разделя на по-малки части, като се поставя срок за научването им.

Има голям избор на методи за обучение по български език и затова е хубаво да се определи кой от тях е най-подходящ в дадения случай. За тези цел може да се пробват няколко метода и след това човек да се спре на този, който е най-полезен за него, според неговите нужди и стил на учене. Например, може да се запише на курс, да се ползва приложение в интернет или да се потърси частен учител. За чуждестранните студенти се предлага курс по български език в съответното висше учебно заведение.

Препоръчително е да се избягва претоварването с нов материал. Българският език не е лесен и затова за неговото усвояване трябва да се предвиди по-дълъг период от време. Например, за чуждестранните студенти се предвижда едногодишен езиков курс. Изключително важна за затвърждаването на знанията е комуникацията на български в ситуации от ежедневието: в магазина, в превозните средства. Добра възможност предлагат клубовете по разговор, в които участват и носители на езика. Те може да бъдат както на живо, така и по интернет. Колкото повече се практикува, толкова повече ще се напредва. Учащият се не трябва да се

¹ Д-р, старши преподавател в катедра „Чужди езици“ в катедра „Чужди езици“ при Минно-технологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

притеснява от грешките, които прави в процеса на разговора.

Много полезно би било четенето на адаптирани книги на български език, гледането на филми със субтитри, слушането на песни и четенето на новините. Това ще помогне на учащия да свикне с произношението и да обогати своя речник.

II. В настоящото изследване си поставяме за цел да проследим затрудненията при произношението на съгласните в българския език, при определяне на рода на съществителните имена, при разпознаване на множествено число на съществителните имена и при употребата на пълен и кратък член.

Задача на нашата разработка е и да представим класификация на допуснати грешки при изучаването на начално ниво на български език, които ще ни дадат ясна представа за основните затруднения на чуждестранните студенти, чийто майчин език е португалският. Трябва да отбележим, че в португалския език съществуват само мъжки и женски род, докато в българския език имаме наличие и на среден род. Отсъствието на среден род в португалския език се явява предпоставка за някои от грешките, които се допускат при определянето на рода от чуждестранните студенти. Основна трудност представлява и произношението на някои съгласни, които не съществуват в португалския език. Голяма част от примерите в настоящата разработка са извлечени от учебника по български език за чужденци „Здравейте А1-А2“ на НБУ, по който основно бяха проведени занятията.

III. Едни от основните положения, които разглеждаме в настоящата разработка, са следните:

А. Основните затруднения при произношението на съгласните в българския език се среща в следните случаи:

- ✓ При звучни съгласни, които са в крайна позиция;
- ✓ При друга беззвучна съгласна;
- ✓ При съгласните „ц“ и „щ“;

Б. Основните затруднения при определяне на рода на съществителните имена в българския език се срещат в следните случаи:

- ✓ При съществителни имена в м.р;
- ✓ При съществителни имена в ж.р;
- ✓ При съществителни имена в ср.р.

В. Основните затруднения при разпознаване на множествено число на съществителните имена в българския език се срещат в следните случаи:

- ✓ При съществителни имена в м.р;
- ✓ При съществителни имена в ср.р.

Г. Основните затруднения при употреба на пълен и кратък член в българския език се срещат в следните случаи:

- ✓ При съществителни имена в м.р.

Да разгледаме по-подробно изброените затруднения:

А. Трудности при произношението в българския език.

Проблеми при произнасяне на думите на български език има в следните случаи:

- При звучни съгласни в крайна позиция.

Като пример ще вземем съществителното „глад“, което завършва на съгласната „д“, но вместо нея се произнася „т“; думата „залез“, която завършва на съгласната „з“, но се произнася със „с“.

- При комбинация от звучна и беззвучна съгласна.

Наблюдаваме, че съществителното „гледка“ се пише с „д“, но се произнася съгласната „т“. Глаголът „изтривам“ пишем със „з“, но произнасяме „с“.

- Произнасяне на съгласните „ц“ и „щ“.

Голяма трудност представлява произнасянето на думи като: „къща“, „баница“ или „прозорец“. Това се дължи на факта, че в португалския език се избягва струпването на съгласни, което го прави мелодичен и лесен за произнасяне.

Б.Трудности при определяне на рода на съществителните имена в българския език.

1. В португалския език съществителните имена са от мъжки и женски род. Основното правило за тяхното разпознаване е, че когато дадена дума завършва на гласната „о“, то тя най-вероятно е от мъжки род, а когато завършва на гласната „а“, е от женски род. Ето и някои примери:

amigo (приятел), amiga (приятелка)
gato (котарак), gata (котка).

2. В българския език съществуват следните затруднения при определяне на рода на съществителните имена.

- Съществителни имена от мъжки род.

Правилото гласи, че съществителните имена от мъжки род в българския език завършват на съгласна буква или на „-й“. Ето и няколко примера: „мъж“, „сандвич“, „кроасан“, „тост“, „сок“, „чай“, „трамвай“.

Но откриваме съществителни имена от мъжки род, които завършват на гласната „-а“, която е специфична за съществителните имена от женски род. Като например съществителното „баща“.

Съществуват и съществителни имена от мъжки род, които завършват на гласната „-о“, която е признак за среден род и също обръква изучащите български език. Такива често използвани думи са например: „дядо“ или „чичо“.

- Съществителни имена от женски род.

Правилото гласи, че съществителните имена от женски род в българския език завършват на гласните „-а“ и „-я“. Ето и няколко примера: „жена“, „баница“, „палачинка“, „вафла“, „филия“, „кока коле“.

Откриваме съществителни от женски род, които завършват на „-ост“ и „-ест“, например съществителните „радост“ и „болест“. За начинаещите курсисти, фактът,

че същевителните завършват на съгласната „-т“, ги кара да ги определят в мъжки род.

➤ Съществителни имена от среден род.

Според правилото съществителните имена от среден род завършават на гласните „-е“ и „-о“. Предлагаме на вашето внимание няколко примера: „дете“, „кафе“, „мляко“. Но сред употребените думи в уроците за начално ниво, откриваме съществителното „такси“, което изучаващите определят като съществително в множествено число, понеже завършва на гласната „-и“, която е признак за множествено число.

В. Трудности при разпознаване на множествено число на съществителните имена в българския език.

1. В португалския език, с дума, завършваща на гласните: -а, -е, -i, -о, -и, правилото за образуване на множествено число е към тях да се добави съгласната „-s“. Предлагаме някои примери.

casa (къща)	casas (къщи)
pé (крак)	pés (крака)
corpo (тяло)	corpos (тела)

Ако думите завършват на съгласните: -г, -s, -z, образуваме множествено число, ако към тях добавим „-es“. Предлагаме и няколко примера:

Professor (преподавател)	Professores (преподаватели)
Actor (актьор)	Actores (актьори)
Raiz (корен)	Raízes (корени)
Nariz (нос)	Narizes (носове)
Inglês (англичанин)	Ingleses (англичани)

2. В българския език се оказва много трудно разпознаването на съществителни имена в следните случаи:

➤ Съществителни имена мъжки род.

Според правилото съществителните имена от мъжки род, които са едносрични, приемат окончание „-ове“ в множествено число: „вход“ се превръща във „входове“, „лев“ в „левове“, „сок“ в „сокове“, „стол“ в „столове“. Когато изучаващите български език имат текст, в който е използвана някоя от гореспоменатите думи само в множествено число, те не могат да разпознаят нейното значение.

➤ Съществителни имена от среден род.

Според правилото съществителните имена от среден род, които завършават на гласната „-е“, приемат окончанието „-та“ в множествено число: „кафе“ се превръща в „кафета“, „пиле“ в „пилета“. При думите, завършващи на гласната „-о“, правилото е, че тя отпада и на нейно място се поставя гласната „-а“. Например съществителното „бюро“ се трансформира в „бюра“, „легло“ в „легла“.

Но откриваме съществителни имена, които завършват на гласната „-о“ или „-е“, но образуват множествено число чрез „-еса“, което обърква студентите до такава степен, че не успяват да разпознаят смисъла на думата. Например съществителното „чудо“ образува множествено число „чудеса“ Подобно е и съществителното „небе“, чието множествено число е „небеса“.

Г. Трудности при употреба на пълен и кратък член в българския език в м. р.

1. В португалския език неопределителният член се използва, за да се покаже, че дадена дума не е определена. Пред португалските съществителните имена в единствено число от мъжки род се поставя „**um**“, а в множествено число „**uns**“. Пред съществителните имена в единствено число от женски род се поставя „**uma**“, а в множествено число „**umas**“. Предлагаме на вашето внимание няколко примера.

Nós falamos com **um** homem muito simpático.

Говорим с много симпатичен мъж.

Há **um** menino jogando bola.

Има дете, което играе на топка.

Eles assistem a **um** filme na televisão.

Те гледат филм по телевизията.

2. Определителният член определя съществителното име и се отнася до нещо вече познато или споменато. В португалския език определителният член се променя по род и число. В единствено число в мъжки род използваме „**o**“, а в множествено число „**os**“. В единствено число в женски род използваме „**a**“, а в множествено число „**as**“. За да онагледим изложеното по-горе, предлагаме няколко примера.

O computador.

Компютърът.

Os computadores.

Компютрите.

A gata.

Котката.

As gatas.

Котките.

3. Специфично за португалския език е, че се използва определителен член пред личните имена. Ето и някои примери.

O João fala alemão.

Жоао говори немски език.

A Marisa é alta.

Мариса е висока.

4. В българския език пълният член се добавя в края на думите. Основно той се употребява, когато думата е подлог в изречението. Краткият член се използва, когато думата не изпълнява служба на подлог в изречението. Именно спецификата при членуването в българския език, която е напълно различна от тази в португалския, се оказва една от най-сериозните трудности за преодоляване от изучаващите български език.

➤ В мъжки род единствено число, в края на думата, поставяме пълния член „-ът“, „-ят“ и краткия член „-а“, „-я“, а в множествено число „-те“.

➤ В женски род единствено число добавяме към думата пълния член „-та“, а в множествено число поставяме „-те“.

➤ В среден род единствено число използваме пълния член „-то“, а в множествено число „-та“ и „-те“. Предлагаме на вашето внимание няколко примера.

Сокът е студен. Той иска сока.

Урокът е голям. Аз разбирам урока.

Чаят е на масата. Ние вземаме чая.

IV. В заключение можем да кажем, че едни от основните затруднения за чуждестранните студенти, изучаващи български език и чийто майчин език е португалският, се дължат на голямата разлика в граматиката между двата езика. Това се дължи и на факта, че това са езици, принадлежащи към различни езикови семейства. Можем да обобщим, че на изучаващите български език големи усилия костват някои специфики при произношението, при определяне на рода и числото на съществителните имена, както и при употребата на кратък и пълен член.

Литература

Куртева, Г., К. Бумбарова, С. Бъчварова (2013). *Здравейте! A1-A2. Учебник по български език за чужденци*. София: НБУ, ISBN: 978-954-535-737-4.

Интернет източници

<http://bukvar.bg>

https://hridiomas.com.br/bulgaro-alfabeto-pronucia-e-gramatica/#google_vignette

<https://lingvo.info/lingvopedia/portuguese>

<https://rioandlearn.com/es/adjetivos-del-portugues/>

<https://rioandlearn.com/es/articulos-definidos-portugues/>

<https://rioandlearn.com/es/plurales-en-portugues/>

<https://rioandlearn.com/es/sustantivos-en-portugues/>

<https://www.forumnauka.bg/topic/6700-portugu%C3%AAs-1%C3%ADngua-portuguesa%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BA/>
<https://www.vidassemfronteiras.com/alfabeto-cirilico-e-bulgaro/>

**ОСНОВНИ ЗАТРУДНЕНИЯ ЗА СТУДЕНТИ, ИЗУЧАВАЩИ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК,
ЧИЙТО МАЙЧИН ЕЗИК Е ПОТУГАЛСКИЯТ**
Екатерина Балачева

(Резюме)

Основни затруднения за чуждестранните студенти, чийто майчин език е португалският и които изучават български език, се явяват при произношението на някои съгласни в българския език, при определяне на рода на съществителните имена, при разпознаване на множествено число на съществителните имена и при употребата на пълен и кратък член.

Ключови думи: произношение, съществителни имена, пълен и кратък член, български език, португалски език

**MAJOR DIFFICULTIES FOR STUDENTS LEARNING THE BULGARIAN
LANGUAGE, WHOSE MOTHER TONGUE IS PORTUGUESE**
Ekaterina Balacheva

(Summary)

The main difficulties for foreign students whose mother tongue is Portuguese and who study Bulgarian appear in the pronunciation of some consonants in the Bulgarian language, in determining the gender of nouns, in recognising the plural of nouns, and in the use of the full and short forms of the article.

Key words: pronunciation, nouns, full and short article, Bulgarian language, Portuguese language

ПРЕПОДАВАНЕ НА ИСПАНСКИ ЕЗИК ПРЕЗ АНГЛИЙСКИ ПО ПРОГРАМА „ЕРАЗЪМ+“

Златка Михова¹

С настоящата статия искам да споделя впечатленията си от обучението ми през лятото на 2023 година по програма „Еразъм+“ в Барселона. Темата на обучението беше „Езиково обучение по испански език“ за ниво А1.

Това е първото ми участие в подобна програма и бях много изненадана, че обучението се води от носители на езика без специално педагогическо или филологическо образование. Предполагам, че това е обусловено от начинаещото ниво на обучение и от липсата на достатъчно кадри, тъй като според преподавателите испанският е много желан като третият най-широко разпространен световен език (след английски и китайски), роден за 470 милиона души.

Темпото на преподаване беше много интензивно, осъществено от двама преподаватели мъже на 26- и 56-годишна възраст. Първият беше с гимназиално образование, а вторият – с юридическо и политологично образование и дългогодишен трудов стаж по европрограми в безброй невралгични точки по света.

На ротационен принцип ми преподаваха по три учебни часа сутрин и следобед. Сутрешните часове наблягаха на граматика и лексика, а следобедните – на история, архитектура, обичаи, култура, кухня; или обобщено – цивилизация на Барселона и Испания. Вечер наученото по цивилизация се включваше в няколкочасова обиколка из Барселона. Предварителното ми учене на испански език в МГУ в продължение на един семестър в курса за начинаещи със ст. пр. д-р Е. Балачева ми помогна значително, защото определено не се наблягаше на подробно обясняване на граматика, а за лексиката разчитах на моята подготовка от френската гимназия и френска филология.

Припомних си теорията от езикознанието за „потопянето в лингвистична баня“ и точно така се почувствах. Испитах лично ефекта от ученето на чужд език по метода на „хвърляме детето в басейна и то само ще се научи да плува“. Съответната испаноговоряща среда и самостоятелното ми „плуване“ в нея вероятно би помогнало много, ако цялото обучение и престой не бяха само една седмица. Но самият опит и усещането бяха впечатляващи. Може би точно такава е стъписването у едно дете в първи клас, което е от малцинствата, и изведнъж попада в езиковата центрофуга/водовъртеж на официалния език за страната и така то е поставено при обстоятелства, при които спешно проговаря втория език. Замислих се също така и за граничните райони, чиито територии са попадали под управлението на различни държави с коренно противоположни езици и как

¹ Ст. преподавател по английски език в катедра „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

населението там бързо овладява и новия език, който е доста различен от майчиния.

Разбира се, тази езикова баня от свърхинтензивно езиково обучение, в която се гмурнах, бе съпроводена и от подходящата културна среда и от неизменното сравнение с езиците и културите, които вече изучавам цял живот. За жалост аз бях единствената обучаемата точно в този курс и ниво и ми липсваше контакта с други хора и сравнението с тях, но това правеше обучението още по-наситено, защото диалогът ми с преподавателите беше непрестанен. Говореното на испански беше силно подпомогнато и на моменти замествано от превод на английски, но това бяха възможностите да се следва избраното темпо и препускането по материала.

Школата, в която се преподават езици по програма „Еразъм+“, не предоставяше почти никакви съвременни образователни средства и се наблягаше на говорене и слушане на преподавателите. Целта беше да се разбираме, без да наблягаме на детайлите. Комбинацията от обучение, заобиколена само от испаноговорящи, и моите опити да се изразявам спонтанно с наличните ограничени знания, изглежда беше печеливша, защото поощрението от страна на преподавателите беше много искрено и непрестанно.

За студента предимствата на тази методика на потапянето в чуждоезикова среда са безспорни. Например:

- учиш езика без традиционните усилия като постоянно писане на (понякога досадни) домашни;
- опитваш се непосредствено след ученето на нови неща да ги прилагаш в живото общуване;
- учиш, като участваш в приятни занимания като вечерни миниекскурзии из архитектурните шедеври на Антонио Гауди;
- учиш нов език и възприемаш с уважение новата култура като неразделна част от този език;
- замисляш се дали не е възможно да учиш някаква друга дисциплина на родния на автора език, например курс „Градът на Гауди“ на испански;
- усъвършенстваш социалните си умения и общуваш с хора от другите курсове по „Еразъм+“ по същото време на тема кой как е успял да си устрои (удобно или не съвсем) престоя в твърде туристически град като Барселона;
- подобряваш лингвистичните си компетентности по език, различен от матерния, и това се случва в разумни времеви хоризонти;
- това е една добра възможност и при търсене на по-добра работа, в която се изисква владеенето на още един език;
- придобиваш способността да завързваш връзки и да съжителстваш с други хора от други култури и да съпоставяш разликите и приликите в различните езици.

Общите характеристики между испански и английски наистина много ми помогнаха при ученето на испански в Барселона, но и установих, че има безспорни съществени различия. В действителност двата езика не са нито най-близките

езици на този свят, но не са и най-далечните. Що се отнася до граматически правила и произношение, разликите са много видни.

Прилики между английски и испански език

♦ общата азбука, дължаща се на общия произход на двата езика – старинен индо-европейски език, това е латинската или романската азбука

♦ думи с общ корен в старолатински и гръцки езици, което много улеснява разбирането на понятия като *photography* и *fotografía* или *biology* и *biología*. Според сравнителната лингвистика между 30 и 40 % от английските думи имат сродна дума и в испански език.

♦ словоредът в изречението е изграден по същия начин и логика и структурата е подлог – сказуемо – допълнение:

El perro come carne. The dog eats meat. (Кучето яде месо.)

Разлики между английски и испански език

► в английски има **26 букви**, а в испански се появява нова буква – меко ñ /енье/

- в английски има **44 фонем**, или индивидуални речевни звуци, докато в испански са „само“ 24. Произношението на испански е много по-подчинено на правила и една буква почти винаги звучи по един начин. Напримир буквата “e” е винаги произнасяна като отворено „e“, на английски тя би могла да се произнесе поне по четири начина.

► **спрежение на глагола** – в английски то е толкова семпло, че се свежда до добавянето на окончания “-s”/ “-es” в сегашно просто време за трето лице единствено число, “-ed” за правилните глаголи в минало просто време и “-ing” за сегашното причастие като част от глаголните форми в продължителните времена. В испански е толкова сложно, че има около 30 различни форми за спрежение на глагола – но е и толкова успокоително, че се използват сравнително рядко. Всеки глагол се променя по род, число, време и наклонение, а употребата на спомагателните и неправилните глаголи съществено се различава от тези в английския.

► **съществителните имена** в испански имат **род**, което в общия случай липсва в английски, а това е голямо улеснение. В испански la mesa (маса) е от женски род, а el carro (кола) е от мъжки род.

► **подлогът** в изречението на испански не е задължителен, той може и да се подразбира, ако кажете *dormí*, това означава първо лице единствено число (аз спях), тъй като спрежението включва в себе си кой извършва действието чрез окончанието на смисловия глагол. В английски език употребата на подлог е задължително: “I slept”.

► **прилагателните имена** в испански се намират по правило след съществителните имена; може и да предхождат името, което определят, но това води и до промяна на смисъла, така че това е приложимо при по-напреднало ниво.

За разлика от испанското “la casa roja” (червената къща), в английски мястото на прилагателното е пред съществителното: “the red house”.

► **пунктуация.** И в двата езика се поставя въпросителен или удивителен знак, но в испански се поставят два знака: в началото и в края на въпросителното или възклицателното изречение:

¿Como estás?(Как си?);

¡Qué suerte! (How lucky!)

► употреба на **главни букви.** Главни букви се използват в началото на изречението и в двата езика, както и в началото на собствените имена, но за разлика от английски, в испански няма главни букви при дните от седмицата, месеците, в смисловите думи на заглавията, имената на книгите и филмите.

► **отрицанието** на испански е “no” пред глагола, докато на английски има варианти като “non-”, “un-”, “dis-”, “in-”

I disagree with you. → **No** *estoy de acuerdo contigo.* (Не съм съгласен с теб.)

В испански двойното отрицание е напълно приемливо, докато на английски не се употребява:

I don't know anything about the trip. → **No sé nada** *del viaje.* (He знам нищо за пътуването.)

► в испански **притежанието** се осъществява чрез частицата “de”, а в английски с апострофа “ ’s”, залепен в края на думата за единствено число или само апостроф след окончанието за множествено число “s’ ”:

“El coche de Elena” – “Elena’s car” (Колата на Елена)

“El coche de las profesoras” – “The teachers’ car” (Колата на преподавателите).

► в испански **глаголът “tener”** (имам) изразява чувства, състояния, докато в английски се използва по-скоро “to be”:

Tengo 18 años.(I’m 18 years old.)(На 18 съм.);

¡Tengo prisa! Voy a tardar. (I’m in a hurry! I’m going to be late.)
(Бързам! Ще закъснея.)

► използването на **предлозите** в испанския е много по-редуцирано и на един предлог например “en”, в английски се срещат цели три “in”, “on”, “at”:

Estoy en la fiesta.(I am at the party.) (На купон съм.)

► **безличната форма** се среща много рядко в испански за разлика от английски, където тя е обусловена от изискването във всяко изречение да има подлог, пък бил той и формален и безличен “It”:

Parece... (It seems...) (Изглежда ...)

Личният ми опит на човек, който учи за кратко испански през английски, ми помогна много да се убедя, че знанията ми по английски по-скоро ми бяха полезни, а където не бяха достатъчни, френският идваше да подкрепи стремежа ми да

разбирам максимално добре, но наистина се изисква известно усърдие и време да достигнеш до този извод.

Удоволствието да учиш испански е неописуемо. На испански говори почти един цял континент – Южна Америка, дори и по-скромни знания по испански срещат много топъл прием и отварят врати за нови пътешествия, запознанства и не на последно място – обучения. По данни на CNN в САЩ има 53 милиона испаноговорящи, което ги прави втората най-многобройна общност, практикуваща този мелодичен език.

Източници

https://fr.wikipedia.org/wiki/Immersion_linguistique

<https://www.spanish.academy/blog/similarities-and-differences-between-english-and-spanish/>

https://www.fluentu.com/blog/spanish/differences-between-english-and-spanish/#toc_6

<https://www.rae.es/ortograf%C3%ADa/los-fonemas-del-espa%C3%B1ol>

IV. ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

ЗА СЪЗДАВАНЕТО НА НОВИЯ АНГЛИЙСКО-БЪЛГАРСКИ ГЛОСАР ПО ГЕОТЕХНИКА (ENGLISH-BULGARIAN GLOSSARY OF BASIC SCIENTIFIC TERMS EVERY GEOTECHNICAL ENGINEER MUST KNOW) – ЦЕНЕН КОМПАС В ГЕОТЕХНИЧЕСКОТО ИНЖЕНЕРСТВО

Добромира Хичева¹

Идеята за съставяне на терминологичен глосар се зароди у мен още от научноизследователската работа по докторската ми дисертация, която защитих през 2019 г., посветена на терминологичните глаголни колокации в строителната лексика. Неразделна част от моя дисертационен труд са приложенията-таблицы с глаголи, които колокират с основните строителни материали – *стомана, бетон и дървесина*. Тяхната цел е да илюстрират методиката на работата с експерти-валидатори, последваща предварително направения от мен таксономично-рамков анализ, за дефиниране и поставяне на конкретните глаголни колокации в правилните сцени-рамки и сцени-процеси. Разбрах, че именно тези систематизирани терминологични банки могат да предоставят ценен материал за компилиране на тясно специализирани терминографски колекции, а именно терминологични глосари, които обаче да не са просто списъци с термини и техните български еквиваленти, а да съдържат богата семантична и прагматична информация като примери за употреба, дефиниции, сродни думи, подтермини, колокации и т.н. Имах вече ясна визия за структурата на глосара като резултат на много проучвания, вкл. и тези на моя ментор, приятел и незаменим колега, покойния вече проф. д-р Боян Алексиев.

Вдъхновението конкретно за английско-български глосар по геотехника дойде от превода на една от книгите на проф. д.т.н. инж. Божидар Божинов. Тогава наистина разбрах значимостта на геотехниката и инженерната геология и необходимостта от новаторски езиков ресурс за строителни и минни инженери, геолози и всички специалисти в тази специфична научна сфера, който не само да улеснява разбирането на ключови понятия, но и тяхното успешно прилагане в практиката.

Следващата логична стъпка беше да се обърна към колегата доц. д-р инж. геолог Ася Божинова-Хаапанен, изтъкнат учен в своята област и преподавател по инженерна геология и хидрогеология в УАСГ, с предложението за проекта. Знаех вече от изследванията по моята дисертация, че съвместната дейност с експерт по специалността е неразривна част от работата на терминолога и терминографа. В

¹ Д-р Добромира Хичева е старши преподавател по английски език в Център „Приложна лингвистика“ на Университета по архитектура, строителство и геодезия, София

нашият случай, обаче, това се оказа нещо много повече – ползотворно сътрудничество между инженер-геолог и лингвист-терминолог през всички етапи на работния процес, продължил повече от година, изпълнен с творчески хъс и ентузиазъм.

Целта ми бе да представим иновативен за България формат на терминологичен глосар с практическа насоченост, който да обединява предимствата на едноезичните тълковни речници и на двуезичните технически речници, за което следвахме установените принципи в терминографията:

- ❖ Приложихме определени критерии за очертаване на границите на специалната област (домейн), както и подбора на източниците при съставяне на корпуса, от който ще се извличат термините, подтермините и колокациите – използвани са книги, статии, стандарти, каталози, енциклопедии, речници и др .

- ❖ Извлякохме терминологични единици, като първоначално обработихме корпуса с хибридният полуавтоматичен терминоекстрактор TermoStat, разработен от Друни, а след това продължихме с допълнителна ръчна обработка и валидация за уточняване на ключовите думи-термини и информационните категории, които да бъдат представени в глосара.

- ❖ Анализирахме ексцерпираните резултати и класифицирахме избраните термини и колокати, за да идентифицираме семантичните рамки, в които те се проявяват.

- ❖ Определихме **структурата** на всяка статия на глосара – включването не просто на български еквиваленти на английските термини, но също дефиниции и примери на английски език, както и словосъчетания, най-вече глаголни колокации, на основни класически и съвременни термини, а където е необходимо – и на подтермини, от областта на инженерната геология и геотехника. Това изключително улеснява езиковата съобразителност на използващите речника в избора на най-правилния термин. Английските термини, както и подтермините и глаголните колокации, са подредени по азбучен ред. При подреждането е използвана гнездовата система по съществително име (преобладаващата форма на термините), което дава възможност да се групират на едно място всички съставни термини на даден основен термин. Глаголите и съответно глаголните колокации са класифицирани в две групи, според вида вършител (лице или природен феномен – естествен вършител) на глаголи-действия и глаголи-процеси въз основа на извлечената терминологична информация от събрания корпус. Интересно е да се отбележи, че глаголите-процеси, дадени в глосара така, както се срещат в корпуса, на английски език, се отличават от глаголите-действия с граматично маркираната форма -s, обозначаваща 3-о лице ед.ч., сегашно просто време. Някои съставни термини имат свои подгнезда (напр.

landslide – landslide elements), където отделните термини или термини-словосъчетания са изнесени с тире (-) .

За всеки термин, а някъде и за подтермин (по преценка на авторите) са дадени освен български еквиваленти, също и дефиниции и примери на английски език, както и словосъчетания и глаголни колокации.

На много места в глосара са приложени илюстрации за поясняване на значението на термина или за разграничаване на два или повече термини.

За удобство при двупосочно използване, към глосара приложихме и българо-английски показалец на основните термини.

❖ Предложихме преводни еквиваленти, следвайки системния подход. За българската част се съобразихме с възприетата до този момент терминология в нашата инженерно-геоложка и геотехническа литература, вкл. актуални действащи стандарти. За голям брой нови терминологични понятия, обаче, все още съществува неустановеност на съответни български еквиваленти. В такива случаи сме се стремили, след консултации с експерти по специалността, да дадем най-точния български превод на английския термин, а където е необходимо – и с пояснения или преведен описателно.

Настоящият глосар е предназначен за широк кръг специалисти – научни работници, преподаватели, студенти, инженери, преводачи и всички онези, на които е необходимо да ползват английска литература, свързана с геотехниката, или английския език в практиката си. Той би бил особено полезен като средство за обучение по специализиран език с цел изграждане на продуктивен речник

посредством усвояване и комбиниране на „смысловы отрязъци“, извлечени от реални текстове.

Иновативната методика, използвана при структурирането и приложена в съдържанието на ENGLISH-BULGARIAN GLOSSARY OF BASIC SCIENTIFIC TERMS EVERY GEOTECHNICAL ENGINEER MUST KNOW (*Английско-българския глосар по геотехника*), е резултат от съвместната работа на инженер по геотехника и филолог-терминолог. Създадена е въз основа на множество проучени източници на английски и български език, както свързани с инженерната геология и геотехника, така и с терминологията и терминографията.

Издаваме искрената си благодарност на всички колеги и приятели, които ни подкрепиха при съставянето на речника. Специална благодарност дължим и на нашите рецензенти доц. д-р Катя Исса и доц. д-р инж. геолог Антонио Лаков за професионалните препоръки и забележки.

Този труд, резултат на дългогодишен изследователски и практически опит, както и професионална интердисциплинарност, не би бил възможен без подкрепата на Университета по архитектура, строителство и геодезия, София.

Глосарът няма претенции за изчерпателност, а по-скоро трябва да се разглежда като пилотен проект в тясно специализирана област, който ще последвам, надявам се, с други подобни терминографски колекции в тясно-специализирани области, свързани с архитектурата, строителството и геодезията, какъвто беше и първоначалният ми замисъл.

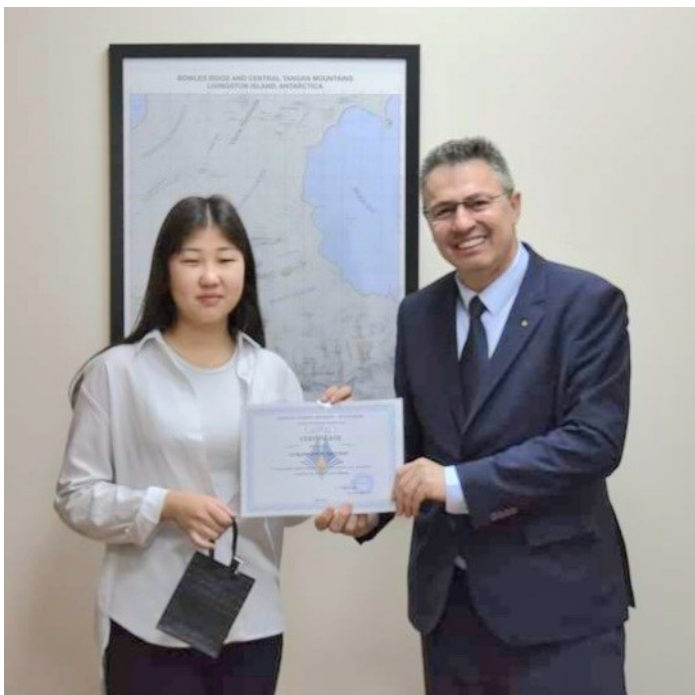
Д-р Добромира Хичева е старши преподавател по английски език в Център „Приложна лингвистика“ на Университета по архитектура, строителство и геодезия (УАСГ). Съавтор е на учебник по специализиран английски език English in Architecture, Civil Engineering and Geodesy, предназначен за студенти, докторанти и професионалисти в областта на архитектурата, строителството и геодезията. Разработила е учебни програми, свързани със специализираното чуждоезиково обучение и с академичното общуване на английски език, като в момента води и Специализиран курс по научна комуникация на английски език в архитектурата, строителството и геодезията за докторанти на УАСГ. Участвала е в редица национални и международни научни форуми и международни програми за академичен обмен. Научните ѝ интереси са свързани с терминологията и терминографията. Превежда научно-техническа литература, свързана със строителството и архитектурата. Редактор е по английски език на „Годишник“-а на УАСГ.

V. ДЕБЮТ

ТЕ ЗА НАС

В продължение на тематиката за обучение на чужденци, обособила се в настоящия том на списанието, предлагаме и личните впечатления на няколко чуждестранни студенти, преминали специализирано обучение в Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ в рамките на един семестър или в краткосрочна форма, но с включени езикови курсове.

Първо представяме съчинение, написано – при това го съобщаваме с огромна гордост – на български език, на студентката III курс от Казахстан Меруерт Кургамбаева, обучавала се през зимен семестър на учебната 2023/2024 година в III курс спец. “Mining” в Миннотехнологичен факултет в МГУ „Св. Иван Рилски“ по програма за обмен с Индустриален институт в гр. Рудний (РИИ), Казахстан. Сертификатът за успешното завършване на нейното обучение ѝ бе връчен от проф. д-р Ивайло Копрев, ректора на МГУ „Св. Иван Рилски“. ↓

Ректорът, проф. д-р инж. Ивайло Копрев връчва сертификат за успешно завършено обучение на Меруерт Кургамбаева от Казахстан

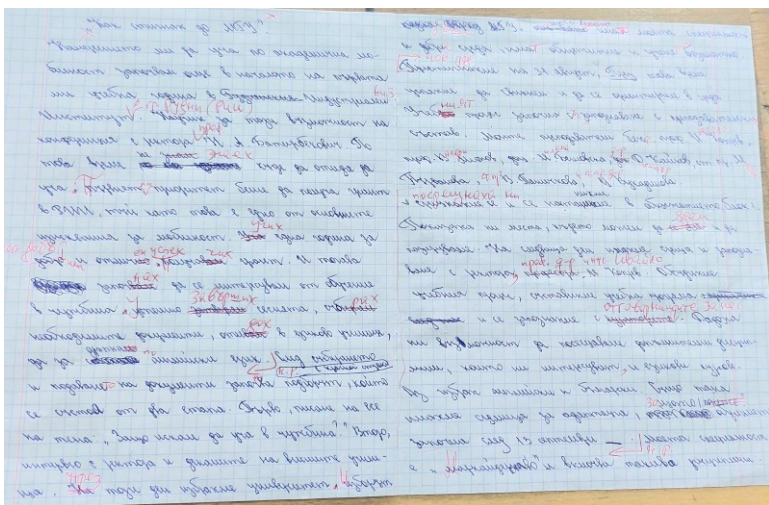

Ректорът, проф. д-р инж. Ивайло Копрев с групата студенти от Индустриален институт в гр. Рудний, Казахстан, успешно завършили обучението си в МГУ „Св. Иван Рилски“ – София през м. декември 2023 г.

През периода 2 октомври – 19 декември 2023 г. преподаватели от катедра „Чужди езици“ към Миннотехнологичен факултет на МГУ „Св. Иван Рилски“ проведеха факултативно обучение в индивидуална форма по български език със студентката. Общата продължителност на курса по български език бе 50 уч. ч. Обучението бе осъществено на ротационен принцип от трима преподаватели от кат. ЧЕ, всеки провеждащ занятия в рамките на четири седмици. През първите два месеца занятията бяха веднъж седмично с продължителност на всяко занятие 3 учебни часа по 45 минути, общо 24 учебни часа, а през третия месец по желание на студентката броят на занятията бе увеличен на две за седмица, общо 26 часа. Обучението се проведе по учебник за рускоговорящи учащи се със заглавие „Учим български лесно“ с автор Марин Загорчев (изд. „Skyp rint“, 2017 г.). В рамките на обучението през периода са взети първите 9 урочни единици. В третия модул бе включена и академична и минно-геоложка терминология и се проведеха занятия както за нови знания, така и за преговорни, а също и 6 часа практика, включваща практическо прилагане на получените през целия курс знания по български език в редица реални ситуации: при общуване с български студенти в бакалавърска и магистърска степен, с други чуждестранни студенти, на билетна каса, в ресторанта, в книжарница, в магазин за музика, на сувенирен щанд.

Мира с амбиция и въодушевление показва придобитите си умения за комуникация на български език в съчинение, описващо пребиваването ѝ в България. За да сме верни на действителността, споделяме писмения и текст в ръкопис заедно с – неминуемите, но в никакъв случай обезсърчителни – поправки.

Те само доказват, че пътят към успеха е неравен и отличните резултати се бележат с упоритост, постоянство и търпение: ↓

Вторият текст, който предлагаме, е на Уилям Денг Гаранг Уол, студент от Южен Судан, обучаващ се в III курс, спец. СДНГ в Университета за петрол и газ в гр. Плоещ, Румъния.

С покрити 29 дисциплини от учебния си план, младежът дойде в МГУ „Св. Иван Рилски“, в ГПФ през зимния семестър на академичната 2023-2024 г. по студентска мобилност „Еразъм+“. Нивото му на английски е високо и затова предлагаме оригиналния текст с впечатленията му от тримесечното си обучение в България на този език, но прилагаме и паралелен превод на български език.

Накрая представяме и впечатленията на младежи от два факултета при Университета за нефт и газ в гр. Плоещ, Румъния: от Факултет по петролно и газово инженерство и от Факултет по литература и науки. Дванадесет студенти преминаха краткосрочен курс с продължителност от 30 часа по специализиран английски език през м. юни 2024 г. в кат. „Чужди езици“ по програма за международен обмен на студенти „Еразъм+“. Разделени бяха в две нива на обучение: ниско и високо. В ниското ниво се обучаваха 5-ма студенти в занятия, водени от двама преподаватели, а във високото ниво – 7 студенти в занятия, водени от един преподавател. Предоставеният текст е от студентките Александра Неагу и Адриана Барбу от спец. „Литература и езици“, II курс, практикували английски език във високото ниво на проведения курс. Отдаваме им дължимото и публикуваме такта им на английски с паралелен превод на български.

„Филологическото“ представителство в групата румънски студенти по мобилност „Еразъм+“ от „високото“ ниво. (От ляво надясно) Юлия Трука, Александра Малаеску, Александра Неагу и Адриана Барбу

Работни моменти в курса: на дъската са и бъдещи сондьори – (вляво) Тибериу Армегиоу, (в средата) Хория Барбу

„Високо“ ниво с получените сертификати. Вляво е и Рами Хамди – бъдещето на сондьорската професия е светло...

Ще се радваме да сме вдъхновили представените млади хора и скоро някои от тях да се завърнат в МГУ и да продължат да покоряват научни върхове, да градят приятелства, да си създават прекрасни спомени и заедно с отдадените си преподаватели от МГУ да утвърждават добивния бранш и да спомагат за устойчивото му развитие.

Милена Първанова,
отговорен редактор на сп. „Известия“

МОЯТА МОБИЛНОСТ В БЪЛГАРИЯ

*Меруерт Кургамбаева*¹

Намерението ми да уча по академична мобилност започва още в началото на първата ми учебна година в Индустриаления Институт в града Рудний (РИИ). Научих за тази възможност на конференция с ректора проф., д.т.н. Н. Абдрахман Батирбекович. По това време не знаех къде да отида да уча. Първият ми приоритет беше да получа грант в РИИ, тъй като това е едно от основните изисквания за мобилност. Учех една година за много добър и отличен успех, получих грант. И тогава започнах да се интересувам от обучение в чужбина. Успешно завърших сесията, събрах необходимите документи, отидох в езиково училище, за да дръпна по английски език.

След събирането и подаването на документи започна подборът, който се състои от два етапа. Първо, писане на есе на тема: „Защо искам да уча в чужбина?“. Второ, интервю с ректора и деканите на висшите училища. През този ден избрахме университет. Изборът беше МГУ, защото имат моята специалност и добра среда, имат общежитие и ученето е безплатно.

Пристигнахме на 31 август, посрещнаха ни и се настанихме в общежитието, блок 1. Показаха ни места, където можем да ядем и да пазаруваме. На следващия ден имахме среща и запознаване с ректора, проф. д-р инж. Ивайло Копрев. Обсъдихме учебния процес, съставихме учебна програма, и се запознахме с отговорниците за нас. Дадохме ни възможност да посещаваме допълнителни дисциплини, които ни интересуват, и езикови курсове. Аз избрах английски и български. Също така имахме седмица за адаптация, защото обучението започна след 13 септември. През това време успяхме да свикнем и да се ориентираме в града. Учебният процес започна със запознаване с преподавателския състав. Моите преподаватели бяха: проф. Ивайло Копрев, проф. Валери Митков, доц. Милена Бегновска, д-р Димитър Кайков, ст. пр. Велислава Паничкова, ст. пр., д-р Цветелина Вукадинова, ст. пр. Милена Първанова.

Моята специалност е „Маркшайдерство“ и включва такива дисциплини: „Основи на научните изследвания“, „Маркшайдерски и геодезически инструменти“, „Теория на обработката на маркшайдерски и геодезически измервания“, „Разрушаване на скали“, „Минна инженерна графика“, „Оптимизиране на техническите решения на минните операции“. Всички преподаватели са много умни, амбициозни, отзивчиви, ентузиастични. Обучението тук е много интересно,

¹ Студент бакалавър, III курс, спец. „Маркшайдерство“, Индустриален институт в гр. Рудний (РИИ), Казахстан

има голям брой практики, възможности, има мотивация за учене. Има и голямо разнообразие от спортове, можете да посетите всички.

Много се радвам, че се оказах тук, получих голямо количество опит, знания, познанства, открих нови неща и качества себе си. Вече мисля да се върна в София и да завърша магистратура.

**A SOUTH SUDANESE
STUDENT'S TRAINING IN
BULGARIA ON AN ERASMUS+
MOBILITY**

WILLIAM DENG GARANG WOL¹

My name is WILLIAM DENG GARANG WOL and I have been the first South Sudanese student at the Faculty of Petroleum and Gas in the Petroleum–Gas University of Ploiești–Romania.

First of all, I want to extend my honest thanks to **Universitatea Petrol–Gaze din Ploiești** at my faculty of **Facultatea de Ingineria Petrolului și Gazelor** and my main coordination office **Erasmus+ UPG Ploiești** for their unwavering support throughout the application process and their continuous guidance before, during, and after the whole mobility period. The assistance provided by the faculty and all recommended professors plays a pivotal role in ensuring a smooth transition into the host university and maximizing the benefits of this exchange program for the academic year 2023/24.

The Erasmus+ Mobility has been nothing short of transformative, and I am pleased to share the impact it has had on me personally and skillfully. I am hereby writing to express my deepest gratitude for the elevating

**ОБУЧЕНИЕ НА СТУДЕНТ ОТ ЮЖЕН
СУДАН В БЪЛГАРИЯ В РАМКИТЕ НА
МОБИЛНОСТ ПО ПРОГРАМА
„ЕРАЗЪМ+“**

Уилям Денг Гаранг Уол¹

Казвам се Уилям Денг Гаранг Уол и съм първият студент от Южен Судан във Факултета по петролно и газово инженерство, както и в целия Университет за нефт и газ в гр. Плоещ – Румъния.

На първо място, искам да изкажа искрените си благодарности на моя Факултет по петролно и газово инженерство към Университета за нефт и газ в гр. Плоещ и на главния координационен офис по „Еразъм+“ мобилности към Университета за нефт и газ – Плоещ за тяхната непрекъсната подкрепа по време на процеса на кандидатстване и непрекъснатото им ръководство преди, по време и след целия период на мобилност. Помощта, предоставена от факултета и всички препоръчани преподаватели, играе ключова роля за осигуряването на плавен преход към приемащия университет и извличане на максимална полза от тази програма за обмен през академичната 2023/24 година.

Мобилността по „Еразъм+“ имаше преди всичко преобразяваща роля и имам удоволствието да споделя въздействието, което оказа върху мен в личностен план и по отношение на уменията ми. Пиша това съчинение, за да изразя най-дълбоката си благодар-

¹ Бакалавър, III курс, спец. „Сондиране“, Университет за нефт и газ в гр. Плоещ, Румъния

experience of being among the Erasmus Mobility program in the academic year 2023/2024.

I am immensely grateful for their expertise, mentorship, field trips and encouragement during my semester as a mobility student at the **University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”**. Their dedication to academic excellence and commitment to fostering a stimulating learning environment have significantly contributed to my academic development, skills and inspired me to strive for excellence in my future endeavors.

On a personal note;

I was very pleased with all my professors in the ERASMUS branch in the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”-Sofia, Bulgaria. They really gave us very important courses including practical work e.g. on Materials Technology and visited the University Museums within the Campus. We/I received a nice teaching methodology, I don't know exactly was it because the lecturing was in English? :) This made the teaching in the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”-Sofia better for me than study here at Petroleum–Gas University of Ploiești, Romania because I'm taking my lessons in Romania language and though I made the language preparatory academy, it's still harder.

When I was in the University of Mining and Geology “St. Ivan

ност за придобития опит чрез участието ми в мобилност по програма „Еразъм+“ през академичната 2023/2024 година.

Изключително съм благодарен на Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“ за техния опит, наставления, практика на терен и насърчение по време на моя семестър като студент по мобилност в МГУ. Отдадеността на преподавателите към академичните постижения и ангажираността им да създават стимулираща учебна среда значително допринесоха за моето академично развитие и умения и ме вдъхновиха да се стремя към съвършенство в бъдещите си начинания.

В личен план бях много удовлетворен от всички свои преподаватели по ЕРАЗЪМ в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“ – София, България. Те наистина проведоха с нас много важни курсове, включително практическа работа, например по технология на материалите. Разведоха ни и из университетските музеи на територията на университета. Получихме хубава методология на преподаване, не знам дали беше именно защото лекциите се изнасяха на английски... :) Това направи обучението в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“ – София много по-добро за мен, отколкото да уча в Университет за нефт и газ в гр. Плоещ – Румъния, защото тук получавам знанията си на румънски език и вземам уроци по румънски и въпреки че съм преминал езиковата подготвителна академия, все пак е много по-трудно.

Докато бях в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“ – София,

Rilski”-Sofia all the professors were very kind not only for me alone but also to all my fellow students. This shows that Bulgarian students are also so friendly to their professors, which makes the learning environment so uncomplicated.

I am confident that the skills, practical and experiences gained through Erasmus at the University of Mining and Geology “St.Ivan Rilski”, Sofia–Bulgaria will continue to influence my personal and professional development, propelling me towards a future filled with endless possibilities. Being a part of Erasmus mobility has been a life-changing experience, one that has broadened my horizons, enriched my cultural understanding, and empowered me to embrace the world with an open mind and adventurous spirit.

Academically, experiencing a different education system challenged me to adapt and thrive in diverse learning environments. Engaging with professors and students from various backgrounds broadened my understanding of global materials issues and perspectives. The academic rigour combined with practical experiences enhanced my skills and knowledge, setting a strong foundation for my future endeavors.

Based on what I saw on our field trips when we were combined together with Bulgarian students, I

всички преподаватели бяха много любезни не само към мен, но и към всички мои състуденти. Това показва, че и българските студенти са също толкова приятелски настроени към своите преподаватели, поради което учебната среда е без всякакви усложнения.

Уверен съм, че уменията, практиката и опитът, придобити по „Еразъм+“ в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, София – България, ще продължат да влияят върху личностното и професионалното ми развитие, като ме тласкат към бъдеще, изпълнено с безкрайни възможности. Да бъда част от мобилността по „Еразъм+“ се оказа преживяване, което промени живота ми, което разшири хоризонтите ми, обогати културните ми възприятия и ми даде възможност да прегърна открито света с отворен ум и приключенски дух.

В академично отношение, да съм поставен в различна образователна система ме предизвика да се адаптирам и да се развивам положително и бързо в учебна среда, характеризираща се с разнообразие. Ангажираността ми с преподаватели и студенти от различен произход и среда разшири разбирането ми за глобалните въпроси и перспективи, свързани с материалите. Академичната визискателност, съчетана с практически опит, подобри уменията и знанията ми, поставяйки здрава основа за бъдещите ми начинания.

Въз основа на това, което видях по време на нашите полеви практики, когато бяхме заедно с български

met with a lot of people including local communities in East Bulgaria. It sounds good that Bulgarians are so friendly to everyone regardless of where you are from. Within 3 months period of length of stay in Sofia-Bulgaria I never experienced such complications with someone/something, apart from being blocked not to enter into Greece by Greek border forces which make my Romanian colleagues so annoyed for the reason being I'm not an EU citizen and both my Romanian student permit plus Bulgarian visa couldn't allow me to enter on our one day Greece's visit.

Beside the classroom, the cultural immersion was truly transformative. Before I stepped into Bulgaria, I was really worried about the Bulgarian language as your alphabet is designed in very hard ways. However, in no time did I realise that everyone in Bulgaria, including elders and young people, speak little English which makes my life in Bulgaria so easy. When I get lost sometimes, I do ask someone without worrying about knowing the English language. In my experience, I'm seeing that learning Bulgarian is harder than Romanian language, which I am really afraid of till now. I just came from Bulgaria with only one word which also has the pronunciation to Romanian accent i.e "Da" which means "yes".

Overcoming language barriers even though Bulgarian language

студенти, се срещнах с много хора, включително местни общности в Източна България. Звучи добре, че българите са толкова приятелски настроени към всеки, независимо откъде идва. В рамките на 3-месечен период на престой в София – България никога не съм имал каквито и да било усложнения с някого/нещо, освен че гръцките гранични служби не ми разрешиха да вляза в Гърция, от което моите румънски колеги толкова се раздражиха поради причината, че не съм гражданин на ЕС и дори и с моето румънско студентско разрешително, както и с българската ми виза, не можах да вляза в страната при едно наше едnodневно посещение в Гърция.

Освен заниманията на занятия, културното потапяне също способства за истинска промяна на възгледите ми. Преди да вляза в България, действително се притеснявах за българския език, тъй като вашата азбука е създадена по много трудни начини. За нула време обаче осъзнах, че всички в България, както възрастни, така и млади хора, говорят малко английски и това направи живота ми в България толкова лесен. Когато понякога се губя, питам някого, без въобще да се притеснявам дали знае английски език. От позицията на своя опит виждам, че изучаването на български език е по-трудно от това на румънския, от което наистина се страхувах досега. Току-що се прибрах от България само с една дума, която се произнася със същия румънски акцент, т.е. „Da“, което означава „да“.

Преодоляването на езиковите бариери, въпреки че българският език

was not easy, navigating unfamiliar surroundings, and embracing new challenges empowered me to become more adaptable and open-minded.

On the other hand, I wasn't going well with some foods especially at Fantastico Supermarket not because they are tasteless but because I was unfamiliar with those foods. There was a time that we went together with Romanian students to Paradise tower in Sofia-Bulgaria and that was the time I realised "life in Bulgaria is more expensive than Romania's life". It shows that the Menu of 15 euro in Bulgaria is twice as expensive than in Romania.

Apart from historic landmarks to savoring local cuisines, every moment was an opportunity for growth and discovery. Living in many countries allowed me to break out of my comfort zone, fostering independence and resilience. Building connections with people from different cultures and different ethnicities not only enriched my social network but also fostered lifelong friendships and collaborations.

Besides, the "Erasmus+" Student mobility experience was the personal growth I experienced. The memories created, lessons learned, nice atmosphere, University Functions, sport, Bulgaria's life, and friendships forged will forever hold a special place in my heart.

не беше лесен, ориентирането в непозната заобикаляща среда и приемането с отворени обятия на нови предизвикателства ми помогнаха да стана по-адаптивен и отворен.

От друга страна, не ми вървеше с някои храни, особено в супермаркет „Фантастико“, и причината за това не беше, че са безвкусни, ами просто защото не бях запознат с подобни храни. Имаше един път, когато отидохме заедно с група румънски студенти в МОЛ „Парадайз“ в София – България и тогава именно разбрах, че „животът в България е по-скъп отколкото живота в Румъния“. Тази случка показва, че менюто от 15 евро в България е два пъти по-скъпо от същото меню, поръчано в ресторант в Румъния.

Освен всичко, включващо от исторически забележителности до пробването на местната кухня, всеки прекаран момент предоставяше възможност за растеж и открития. Животът в много страни ми позволи да изляза от зоната си на комфорт и да да развия своите независимост и устойчивост. Създаването на връзки с хора от различни култури и различни етноси не само обогати моята социална мрежа, но и насърчи приятелства и сътрудничество за цял живот.

Освен това студентската мобилност по „Еразъм+“ беше свързана с преживяване на моето лично израстване. Създадените спомени, научените уроци, приятната атмосфера, дейностите в университета, спортът, животът в България и изкованите и закалени приятелства завинаги ще заемат специално място в сърцето ми.

What's more, I would like to express my sincere appreciation to the administrative staff at both Petroleum-Gas University of Ploiesti and University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", Sofia-Bulgaria for their tireless efforts in coordinating various logistical aspects of the exchange program. From travel to accommodation arrangements, their efficient and professional support ensured that administrative hurdles did not overshadow the overall experience. The opportunity to collaborate with individuals from diverse credentials has not only developed my international perspective but has also fostered connections, collaborations and lifelong friendships that I will cherish dearly.

Lastly, I am so interested to extend my gratitude to the European Community Action Scheme for the Mobility of University Students' ("Erasmus+") program for their invaluable contribution to international education, language and cultural exchange. I am also profoundly thankful to my fellow Mobility students i.e. Vlad, Dom, Cata, Dragos, Mrs.Paul, Tacutu, Radu, Bogdan, Seful.Ravigan, Şefa.Oana, Moraru, Tudor, Mrs.Maxim, whose friendship, togetherness, and cultural exchange have enriched my experience abroad. I would like to express my deepest appreciation to Petroleum-Gas University of

Нещо повече, бих искал да изразя искрената си признателност към административния персонал както на Университета по нефт и газ в Плоещ, така и на Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, София – България за неуморните им усилия в координирането на различни логистични аспекти, свързани с програмата за студентски обмен. От пътуването до настаняването, тяхната ефикасна и професионална подкрепа гарантираше, че евентуални административни препятствия няма да засенчат цялостното преживяване. Възможността да си сътруднича с хора, заемащи различни позиции и административни длъжности, не само разви моето възприемане на международната картина, но също така ми помогна да си създам връзки, сътрудничество и приятелства за цял живот, които ще продължавам да ценя много.

И накрая, имам голямо желание да изразя своята благодарност към Програмата на Европейската общност за действие по отношение на студентска мобилност („Еразъм+“) за техния безценен принос към международното образование, езиков и културен обмен. Също така съм дълбоко благодарен на моите състуденти по мобилността, а именно: на Влад, Дом, Ката, Драгос, г-жа Пол, Такуту, Раду, Богдан, отговорник Равиган, отговорник Оана, Морару, Тудор, г-жа Максим, чието приятелство, съвместна работа и културният обмен обогатиха опита и преживяванията ми в чужбина. Бих искал да изразя своята най-дълбока признателност към Университета за нефт и газ в гр. Плоещ – Румъния и към Минно-геоложкия

Ploiesti–Romania and University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, Sofia-Bulgaria for their unwavering commitment to fostering international cooperation and academic excellence. It has been a life-changing experience, and I am truly grateful for the opportunity to embark on this journey of discovery and personal growth.

I am encouraging every student to come and see the very nice atmosphere of the University of Mining and Geology and if I get another chance too, it will be great for me to come back to my beloved people of the University of Mining and Geology.

университет „Св. Иван Рилски“, София – България за тяхната непоклатима отдаденост на идеята да се насърчават международно сътрудничество и академичните постижения.

Преживяванията си и опита си мога да нарека животопроменящи и съм искрено благодарен за дадената ми възможност да се впусна в това пътуване на откривателство и лично изстраване.

Горещо насърчавам всеки студент да дойде и да се увери на място в много приятната атмосфера на Минно-геоложкия университет. Ако получа още една възможност, ще бъде страхотно да се върна при хората от Минно-геоложкия университет, които заобичах.

Превод от английски:
Милена Първанова

**A COMPARISON BETWEEN OUR
SHORT-TERM ENGLISH
LANGUAGE TRAINING IN SOFIA
AND OUR NORMAL CLASSES
IN PLOIEȘTI**

*Neagu Alexandra
and Barbu Adriana¹*

Sofia

In the beginning, when we arrived in Sofia, we expected a normal basic English course but it turned out to be a very good one. Our teacher in Sofia was the best, she taught us a lot of new things which probably we would never learn in Ploiești because it is not our subject. She introduced us to multiple branches of maths, chemistry and physics, all of them with the use of English terms and I think this will help us a lot in our future career as teachers. Even though we will not teach these subjects, we need to know all the terms in English.

We do not know if this is a pattern of the English teachers, but so far we have met just serious, strict, distanced English teachers. All of our teachers did not show us enthusiasm about their courses or about their job, but here, in Bulgaria, we met teachers that changed our mind and made us more interested in learning English. Our teacher, Ms.

**СРАВНЕНИЕ МЕЖДУ
КРАТКОСРОЧНОТО НИ ОБУЧЕНИЕ
ПО АНГЛИЙСКИ ЕЗИК В СОФИЯ
И ОБИЧАЙНИТЕ НИ ЗАНЯТИЯ
В ПЛОЕЩ**

*Александра Неагу
и Адриана Барбу¹*

София

В началото, когато пристигнахме в София, очаквахме нормален курс по общоупотребим английски, но този се оказа много добър. Нашата преподавателка в София беше най-добрата, тя ни научи на много нови неща, които може би никога нямаше да научим в Пловдив, защото това не е нашият предмет. Тя ни запозна с множество клонове, като математика, химия и физика, с използване на английски термини за всеки от тях и мисля, че това ще ни помогне много в бъдещата ни кариера като учители. Въпреки че няма да преподаваме тези предмети, трябва да знаем всички термини на английски.

Не знаем дали това е модел при преподавателите по английски, но досега сме срещали само сериозни, строги, дистанцирани преподаватели по английски. Всички наши обучаващи не са ни показвали ентузиазъм относно курсовете или работата си, но тук, в България, срещнахме преподаватели, които промениха мнението ни и ни накараха да се интересувам повече от

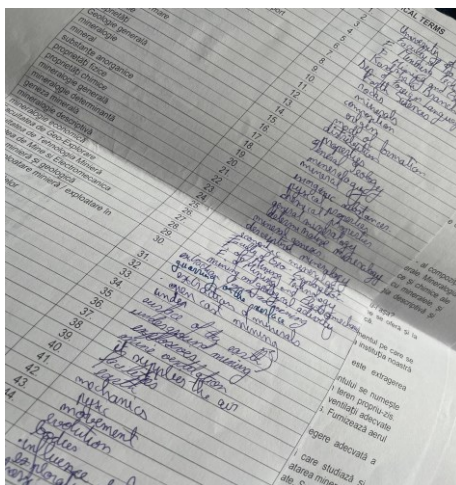
¹ Бакалаври, II курс, спец. „Литература и езици“, Университет за нефт и газ в гр. Пловдив, Румъния

M. Purvanova, is a person with such a good vibe and a kind personality that made our courses more interested and funnier. From the beginning of the classes she tried to win our sympathy and make us come to her classes with love, in which she succeeded. Every day she brought us something sweet to compensate for the multitude of exercises that awaited us and even though we are not used to stay that much at courses, with her, the time was passing very quickly. The course information was sometimes difficult for us (coming from a philological background) , but she knew how to structure the exercises and how to explain them to us in order to be understood by each of us.

The table below is the best example: at first glance, this exercise seems long and difficult for someone who is used to philological terms, but our teacher took care that we understand certain terms before and then encouraged us to work the exercise by ourselves, which we managed to do. Who would have expected us to deal with these difficult terms that do not belong to our field?? But we made it!!!

изучаването на английски език. Нашият преподавател, г-жа М. Първанова, е човек с толкова добро излъчване, настроение и мил характер, което направи курсовете ни по-интересни и забавни. Още от началото на часовете тя се стараяше да спечели нашите симпатии и да ни накара да идваме с любов в нейните часове, в което успя. Всеки ден тя ни носеше нещо сладко, за да компенсираме многото упражнения, които ни очакваха и въпреки че не сме свикнали да стоим толкова дълго на курсовете, с нея времето минаваше много бързо. Информацията за курса понякога беше трудна за нас (ние идваме от филологическа среда), но тя знаеше как да структурира упражненията и как да ни ги обясни, за да бъдат разбрани от всеки един от нас.

Таблицата по-долу е най-добрият пример: на пръв поглед това упражнение изглежда дълго и трудно за някой, който е свикнал с филологически термини, но нашата преподавателка се погрижи да разберем определени термини преди това, а след това ни насърчи да работим сами с упражнението, което успяхме да направим. Кой би очаквал да се справим с тези трудни термини, които не са от нашата област?? Но все пак успяхме!!

Плоיעști

In Ploiești, we usually do things typical for students in philology. We do grammar, literature, and that is all. Of course, we learn a lot where too, but this week in Sofia was very strong and we did a lot for a small period.

Conclusion

In conclusion, we can say that our experience in Sofia was full of joy and learning, we left with lots of new knowledge and we wish we could have Miss Purvanova in Ploiești because she is a very hard-working teacher.

We have accumulated a wealth of knowledge that will be useful to us in the future and we have enriched our vocabulary and at the same time we discovered a model teacher who inspired us for our future career.

Плоещ

В Плоещ обикновено правим неща, типични за студентите по филология. Учим граматика, литература и това е всичко. Разбира се, научаваме много и там, но седмицата в София беше много силова и свършихме много за кратък период.

Заклучение

В заключение можем да кажем, че преживяването ни в София беше изпълнено с радост и учене, тръгнахме си с много нови знания и бихме искали да имаме г-жа Първанова да преподава в Плоещ, защото тя е много трудолюбив учител.

Натрупахме богатство от знания, които ще ни бъдат полезни в бъдеще, и обогатихме речника си, като в същото време открихме преподавател за пример, който ни вдъхнови за бъдещата ни кариера.

Превод от английски:
Милена Първанова

**MY ERASMUS+ EXPERIENCE AT
THE UNIVERSITY OF MINING
AND GEOLOGY “ST. IVAN
RILSKI”, SOFIA, BULGARIA**

***Barbu Horia*¹**

My name is Horia, I am 19 years old, and I am a first-year student in the Department of Drilling at the University of Petroleum and Gas in Ploiești, Romania. Recently, I had the opportunity to participate in a short-term Erasmus+ exchange at the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski” in Sofia, Bulgaria, and it was a truly memorable experience.

Although my stay was just for a week, I attended several English-taught courses that provided an engaging and accessible academic environment. The professors were welcoming and well-prepared, ensuring that the content was both interesting and relevant. The interactive lectures helped me feel integrated despite the short duration of my visit.

Sofia, with its lively atmosphere and rich culture, offered plenty to explore during my free time. Even though my visit was brief, I managed to experience the

**ОПИТЪТ МИ ПО „ЕРАЗЪМ+“ В
МИННО-ГЕОЛОЖИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. ИВАН РИЛСКИ“, СОФИЯ,
БЪЛГАРИЯ**

Хория Барбу¹

Казвам се Хория, на 19 години съм и съм първокурсник в катедра „Сондиране“ на Университета за нефт и газ в град Пловещ, Румъния. Наскоро имах възможността да участвам в краткосрочен обмен по програма „Еразъм+“ в Минно-геоложия университет „Св. Иван Рилски“ в София, България, и това беше действително незабравимо преживяване.

Макар престоят ми да бе само за седмица, посетих няколко курса, водени на английски език, които предоставиха ангажираща и достъпна академична среда. Преподавателите бяха гостоприемни и добре подготвени, което бе гаранция, че съдържанието е едновременно интересно и уместно. Интерактивните лекции ми помогнаха да се почувствам приобщен въпреки кратката продължителност на моето посещение.

София, със своята оживеност и богата култура, предлагаше предостатъчно за разглеждане през свободното ми време. Въпреки че посещението ми беше кратко, успях да

¹ Студент, I курс, ОКС „бакалавър“, спец. „Сондиране“, Университет за нефт и газ, гр. Пловещ, Румъния

unique blend of tradition and modernity the city has to offer. I particularly enjoyed wandering through the historical landmarks and sampling the local cuisine.

Overall, my short stay at the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski” was a pleasant and enriching experience. I left with fond memories, having enjoyed the academic and cultural opportunities the university and the city of Sofia provided.

почувствам уникалната комбинация от традиция и модерност, която градът предлага. Особено ми хареса да се разхождам из историческите забележителности и да опитвам местната кухня.

Краткият ми престой в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“ като цяло беше приятно и обогатяващо преживяване. Тръгнах си с приятни спомени, след като се насладих на академичните и културни възможности, предоставени от университета и град София.

Превод от английски:
Милена Първанова

VI. ECE

ПОВЕЧЕ ОТ ОБМЯНА НА ОПИТ

Анна Илиева¹

Защо Полша? Питали са ме много пъти и все още не мога да дам причина защо не. Любопитството ме отведе там – желанието да опитам, смесено с ужаса да скоча директно в дълбоки води. Никога не бях напускала дома за толкова дълго. Единствено фактът, че щях да бъда с мой колега от специалността, ме убеди да опитам. И не съжалявам. Заобичах тази страна, университета, другите Еразъм студенти и като цяло обикнах всичко, което видях и научих там. Заради това нека ви разкажа малко повече за преживяванията си и, надявам се, ви убедя да опитате и вие.

Как започна?

Леко досаден, но неизбежен процес бе документацията.

Университетът, в който кандидатствахме, *Силезийски технически университет*, имаше обръкраща система, но проф. д-р Маринела Панайотова помагаше при всяко затруднение. Връчиха ни дълги списъци с дисциплини за всеки факултет и трябваше да сравняваме за съвпадащи с нашата програма. Имахме право да избираме дори магистърски специалности, от които изкарахме две, защото не бяхме видели, че са от тази образователна степен. И понеже иммахме занятия с различни специалности и курсове, без да знаем графика им, впоследствие се оказа, че някои се припокриват, но все пак иммахме време да ги променим и накрая програмата ни беше наред.

Когато ни одобриха, направихме проучване и открихме добри цени за полети до Вроцлав (една от най-известните туристически дестинации в Полша). И ако искате ми вярвайте, в деня преди да заминем, мама срещнала полякния от този град. Когато телефонът ми иззвъня, Ева, полякнята, ми предложи да ѝ задам въпросите си. Малко в шок трябваше да се сетя за всичко, което всъщност ме притесняваше. И след не много кратък разговор, в който ми обясняваше за транспорта в града, тя ми даде номера си и ми каза да я потърся, ако имам нужда. И макар да не се бяхме виждали лице в лице, тя ми е помагала неведнъж. Благодаря ти от сърце, Ева!

¹ Студентка, III курс, спец. КТИД, ОКС „бакалавър“ в МГУ „Св. Иван Рилски“

Пристигане в Полша

Пропускам колко „забавно“ беше да летя. Ако ви е за пръв път, имайте едно наум. (Деганът върши работа.)

От летището отидохме директно на автогарата, която беше на подземен етаж в търговски център «Вроцлавия». По-късно видяхме, че и други гари и автогари в Полша се намират или в близост, или в сградата на някой мол. Удобно измислено - като да можеш да се разходиш при голям престой, какъвто беше и нашият случай. Докато чакахме за автобуса, се изредихме да разглеждаме магазините, докато един пази багажа.

Първият културен шок дойде с купуването на първите бутилки вода – поляците си държаха на газирания вода. Имаше много видове: *gazowana*, *lekko gazowana*, *delikatnie gazowana*... Бъркахме няколко пъти, докато свикнем.

Потеглихме с нашия FlixBus за Гливице и пристигнахме около 11 ч. вечерта. От университета бяха пратили шофьор и най-сетне стигнахме до общежитията ни. Помня, че бях готова да скоча в леглото, когато портиерката ми връчи листче за лични данни. Петминутно ровене за лична карта и писане по малкото листче, преди да ми бъде връчен ключ за стая... на четвърти етаж – без асансьор. Жената бе мила да предложи да занесе куфара ми дотам.

Апартаментчето имаше кухня за антре, коридор, две стаи и баня. Там срещнах Саша, която се оказа от Беларус и не говореше добър английски. Стигахме до руски само когато съвсем закъсаме в превода. В другата стая леглото бе заето, но момичето се прибрало в Иран и не се върна до края на семестъра. В стаята имах безплатен интернет. От блока даваха нови чаршафи на две седмици и стига да се запиша в списъка, можех дори да се изпера на приземния етаж.

Първите седмици

Първият ни пълен ден в Полша бе събота и с колегата си купихме чинии, чаши, прибори...

В неделя магазините не работеха за сметка на ресторантите, които сякаш бяха изпълнени с жителите на целия град. Докато разглеждахме, се удивих от чистотата по улиците и колко просторни бяха. По-късно осъзнах, че това е, защото бордюрите бяха широки и ниски и колите паркираха изцяло отгоре им, без да пречат на трафика от коли и пешеходци.

В понеделник имахме онлайн среща с «Еразъм» координаторите, които ни обясниха подробно за университета и програмата. За финал две изключително ведри жени направиха демонстрация на примерен урок от курса по полски. След всичко ни дадоха линк за WhatsApp група, където още същия ден си уредихме и групова среща. Започнахме скромно с четирима души, но плавно се присъединяваха все повече хора, така че ни се наложи да местим столове, докато накрая бяхме на две маси. Имаше студенти от много различни страни. Дойдоха и такива, които са учили там предишния семестър, като някои си заминаваха скоро,

а други оставаха за текущия семестър. В бара, където бяхме, имаше Xbox конзоли, където за пръв път опитах видеоигри, но повечето предпочитахме големия набор от настолни игри – даваш нещо твое като залог, че няма да откраднеш, и можеш да взимаш и сменяш без ограничения. Барманите бяха готови с предложения, когато се чудим какво да подхванем.

След това започна и семестърът с уводни лекции и по-малко упражнения. Но студентският център се бе погрижил да ни приветства топло в така наречената *Ориентировъчна седмица*. Бяха подготвили събития като обиколка на кампуса, каране на ролери, боулинг, разходка до Палмовата къща и до кулата на църквата (откъдето се вижда целият град). Всичко беше донякъде съобразено да е след лекции и упражнения. Университетът се оказа огромен комплекс от постройки. Видяхме близките и далечни сгради на университета, направихме почти пълна обиколка на немалка част от Гливице. През уикенда видяхме и Къщата на палмите, която беше всъщност учебно заведение за популяризиране на флората и фауната на неместни климатични зони. Вътре имаше красиви растения и животни, както и голям аквариум с подобаващо немалки риби. Видяхме млечна змия, леопардов гекон, зелени дървесни мравки и още много други видове животни, докато се наслаждавахме на птича песен. Когато стартира програмата за buddy-та (за неанглоговорящите: «приятелчета»), кандидатствах и скоро ме свързаха с Наталия. Идеята бе да имаш човек, към когото да се обръщаш, когато имаш проблем или въпрос за града и университета. Нещо като ментор, наръчник на пътешественика, пътеуказателен справочник...

Факултет по автоматично управление, електроника и компютърни науки

Нека все пак разкажа малко и за нашия факултет. Първоначално всичко бе шантаво. Това е десететажна сграда. И въпреки наличието на пет асансьора, трудно се хващаха свободни в натоварените часове. Имаше две крила и през един етаж коридорът между тях не можеше да се премине, защото там се намираха кабинети. С други думи, неведнъж съм се качвала пеша до последния етаж, както и не всеки път се оказвах от правилната страна на етажа, с блокиран коридор между крилата. Но пък това спомогна да придобия и да съхраня стройна форма.

Говореха перфектен английски, това е нещо, за което съм искрено благодарна. Иначе доста по-трудно щях да разбера принципа, на който освен лекции и упражнения, имахме също лабораторни, за всяко от които се изискваше лабораторен отчет, а също и така наречените „проекти“. Докато при едните всяко занятие приключваше с лабораторен отчет, при другите просто ни разделяха по групи и трябваше да правим проект за оценка, ама без лекции, защото те били предишния семестър. А и програмата не беше константна. Винаги или беше описано по какъв начин ще се провеждат часовете, или преподавателите сами ни го обясняваха. Някои занятия се редуваха като лекция/упражнение или упражнение/свободно през седмица, а други имаха напълно собствена програма

по дати, на които да ходим. Моят малък спасителен остров се оказа тяхното приложение Plan POLSL, което показва програмите на всички специалности. То дори позволяваше, като избереш преподавател, да видиш графика му заедно с консултациите. Дигитализация в действие.

Разбира се, за толкова голяма сграда си имаше и релевантна система. Залите се заключваха и отключваха с карта, която преподавателите носеха като баджове. Дъските бяха обикновено тебеширени и до някои имаше бутони за спускане и вдигане на бял екран за прожектиране. Лабораториите бяха в огромни зали, които винаги се изпълваха. Понякога имаше студенти от по-горен курс, които пак не винаги смогваха да помогнат на всеки. Навсякъде бе чисто и имаше строг ред. Преподавателите често идваха с термос с кафе, очевидно подготвени за поредния дълъг ден пред тях. За да проверяват по-малко отчети, повечето ни разделяха по групи за дадена лаборатория. И всеки от тях имаше различни критерии как да се напише отчета – едни искаха да се препишат въпросите, на които е трябвало да отговорим, други ни казваха само номера на въпроса, или какво не искат да включваме. Няколко пъти работех с поляци, а други пъти – с «Еразъм» студенти. Всяко занятие беше с различни лица и никога не бих ги нарекла еднообразни.

Само в нашия факултет имаше 5 аули – А, В, С от едната страна и D, E от другата. Ние имахме лекции в аула В, която бе между зали А и С, за които мога да кажа, че се достъпваха от нулевия и първия етаж с четири входа/изхода. Имахме две големи места за хранене, които приличаха на мини ресторанти. Имаха маси и столове, а храната стоеше на стъклени витрини: основно бургери и десерти, като при поръчка се приготвяха тостери и дори супи. И винаги ставаше голяма опашка. Можеше да се разплащаме с карта. И вендинг машините приемаха плащане с карта, макар и леко бързаво. Понякога отказваха плащането и за щастие не взимаха пари.

Дигитални студентски книжки

Скоро след началото на семестъра получихме своите студентски карти, които валидираха статуса ни на студенти. Отделно с тях имахме право на 51% намаление във влака, както и други намаления в музеи и прочие. Всичко останало беше онлайн. И както си давах зор за намаленията на ISIC картата точно преди да замина, така и не ми влезе в употреба.

Имахме си академична поща, която ни осигуряваше достъп до две платформи. Първата беше Distance Education Platform. Записвахме се за дисциплини с кодове, дадени от преподавателите, след което можехме да достъпваме всички презентации след конкретното занятие. Също виждахме имейлите на преподавателите и колегите ни от същата дисциплина. При занятия от тип проект виждахме и контакт с останалите хора от групата с възможност за вътрешен чат. В тази платформа ни качваха оценките от лабораторните, от текущи тестове и т.н. Финалните оценки се намираха в друга уеб платформа, наречена USOS – там

скоро се появи и нашата „сглобена“ програма, информация за курсовете, като напр. какво ще се изучава в тях и подходяща литература, която можем да потърсим, дори имаше и раздел за диплома.

Курс по полски език

Занятията по полски бяха в главната сграда на университета. Тя имаше доста стаи на етаж, заради което номерацията бе малко объркана. Ние бяхме в 687 и 692, които бяха на трети етаж. Там беше много приятно и преподавателката ни, госпожа Беата Кужавинска, ни преподаваше с огромно желание и удоволствие. Учеше ни на приложим език, който може да ни послужи в ежедневието: как да задаваме въпроси, как да се представяме и да говорим за хобита, храна, семейството ни. Като си помисля, че започнахме от числата и стигнахме толкова далеч... Тя водеше езика на няколко нива, като не възразяваше да идваме и с други групи. Затова спрямо останалите ни график с моя колега ходехме и с по-горни групи, когато не ни е удобно с нашата. По едно време започнах да мисля на полски и често говорех на него, ама повечето пъти май ръсех глупости, без да искам – макар че никой не ми се сърдеше. С грешки се учи един език, нали така? Най-трудни бяха струпаните съгласни, но след време се свиква и с тях. Дори ги разбирах мъничко, когато говорят, защото имахме много сходни думи, като например дните от седмицата, числата... Също имахме и вериги от думи, които бяха различни.

За времето, например:

секунда е **sekunda** и минута – **minuta**.

Но:

Време – **czas** (чете се „час“) → Час – **godzina** („годжина“) → Година – **rok/lat/lata** (в зависимост дали е една година или повече)

За храната:

Боровинка – **jagoda** („ягода“) → Ягода – **truskawka** („трускавка“)

Тиква – **dynia** („диня“) → Диня – **arbuz** („арбуз“)

Други:

Маса – **stół** („стул“) → стол – **krzesło** („кресло“) → кресло – **fotel** („фотел“)

Семейство – **rodzina** („роджина“) → Родина – **ojczyzna** („ойчизна“)

И още много подобни. Но именно в овладяването на подобни езикови препратки и справянето с трудностите е лингвистичната красота.

Българските празници

Когато отидохме в Полша, беше края на февруари. И се сетих, че нямам мартеници за Баба Марта. Намерих магазин за прежда, откъдето взех две чилета и ножица. Подарих първата червено-бяла мартеница на Саша, а останалите - на групата от «Еразъм». Много от тях се поинтересуваха от нашата традиция и дори

отказаха да ги свалят след това. Носеха ги до края на семействата, а после дали са ги свалили, не мога да кажа. Аз също си носех моите, които бях получила преди да замина. Беше толкова хубаво да споделя нещо българско с останалия свят! Все пак няколко мартеници останаха закачени на дървета и храсти в парка.

Великден празнувахме два пъти. Първо бяхме на събитие от университета за католическия Великден. Там имахме дори конкурс за най-красиво яйце, като ни бяха връчили четки и бои за рисуване. Пееха ни техни песни, както и чуждестранни песни. А когато дойде православният празник, се събрахме малка група в парка, с която го споделихме. Яйцата бяха по-обикновени без картинки, (да не споменавам, че нямаха никаква боя за яйца или сладки, така че импровизирах с флумастри), но пак беше забавно да сме заедно на този ден. С нас дойде и Даниел, от Испания, който беше много впечатлен от традициите ни. Той си мислеше, че това е празник само за малките деца, защото в страната му само криели шоколадови яйца за тях.

Развлечения

Не мога да твърдя, че сме се презадъхали от учене. Понякога си организирахме барбекю вечери между общежитията, а друг път се събирахме в общите кухни на общежитията, където си правехме палачинкови вечери. Тогава идваха и студенти с китари. От студентския център също намираха начин да ни разнообразят програмата. Пример е уикендът, в който отидохме до Закопане – популярен зимен планински курорт в южна Полша. Там имахме изкачване в планината до езерото „Морско око“, разходка из града и, разбира се, посещение на техните известни термо бани. Бяхме отседнали в къща за гости, където имахме вкусна закуска и поредната барбекю вечер. Една празна стая се бе превърнала в малка дискотека. Транспортът ни бе уреден до всички обекти. И цялото пътуване възлезе само на 250 лева. Беше прекрасно.

По случай парламентарните и европейските избори успяхме да посетим и Краков, където с колегата ми гласувахме в Българското консулство. Градът е великолепен, пълен с красиви сгради и разнообразие. Ако ви е интересно, прочетете за легендата за замъка с дракона. Тя води доста туристи натам.

Когато мама дойде за три дни при мен, минахме през Вроцлав и обиколихме голяма част от него. Този град е известен с над 350 дребни статуи на джуджета, които са пръснати из целия град и представляват различни професии, а бройката им расте всяка година. Миналото зад тази идея също е много интригуващо, та ако имате свободно време, може да се поразровите в мрежата.

За награда след края на изпитите заминахме за Гданск и Сопот (северна Полша). Макар да бяхме в близост до Балтийско море, не мога да кажа, че е било студено. Дори отидохме на плаж, където момчетата влязоха в морето, докато момичетата предпочитяхме да стоим на кърпите си. И двата града и плажът бяха пълни с народ.

Завръщане

Понеже в Полша прекарахме пет месеца, багажът ми беше набъбнал в троен размер спрямо първоначалния. Аз например бях купила мултикукър и еърфрайер, които бяха твърде големи за куфара ми. Затова ги изпратих в огромна 30-килограмова пратка по DPD към България. И пак се оказа, че куфарът ми не побира всичко. Беше средата на съботния ден, а в неделя излитахме. Тръгнах да търся втори куфар, но никъде не намерих достатъчно голям. Една местна жена разбра колко е лоша ситуацията ми и ми предложи да ме откара до мола. Там ме остави на паркинга и ме ориентира къде има Карфур, където най-сетне намерих подходящия куфар. Без тази дама може би нямаше да се справя. Поляците не спряха да ме изумяват с добротата си. Бих се радвала някой ден пак да отида там и да посетя други градове и да науча още повече за тяхната култура.

Защо да отидете по Еразъм?

Искам да приключа този разказ за преживяванията си в чужбина, като мотивирам и други студенти да опитат.

Преди да замина, приемах обучението в Полша като даденост. Но в последствие съдбата ме срещна с толкова много хора, които също мечтаели да заминат някъде да учат, ама били отхвърляни неколкократно. А други, например Синтия, една голяма сладурка от Мозамбик, ми обясни колко усилия ѝ е коствало да се докопа до подобна възможност. И успяла, иначе може би нямаше да се познаваме. Други бяха от Мексико, Казахстан, Алжир... Заради това оцених какво огромно предимство предоставя нашият малък университет.

Не си мислете, че „някои“ заминават не за да учат, а само заради купона, и че при вас няма да има време за разсейвания. Ето, аз това вярвах, а вижте какво стана! Отидох една, върнах се друга. Научих се да ценя повече времето с добра компания. Осъзнах как разстоянието от дома учи на самостоятелност и на разчитане само на себе си и неволята. Видях колко много може да ти предостави светът, ако си готов да го преоткриеш. Разликите в културите на другите националности разгърна мирогледа ми. И накрая, но не и по важност, събрах спомени, които да ме топлят дълго време напред. Не бях най-голямата купонджийка, но пак смея да твърдя, че за мен беше повече от приятно приключение.

Не е само обмен. Това е животът в пълна палитра от цветове и нюанси. Не съжалявам, че бях там, а само че не ми стигна времето да видя повече.

VII. ГОСТ

ДЯДО ДИМИТЪР ПАНИЧКОВ – РОДОВА ИСТОРИЯ

Велислава Паничкова¹

*Настоящата публикация посвещавам на моя баща –
доц. д-р инж. Димитър Константинов Паничков,
правнук на възрожденеца Димитър Паничков*

По неокончателно потвърдени данни коренът на Паничковия род датира някъде между 1670 и 1700 г. и произхожда от село Паничери, Пловдивско. Дядото на Димитър Паничков – Минко от Сопот, се преселва в Калофер. Неговият син Никола и съпругата му Неда имат седем деца – Дона, Димитър, Мария, Христо, Гъчо и Иван. За последния се знае, че е починал като ерген в Цариград. Родът е продължен от Димитър и Христо, а Гъчо има дъщеря Иванка и потомството от този клон спира при нея. Що се отнася до Христо Паничков, известно е, че има четири деца, две от които момчета – Крум и Бран, чийто родов клон се прекъсва поради липса на данни за периода след 1900-та година.

Безспорно най-изявената личност в Паничковия род е дядо Димитър Паничков, роден около 1808 – 1810 г. в Калофер. Учи в килийното училище на родния си град, където известно време негов учител е Неофит Бозвели. След това продължава учението си в гръцкото училище в Пловдив при Райно Попович. По-късно става чирак в Карлово. През 1837 г. се преселва в Цариград, където работи в известната абаджийска манифактура Хамбаря – шие дрехи за турската войска. После отново се завръща в Калофер, където е клисар, певец в храма, шивач. Отваря и самостоятелен дюкян. Оженва се за дъщерята на чорбаджи Начо – Велика.

През март 1858 г., без да се обади на младата си съпруга и близките си, Димитър заминава отново за Цариград. Там не се застоява дълго. Качва се на турски кораб и слиза в Яфа. Оттам с камили и катъри пристига в Йерусалим. Така се ражда прозвището му „дядо хаджи Димитър Паничков“. Завърнал се в Цариград, той намира работа в печатницата на Драган Цанков (1858 г.). Тук става кръщението му в печатарския занаят и първата му стъпка в книжно-издателската дейност.

¹ Ст. преподавател по английски език в катедра „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

Дядо Димитър Паничков (семеен архив)

През 1861 г. той купува печатницата за 40 хиляди гроша и понеже се отказва от униатството – движение, в което е участвал, я пренася от католическия манастир Бенедето в българския метох във Фенер. Около Паничков се групират именити редактори и книжовници – Тодор Бурмов, Петко Славейков, Драган Цанков и др.

През 1863 г. Димитър Паничков издава брошура с протест срещу правителството, което не брани интересите на своите поданици. Излиза и втора брошура, насочена срещу папата и католическото духовенство. Събира и средства, които предава на доброволците в Сърбия. За всичко това Д. Паничков е арестуван в Цариград и лежи седем месеца в Паша-капия, а след това е изпратен на заточение в Мосул на река Тигър. Преместен в гр. Амасия, той издебва охраната и успява да избяга. Достига до Трапезунд на Черно море, където руският консул го настанява в парахода на път за Керч, Русия.

В края на 1863 г. Паничков пристига в румънския град Браила. На следващата година се снабдява с печатарска преса. Според Стилиян Кутинчев тя е взета от Добри Войников, а според Никола Начов – от Пандели Кисимов. Установено е, че Войников е имал пресата от Ваклидов, а Кисимовата е оставена неразтворена в гр. Велико Търново, понеже властта не му позволила да открие печатница. В дома на Паничков се срещат Христо Ботйов, Жельо войвода, Стефан

Караджа, Хаджи Димитър, Стоян Заимов, Георги Раковски, Кирил Ботйов, Иван Драсов, Тодор Пеев и още мнозина хъшове.

През 1865 г. в Браила пристига съпругата на Паничков Велика. Тя се грижи за хъшовете и става за тях майка-закрилница. Никола Начов пише за браилските години на Паничков: „В двора на Паничковата квартира спели 20-30, а понякога и повече хъшове. Кога не достигало хляб, Паничков надвечер повеждал някое момче с торба на пазаря, купувал 3-4 гологана евтина артисала риба, турял я в казаня – кога със сол, кога без сол – и хъшовете се хранели.“ При нужда дядо Паничков издавал и паспорти за чужбина, осигурявал парични помощи за революционната подготовка. Той давал подслон и на руски революционери, оказвал им различни услуги.

В Браила хаджи Димитър Паничков отпечатва 35 книги, много вестници и други материали – в. „Дунавска зора“, в. „Дума на българските емигранти“, редактиран от Христо Ботйов, по-късно в. „Михал“ на Стоян Заимов, в. „Възраждане“ на Тодор Пеев.

При обявяването на Освободителната война Паничков се установил в Плоещ, обикалял градовете на Влашко. Започнал да печата и първия български военен устав „Закон за българските войници“ от капитан Райчо Николов. В освободена България дядо Паничков преместил печатницата си в първия свободен град Свищов, където тя била в услуга на руското командване – отпечатва различни военни брошури, формуляри и др. През октомври 1877 г. подновил издаването на в. „Дунавска зора“ на Войников, а през 1879 г. вестникът има ново име – „Народ“.

Свищовският период (1878–1905 г.) също е богат на книжовно-издателска дейност. Излизат близо 100 книги. В този град Паничков работил повече от три десетилетия. Освен неговата, се откриват още няколко печатници, които силно го конкурират и го довеждат до затъване в дългове. На два пъти Народното събрание му отпуска скромна пенсия, но и двата пъти тя бива спирана. Прекарвайки последните си години в нищета, Димитър Паничков почива на стогодишна възраст на 5 февруари 1909 г. в Свищов. В погребението му участвали всички печатари и словослагатели, ученици, учители, интелигенти и много граждани. Слово за живота и заслугите му произнесъл директорът на мъжката прогимназия.

Дядо Паничков е един от най-заслужилите първи български печатари. За петдесетгодишната си печатарска дейност той издава 146 книги. Това върши при тежки материални условия със стари печатарски машини-преси и неслучайно е наречен „патриарх в книгопечатането“.

Димитър Паничков се оженва възрастен за Велика Неделчева, също от Калофер, от рода на Начо Неделчев Начов. Тогава тя била на около 25 години. От брака си с Велика Димитър има четири деца, две момчета и две момичета – Асен, Съба, Петранка и Георги, който е починал на пет години.

Продължител на рода е останал синът на Димитър – Асен, роден през 1876

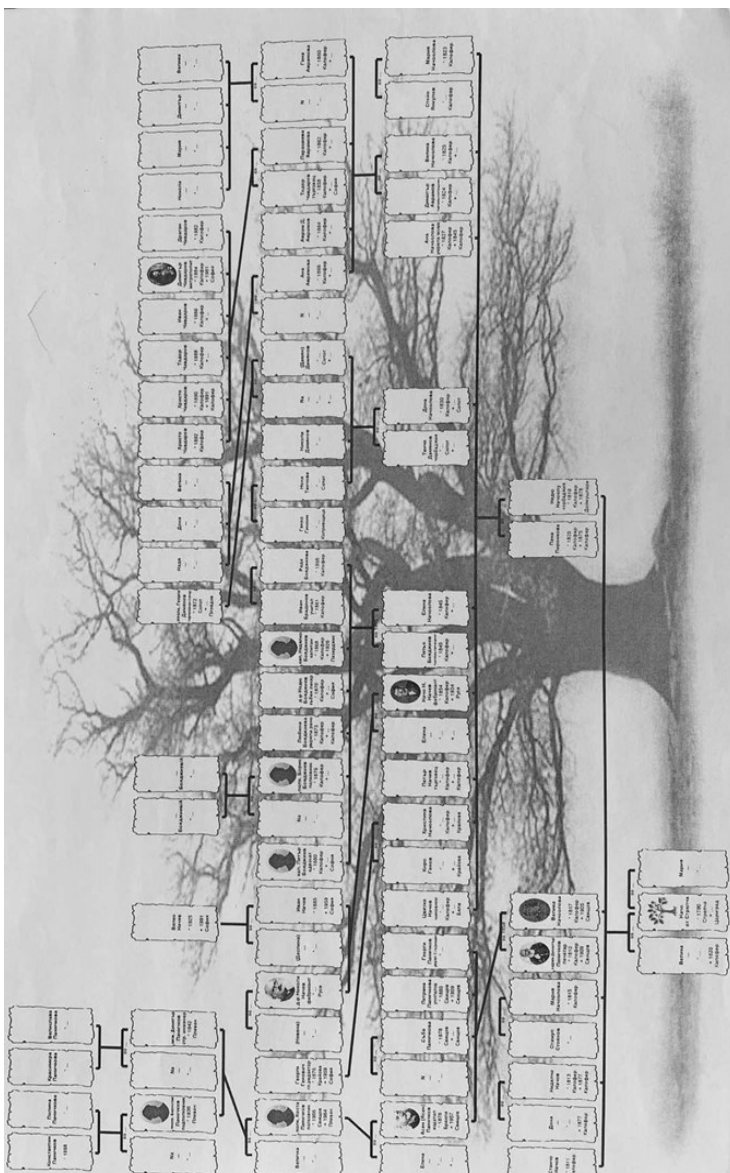
г. Още от малък той подхваща бащиния занаят. След смъртта на баща си през 1909 г. поема работата в печатницата. Асен Паничков има определени заслуги в културния живот на Свищов. Полага усилия да устои на печатарската конкуренция с по-съвременни машини. Работи като редактор, словослагател и машинист на старите печатарски машини, участва в дейността на читалището „Еленка и Кирил Д. Аврамови“, пее, свири и играе в читалищния хор и театър.

След национализацията през 1947 г. продължава да работи, докато се формира нова държавна печатница в Свищов. На мястото на старата печатница сега се намира сградата на строителна организация. Върху челната ѝ фасада е поставена паметна плоча в чест на първия български печатар и на неговия син, основали печатница в освободената от турско робство България. За заслугите в печатарското дело и културния живот на града през 1956 г. Асен е награден с орден „Кирил и Методий“, който му е връчен в Браила по случай 80-годишнината от Освободителната война през 1877–1878 г.

Печатницата на Димитър Паничков и сина му Асен сега е изложена в Калоферския музей, а в градския исторически музей в Свищов се пази една печатарска преса от нея. В библиотеката на читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“ се съхранява архивът, предаден от сина на Д. Паничков, в който се намират ръкописи на възрожденския печатар. В Ботйовия музей в Браила също има печатарска машина от старата Паничкова печатница. Асен Паничков почива през 1957 г. в Свищов. От брака си със съпругата Елена се раждат три деца – момче Константин и две момичета, Величка и Надежда.

Синът на Асен Паничков – Константин е роден на 3 юли 1906 г. в Свищов. От малък израства в печатницата на дядо си и баща си, където изучава занаята. По-късно учи в известната Търговска гимназия в града. Не му е било писано да продължи занаята на предците си, тъй като след завършване на гимназията през 1925 г. постъпва във Военното училище в София. След три години го завършва с отличен успех и започва кариерата си по специалността „сапъор-мостовак“, която упражнява в различни гарнизони на страната. Впоследствие учи в специални курсове и се отдава на новата за тогавашното време специалност „свързочник“. Изявява се като висок професионалист по постройка на свързочни линии в мирно и военновременни условия.

През цялата си служба в армията Константин Паничков се ползва с авторитета на строг, но справедлив командир. Има повече от сто публикации в специализирани печатни издания по въпросите на свързочното дело. Назначен е за преподавател във Военното свързочно училище с чин полковник. В последните години от живота си Константин Паничков оформя родословното дърво на Паничковия род. Умира на 4 април 1984 год. От брака си с Величка Паничкова има

Дядо Димитър Паничков – родословно дърво (семеен архив)

двама сина – Борислав и Димитър.

Борислав Паничков е роден на 23 август 1936 г. в Плевен. След средното си образование като баща си се отдава на военна кариера. През 1961 г. завърша Военно инженерно училище с профил „сапър“, а скоро след това – и едногодишен курс за военен топограф. През цялата си служба на кадрови военен се занимава с военно-топографска дейност, която впоследствие е насочена към астрономически изследвания и спътникови наблюдения, една съвременна област на космическата геодезия. Усвоява работата с най-съвременна апаратура и участва в съвместни изследвания по линията на междудържавни спогодби. През 1988 г. се пенсионира с офицерско звание подполковник. Борислав Паничков почива на 11 декември 2009 г. в София. Има две деца – син Константин, който е продължител на Паничковия род, и дъщеря Полина.

Другият син на Константин Асенов Паничков – Димитър, е роден на 15 февруари 1942 г. в Плевен. По професия е строителен инженер. Той насочва усилията си в научно-преподавателската дейност за подготовка на строителни инженери в Университета по архитектура, строителство и геодезия. Допринася за формирането и развитието на едно сравнително ново научно направление в областта на строителните конструкции: „Теория, обследване и изпитване на строителни конструкции и съоръжения“. Има издадени около сто научни статии у нас и в чужбина, учебни пособия и т. н. В резултат на научната си дейност придобива научна степен „кандидат на техническите науки“ и научното звание „доцент“. Димитър Паничков напуска този свят на 30 септември 2016 г. в София. Има две дъщери – Велислава и Красимира.

Това, което е общо и характерно за Паничковия род, е тяхната свободолюбивост, честност, открит характер, чувство за взаимопомощ, стремеж към новото и прогресивното в живота, висок професионализъм в конкретните области и неизменен възрожденски дух. За всеки от този род, който е завършвал земния си път, може да се каже, че е умрял, забравен в скромността си, във възрожденската си всеотдайност.

Като червена нишка в Паничковия род пронизва изречението от Васил Пеевски за възрожденския деец Паничков: „Българското книгоиздаване има един патриарх – Христо Г. Данов и един патриарх в книгопечатането – дядо Димитър Паничков“.

ИЗТОЧНИЦИ:

Данните за представените родови връзки в рода Паниčkови са взети от личните ръкописи и семейни архиви на доц. д-р инж. Димитър Константинов Паничков, правнук на възрожденеца Димитър Паничков.

VIII. КАЛЕНДАР НА ДЕЙНОСТИТЕ

на членове на академичната колегия, работещи в сферата на хуманитарните и социалните науки през академичната 2023-2024 година /септември 2023 г. – август 2024 г./

Учебна дейност

1. Обучения

а) Проведени от членове на катедра „Чужди езици“

По английски език:

- Ст. пр. **З. Михова** проведе два курса за преподаватели: по общоупотребим английски език и по технически английски език, III ниво.
- През периода **19 септември – 25 октомври 2023 г.** ст. пр. **М. Първанова** провежда курс по специализиран английски език, високо ниво (40 часа), за преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“ в рамките на Европейски проект BG05M2OP001-2.016-0008-C02 „Иновации, Наука и Образование за високо качество и съответствие към пазара на труда в ТЕХнически университет – София и Партньори“ (ИННОТЕХ ПРО).
- През учебната 2023/2024 г. ст. пр. **М. Първанова** проведе два курса за преподаватели – за ниво А2 и ниво В1.1.
- През учебната 2023/2024 г. ст. пр. **М. Първанова** проведе два интензивни онлайн курса по английски език – за ниво А1.1 и А1.2 (с чуждестранни студенти, обучавали се в МГУ).
- През периода **2 октомври – 18 декември 2023 г.** на зимния семестър на учебната 2023/2024 г. ст. пр. **М. Първанова** проведе интензивен курс по специализиран английски език на 1 студент от Казахстан, III курс, обучаващ се в индивидуална форма по програма за спец. „Безопасност на труда и защита на околната среда“.
- През **зимния семестър на учебната 2023/2024 г.** в групите по чужд език в ОКС „бакалавър“, I и II курс, преминаха курс чуждестранни студенти от Казахстан, обучаващи се в МГУ „Св. Иван Рилски“ по програма за обмен, както следва:
 - в групата по английски език, II ниво, водена от ст. пр. **В. Паничкова** - 2 студенти
 - в групата по английски език, III ниво, водена от ст. пр. **М. Христова** - 1 студент.
- През **летния семестър на учебната 2023/2024 г.** в групите по чужд език в ОКС „бакалавър“, I и II курс, бяха обучавани студенти по програма „Еразъм +“, както следва:
 - в групата по английски език, III ниво, водена от ст. пр. **М. Христова** - 5 румънски студенти
 - в групата по английски език, IV ниво, водена от ст. пр. **З. Михова** - 1 украински студент.
- През периода **17-21 юни 2024 г.** 12 румънски студенти от Факултета по петролно и газово инженерство (II курс) и от Факултета по литература и науки (II курс и магистри) към Университета за нефт и газ в гр. Плоещ, Румъния бяха обучавани по специализиран английски език в 30-часов интензивен курс, а на **23 юни 2024 г.** и онлайн, в рамките на

програма за международен обмен на студенти „Еразъм+“, както следва:

- в групата на ниско ниво, водена от ст. пр. **В. Паничкова** и ст. пр. **З. Михова** – 5 студенти
- в групата на високо ниво, водена от ст. пр. **М. Първанова** – 7 студенти.

По немски език:

През зимния семестър на учебната 2023/2024 г. в групите по немски език в ОКС „Бакалавър“, водени от ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова**, премина курс 1 чуждестранен студент от Казахстан, обучаващ се в МГУ „Св. Иван Рилски“ по програма за обмен.

По испански език:

През периода **9 октомври 2023 г. – 27 юни 2024 г.** ст. пр. д-р **Е. Балачева** провежда курс по испански език за начинаещи А1.1.

По български език:

- През периода **3 октомври – 20 декември 2023 г.** ст. пр. д-р **Е. Балачева** провежда занятия по български език с румънски студент по програма „Еразъм+“ - М. Тигану.
- През периода **2 октомври – 19 декември 2023 г.** преподаватели от катедра „Чужди езици“ към Миннотехнологичен факултет провеждат факултативно обучение по български език в индивидуална форма с Меруерт Кургамбаева, студентка, обучаваща се през зимен семестър на учебната 2023/2024 година в III курс, спец. „Маркшайдерство и добив на ПИ“ в МГУ „Св. Иван Рилски“ по програма за обмен с Индустриален институт в гр. Рудний (РИИ), Казахстан. На ротационен принцип курсът от 50 ч. е проведен в 3 модула от по 4 седмици, както следва:
 - 2–27 октомври 2023 г. - ст. пр. **В. Паничкова** - 12 уч. ч.
 - 30 октомври–24ноември 2023 г. - ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова** - 12 уч. ч.
 - 28 ноември–19 декември 2023 г. - ст. пр. **М. Първанова** - 26 уч. ч., вкл. 6 ч. практика.
- Ст. пр. **З. Михова** проведе курс по български език на колега от Р. Сев. Македония - Л. Димитров.

б) Преминати от членове на преподавателската колегия

- В периода **3-16 юни 2024 г.** ст. пр. **М. Първанова** премина и успешно завърши обучителен курс „Иновативни образователни технологии“ за повишаване на дигиталните умения и компетенции, с ръководител проф. д-р А. Смрикаров от от Центъра за иновативни образователни технологии към Русенски университет „Ангел Кънчев“, проведен в рамките на Национална програма „Дигитална квалификация“ на МОН, приета с Решение № 184/05.03.2021 г.
- На **11 юни 2024 г.** ст. пр. **Е. Йорданов** от кат. „Физическо възпитание и спорт“ завърши успешно дългосрочна специализация по физическо възпитание в Центъра за следдипломна квалификация при НСА „В. Левски“, с което получи професионална квалификация „Учител по физическо възпитание“.
- В периода **4-10 август 2024 г.**, в рамките на проект 2023-1-BG01-KA131-HED-

000112996, ст. пр. **М. Христова** и ст. пр. **В. Паничкова** от кат. „Чужди езици“ участваха в преподавателска мобилност за обучение по програма „Еразъм +“, проведено от Egasmus Learning Academy (ELA), гр. Болоня, Италия, на тема „Чуждоезиково обучение в дигиталната ера“ (Teaching languages in the digital era: the best apps, AI tools and ICT resources for learning languages).

2. Документация

Всички членове на катедра „Чужди езици“ участваха в разработването на учебни програми по чужди езици за специалностите от трите факултета на МГУ „Св. Иван Рилски“, продиктувано от актуализирането на учебните планове на тези специалности за образователна степен „бакалавър“, реализирано през **2023 г.**

В периода **м.май-м.юни 2024 г.** всички членове на катедра „Чужди езици“ участваха в разработването на учебни програми по чужди езици за всички специалности от трите факултета на МГУ „Св. Иван Рилски“, продиктувано от актуализирането на учебните планове на на тези специалности за ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“.

Научно-изследователска дейност, реализиране на проекти, участие в научни конференции, изяви на научни форуми:

През периода **19 септември–25 октомври 2023 г.** ст. пр. **М. Първанова** участва като лектор в дейност „Продължаващо обучение на преподаватели по английски език“ в рамките на Европейски проект BG05M2OP001-2.016-0008-C02 „Иновации, Наука и Образование за високо качество и съответствие към пазара на труда в ТЕХнически университет – София и ПарТньОри“ (ИННОТЕХ ПРО), финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, Приоритетна ос 2 „Образование и учене през целия живот“, съфинансиран от ЕС чрез Европейския социален фонд.

През периода **м. септември 2023 г.–м. август 2024 г.** ст. пр. д-р **Е. Давчева** участва като външен консултант-специалист към проекта на Институт за литература – БАН „Българската литература за деца и юноши XX-XXI век“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ и с продължителност 2021-2024 г.

През периода **м. октомври 2023 г.–м. август 2024 г.** ст. пр. **М. Христова** участва като експерт по мониторинг в проект „Система за резултатно-ориентиран мониторинг (POM) на проекти, финансирани от ЕС, Лот 1 – POM за Азия, Тихоокеанския регион, Латинска Америка, Карибите и централно управлявани тематични проекти и програми“, изпълняван от консорциум, воден от „Институт по комуникации и компютърни науки“ към Националния Технически университет – Атина, (други членове — KOMIS / ECORYS / Landell Mills / AETS) по договор No 408- 705 с Европейската комисия, ГД „Международно сътрудничество и развитие“, 2019- 2023 г.

На **11 октомври 2023 г.** ст. пр. **В. Паничкова** и ст. пр. **М. Първанова** участваха в семинар на тема „Безвъзмездно финансиране на научни разработки“, проведен онлайн в платформа ZOOM с водещ Веселин Дробенов, консултант бизнес проекти в EurA AG. В рамките на семинара се разгледаха основните програми за финансиране на иновации Horizon 2021-2027, EIC, Marie Curie и други. Фокус бе и процесът на кандидатстване, създаването на конкурентна кандидатура, както и съвети на какъв етап от развитието към

коя програма да се кандидатства.

Ст. пр. **М. Христова** председателства Секция 5 „Устойчиво развитие на минерално-суровинната индустрия“ в рамките на 66-та Международна научна конференция на МГУ „Св. Иван Рилски“, **20 октомври 2023 г.**

Ст. пр. **М. Първанова** председателства Секция 6 „Хуманитарни и социални науки“ в рамките на 66-та Международна научна конференция на МГУ „Св. Иван Рилски“, **20 октомври 2023 г.**

На **20 октомври 2023 г.** в 66-та Международна научна конференция на МГУ „Св. Иван Рилски“ представители на катедра „Чужди езици“ участват с доклади, презентации и постери в секциите, както следва:

→ в секция 5 „Устойчиво развитие на минерално-суровинната индустрия“

- ст. пр. **М. Първанова** – с постер на тема „Приложение на обучението на преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“ в модул по дидактика при оценяване на знанията“ в съавторство с ас. М. Евгениев

→ в секция 6 „Хуманитарни и социални науки“

- проф. д.ф.н. **Д. Тодоров** докладва на тема „Отчетничество и формализъм“
- ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова** – с презентация на доклад на тема „Мултикултурният кампус. Впечатления, идеи и реалност след участие в International Staff Training Week 2023 в Europa-Universität Flensburg/Германия по програма „Еразъм+“

- ст. пр. **М. Първанова** – с презентация на доклад на тема „Теория и практика на превода: суфиксът *-like* в примери от английския език“

- ст. пр. **В. Паничкова** с презентация на доклад на тема „Чинарът – систематични, биологични и екологични особености“

- доц д-р **В. Цолова** в съавторство с проф. Б. Цолов – с постер на тема „Обучението за инструктор по вид спорт в НСА „Васил Левски“ в съответствие с Наредба № 1/ 04.02.2019 г. на ММС за треньорските кадри“

- ст. пр. д-р **Е. Балачева** – с постер на тема „Учебници за обучение по български език за чужденци“

- ст. пр. **З. Михова** – с постер на тема „Грешките, които правят френскоговорещите на английски език и които биха помогнали и на повечето чужденци“.

На **27 октомври 2023 г.** ст. пр. д-р **Е. Давчева**, ст. пр. д-р **Е. Балачева**, ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова**, ст. пр. **В. Паничкова** и ст. пр. **З. Михова** участват в информационен семинар “Academic journals indexing systems and impact factor: Web of Science and Scopus”, воден от Maria José Establés Heros от Университет Комплутенсе, Мадрид, проведен в електронна платформа ZOOM (Date: October 27, 2023; Time: 11:00 - 12:30; Meeting ID 858 9417 8917).

На **10 ноември 2023 г.** ст. пр. д-р **Е. Давчева**, ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова**, ст. пр. д-р **Е. Балачева**, ст. пр. **М. Първанова**, ст. пр. **В. Паничкова** и ст. пр. **З. Михова** взеха участие в семинар „Насоки за успешно публикуване на научни изследвания в авторитетни списания“, организиран от Национално издателство за образование и наука „Аз-Буки“ и представителството на „Кларивейт Аналитикс“ за България, проведен в София Тех Парк, сграда Инкубатор, зала The Venue. Ст. пр. **М. Христова** се включи в онлайн в представянето.

На **20 ноември 2023 г.** ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова** участва в юбилейна международна конференция „60 години катедра Инженерна химия“ /Jubilee International Conference 60 years Department of Chemical Engineering UCTM/, проведена в ХТМУ – София, с 2 постера в съавторство на следните теми:

- M. Popov, Tsv. Vukadinova, B. Stoilov, E. Paleva, M. Stoev, M.Galabova, S. Tchoushev, S. Terzieva, “A Combined Approach for Bilingual (German and English) Training in Chemical Engineering Terminology”
- Tsv. Vukadinova, M. Popov. “Enhancing Chemical Engineering Students’ Skills in German and English”.

На **24 ноември 2023 г.** проф. д-р **Й. Иванов**, доц. д-р **В. Цолова**, ст. пр. д-р **И. Ставрева**, ст. пр. д-р **В. Ковачка**, ст. пр. **Е. Йорданов**, ст. пр. **К. Цветкова** и ст. пр. **И. Баланов** участваха в кръгла маса на тема: „Организиран студентски спорт в България – 100 години студентски спортен клуб - УНСС“, организирана от катедра ФВС при УНСС.

На **27 ноември 2023 г.** ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова**, ст. пр. **М. Първанова** и ст. пр. **В. Паничкова** участваха в онлайн информационен семинар на тема „Социалните медии като инструмент за академично развитие на млади изследователи“ (MILIEU: Seminar: Social media as a tool for academic advancement of Early Stage Researchers), с водещ д-р Рита Бенкивенга (Lecturer: Dr. Rita Bencivenga), UNIGE, проведен в електронна платформа ZOOM (Date: November 27, 2023; Time: 16:30 - 18:00 EET; Meeting ID 814 7453 7183).

На **15 декември 2023 г.** ст. пр. д-р **Е. Давчева** участва в XI Научна конференция с международно участие „Съвременни технологии в културно-историческото наследство“, проведена в Центъра за международни срещи (ЦМС) на ТУ София (т.нар. „Розова къща“) с доклад на тема: „За едно средище на духовността и някои възможности на съвременните технологии за съхранение и представяне на културно-историческото наследство“ в съавторство с гл. ас д-р Десислава Симеонова от кат. „Математика и информатика“ при МГУ.

На **16 януари 2024 г.** ст. пр. **М. Първанова** участва в представяне на интегрирана система за минно планиране RPMGlobal, представена от Греъм Шакул.

На **29-30 март 2024 г.** ст. пр. д-р **Ив. Ставрева** участва в кръгла маса на тема „Баскетбол 3x3 – традиции и перспективи“, организирана от катедра „ТМФВ и спорт“ при Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ по случай 40 години Педагогически факултет и катедра „ТМФВ и спорт“.

На **16-17 май 2024 г.** ст. пр. **В. Паничкова** участва в Национална научно-техническа конференция „Екологични аспекти в минерално-суровинния отрасъл на България“, проведена в гр. Етрополе, с доклад на тема: „Въздействие на човешката дейност върху почвите и възможности за последващо управление на следминни терени“.

На **17 май 2024 г.** ст. пр. **М. Първанова** бе гост на Конференция с представяне на „Сборник с трудове на студентското научно общество при УниБИТ“.

На **13 юни 2024 г.** ст. пр. д-р **Е. Давчева** участва в VI Научна конференция „Цвят и Образование“, проведена се в НБУ-София, корпус 2, зала 110, с доклад на тема: „Помощта на цветовете при учене на таблицата за умножение“.

На **21 юни 2024 г.** ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова** взе участие в XXI Научна постерна сесия

за млади учени, докторанти и студенти. проведена в Химикотехнологичен и металургичен университет, София, с постер в съавторство, на тема: „Multilingual Teaching and Self-Study Resources for Students in UCTM“. M. Todorova, B. Stoilov, D. Despov, D. Moutafchieva, G. Koteva, H. Idakiev, K. Pashova, M. Popov, S. Dyankov, S. Tchaoushev, Ts. Vukadinova, V. Idakiev.

Публикационна дейност

1. Учебни помагала

На **28 септември 2023** г. от печат излезе помагалото с автор ст. пр. д-р **Е. Балачева** *Учебно помагало по френски език за студентите от Миннотехнологичния факултет на МГУ „Св. Иван Рилски“*, второ преработено и допълнено издание, София: Издателство на МГУ „Св. Иван Рилски“, ISBN: 978-954-353-468-5.

2. Научни изследвания

Статии

проф. д.ф.н. Добрин Тодоров

Тодоров, Д. „Отчетничество и формализъм“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 17-21. ISSN 2815-3081 (print) ISSN 2815-309X (online)

проф. д-р Йордан Иванов

Иванов, И. „Някои физиологични и спортно-технически характеристики на играта фотзал и въздействието ѝ върху практикуващите я студенти“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 17-21. ISSN 2815-3081 (print) ISSN 2815-309X (online)

доц. д-р Ваня Цолова

- Цолова, В. „Защо йога трябва да се изучава в часовете по физическо възпитание и спорт в българските университети?“ В: *Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“*, т. 65, София: ИК „Св. Иван Рилски“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, 2023, стр. 347-350. ISSN 2738-8808 (print) ISSN 2738-8816 (online)

- **Цолов, Б., В. Цолова.** „Обучението за инструктор по вид спорт в НСА „Васил Левски“ в съответствие с Наредба № 1/04.02.2019 г. на ММС за треньорските кадри“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 85-88. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)

ст. пр. д-р Екатерина Балачева

Балачева, Е. „Учебници за обучение по български език за чужденци“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки*, том 3(XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 89 – 94, ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)

ст. пр. д-р Елена Давчева

- Давчева, Е., Д. Симеонова. За едно средище на духовността и някои възможности на съвременните технологии за съхранение и представяне на културно-историческото наследство. В: *Съвременни технологии в културно-историческото наследство – 2023.*

Сборник с доклади от XI научна конференция с международно участие, с.91-97, ISSN 2367 – 6523

- Давчева, Е. „По следите на една книга: «Светата руска мъченица Великата княгиня Елисавета Феодоровна»“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки*, том 3(XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 39-50, ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)
- Давчева, Е. „Статистически поглед върху цветовете в двадесет произведения за деца от Константин Константинов“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки*, том 3(XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 51-61, ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)

ст. пр. д-р Иванка Ставрева

Ставрева, Ив. „Професионално значими личностни характеристики за инженерите в миннодобивната промишленост“. В: *Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“*, т. 65, София: ИК „Св. Иван Рилски“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, 2023, стр. 339-342. ISSN 2738-8808 (print) ISSN 2738-8816 (online)

ст. пр. д-р Цветелина Вукадинова

• Вукадинова, Цв. Мултикултурният кампус. Впечатления, идеи и реалност след участие в International Staff Training Week 2023 в Europa-Universität Flensburg/Германия по програма Еразъм + (преподавателска мобилност за обучение: 15 – 17.05.2023). В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 95-101. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)

• Vukadinova, Tsv. Application of Illustrative Materials in Foreign Language Teaching for Engineering Specialties. *Journal of Chemical Technology and Metallurgy*, 59, 2, 2024, 487-492.

• Todorova, M., B. Stoilov, D. Despov, D. Moutafchieva, G. Koteva, H. Idakiev, K. Pashova, M. Popov, S. Dyankov, S. Tchaoushev, Ts. Vukadinova, V. Idakiev. Мултиезични помагала за обучение и самообучение на студенти в ХТМУ. *Multilingual Teaching and Self-Study Resources for Students in UCTM. XXI Научна постерна сесия за млади учени, докторанти и студенти. Химикотехнологичен и металургичен университет, София, 21 юни 2024 г. Сборник с резюмета*, стр. 102.

ст. пр. Велислава Паничкова

• Паничкова, В. „Чинарът – систематични, биологични и екологични особености“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 62-69. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)

• Паничкова, В. „Аз съм посветил себе си на отечеството си да му служа до смърт и да работя по народната воля“. (Есе) В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 130-131. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)

• Паничкова, В. „Използване на трайни насаждения при рекултивация на нарушени следминни терени“. В: *Минно дело и геология*, бр. 1-2/2024 г., стр. 42-47, ISSN 0861-5713 (print), ISSN 2603-4549 (online)

• Паничкова, В. „Въздействие на минерално-суровинната индустрия върху компонентите на околната среда“. В: *Минно дело и геология*, бр. бр. 3-4/2024 г., стр. 46-51, ISSN 0861-5713 (print), ISSN 2603-4549 (online)

• Паничкова, В. „Въздействие на човешката дейност върху почвите и възможности

за последващо управление на следминни терени". В: *Сборник доклади от Национална научно-техническа конференция „Екологични аспекти в минерално-суровинния отрасъл на България“*, май 2024 г., стр. 35-41, ISBN 978-619-7777-00-0

ст. пр. Евгени Йорданов

Йорданов, Е. „Цветно и магично Мароко“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 132-137. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)

ст. пр. Златка Михова

Михова, З. „Грешките, които правят френскоговорещите на английски език и които биха помогнали и на повечето чужденци“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 102-107. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online)

ст. пр. Милена Първанова

- Първанова, М., М. Евгениев. „Приложение на обучението на преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“ в модул по дидактика при оценяване на знанията“. В: *Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“*, т. 65, София: ИК „Св. Иван Рилски“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, 2023, стр. 333-338. ISSN 2738-8808 (print), ISSN 2738-8816 (online)

- Първанова, М. „Теория и практика на превода: суфиксът – L I K E в примери от английския език“. В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, София, т. 3 (XXIII)/2023 г., ИК „Св. Иван Рилски“ стр. 70-85. ISSN 2815-3081 (print) ISSN 2815-309X (online)

3. Предстоящо

- Ст. пр. **М. Христова**, ст. пр. **В. Паничкова** и ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова** съвместно са съставители на рекламна брошура за МГУ „Св.Иван Рилски“ на английски език за програмата „Еразъм+“ (под печат).

- Проф. д-р **Й. Иванов** подготвя за издаване актуализиран алманах „70 години спорт в МГУ“ във връзка с приближаващия юбилей на кат. ФВС

Съпътстваща академична активност на катедра „Чужди езици“

1. Преводаческа дейност

а) Писмени преводи:

Статии, резюмета, академична документация

ст. пр. д-р **Е. Давчева**

Превод на официална кореспонденция и документи;

ст. пр. **М. Първанова**

- Превод на 6 бр. резюмета на статии (от български на английски език);
- Превод на академичен рекламен материал (от български на английски език);

ст. пр. **М. Христова**

Превод на 2 бр. научни статии (от български на английски език).

б) Устни преводи:

- На **31 октомври 2023 г.** ст. пр. **М. Първанова** участва с помощен превод на публична лекция на инж. Виктор Хримак от Университета в Дъблин, Ирландия.
- На **23 май 2024 г.** ст. пр. **М. Христова** превежда консекутивно по време на обучение на ESG Академия, специализирана за минерално-суровинната индустрия, с лектор Флориан Андерхубер.
- Ст. пр. **М. Христова** превежда на срещи с представители на Австралия, Сърбия и др., с академичното ръководство на МГУ „Св. Иван Рилски“ през отчетния период.
- Ст. пр. д-р **Е. Давчева** превежда в официални срещи и в срещи с дипломати.
- Ст. пр. д-р **Е. Давчева** съпровожда и превежда на студенти от Казахстан.

2. Редакторска дейност

а) Участия в редакционни съвети

ст. пр. **М. Първанова**

- Член на Редакционната колегия на сп. сп. „Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 66, София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2023.

- Отговорен редактор, стилев редактор, техническа редакция и предпечат на сп. „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, том 3(XXIII) / 2023 г.;

ст. пр. **М. Христова**

Член на Редакционния съвет на сп. *Sustainable Extraction and Processing of Raw Materials Journal* (бр.5/2024), издание на МГУ „Св. Иван Рилски“.

Проф. д-р **Й. Иванов**, проф. д.ф.н. **Д. Тодоров**, доц. д-р **В. Цолова**, ст. пр. д-р **Е. Балачева**, ст. пр. д-р **Е. Давчева**, ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова**, ст. пр. **В. Паничкова** и ст. пр. **З. Михова** участват в редакционната колегия на сп. „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, том 3(XXIII) / 2023 г.

б) Редакторска работа по преводи

ст. пр. **М. Първанова**

– Редакция на английския текст на 2 бр. научни статии и 1 бр. становище;

– **7 юли – 1 септември 2024 г.** – Стилков редактор на английски език; редакторска дейност върху преведените на английски език доклади (27 бр.) и резюмета (36 бр.) в сп. „Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 66/2024 г.;

ст. пр. **М. Христова**

– Редакция на английския текст на 3 бр. научни статии и научни рецензии;

– **м. юни – м. юли 2024 г.** - Редактор на английските текстове на докладите (10 бр.), включени в списание *Sustainable Extraction and Processing of Raw Materials Journal* (бр.5/2024).

3. Административна дейност

• С цел популяризиране на МГУ „Св. Иван Рилски“ като висше училище с традиции и на 70-годишнината от основаването му, на **20 декември 2023 г.**, чрез студентката Меруерт Курграмбаева, завършила обучението си през зимния семестър в МТФ при МГУ, ст. пр. **М.**

Първанова изпрати на ръководството на Индустриален институт в гр. Рудний (РИИ), Казахстан, изработен по неин дизайн юбилеен флаг на университета с печат от изкачването му на вр. Ботев в Стара планина.

- За открития на **11 април 2024 г.** от ректора на МГУ „Св. Иван Рилски“ проф. д-р инж. Ивайло Копрев Музей на химията ст. пр. **М. Първанова** направи голямо *дарение*, част от което са 2 електронни микроскопа с пълно и резервно оборудване за тях (лампи, комплекти увеличителни окуляри) и много химически пособия.

11 април 2024 г. Ректорът проф. д-р инж. Ивайло Копрев открива Музея на химията в МГУ „Св. Иван Рилски“ - София и се подписва в Книгата за впечатления

**Ректорът
проф. д-р инж.
Ивайло Копрев
в автентична среда сред
музейни експонати**

**На събитието в Музея на химията
наред с ректора проф. д-р инж. И. Копрев са и студентите,
дали сърце, плам и време в оформянето на музейната сбирка**

Присъстват и членовете на катедра „Химия“, гости и дарители

• На **19 април 2024 г.** всички членове на катедра „Чужди езици“ активно участваха в организираната от ръководството инициатива „Ден на отворените врати“ на МГУ „Св. Иван Рилски“ с представяне на собствено разработени авторски материали и с дейности на съответния език.

Спортно-състезателна и обществена дейност на катедра „Физическо възпитание и спорт“

• На **13 октомври 2023 г.** катедра „Физическо възпитание и спорт“ организира изкачване на връх Мусала. Групата, състояща се от студенти, преподаватели, докторанти и гости, бе водена от ст. пр. **Е. Йорданов** и ст. пр. д-р **В. Ковачка**. Походът бе по случай 70-годишния юбилей на МГУ „Св. Иван Рилски“.

• На **11 ноември 2023 г.** се проведе Национален университетски шампионат по плажен тенис в Спортен комплекс на МГУ. Нашият университет за първи път бе представен от два отбора студенти (момчета и момичета), като смесените двойки Николай Арсов (КТИД) - Ванеса Арсова (УРПС) и Кристин Николова (ЕООС) - Мирослав Ботев (ЕЕЕО), водени от доц. д-р **В. Цолова** и ст. пр. **Е. Йорданов**, достигнаха четвъртфинал.

• На **20 ноември 2023 г.** продължи сътрудничеството на катедра „Физическо възпитание и спорт“ със Студентска община, като в Спортен комплекс на МГУ бяха проведени ученически игри по тенис на маса.

• На **2 декември 2023 г.** в София на Националния университетски шампионат по плуване в 25-метров басейн Катрин Стоева (ЕООС) с треньор ст.пр. д-р **В. Ковачка** зае шесто място в дисциплината 50 м. бруст.

• На **2-3 декември 2023 г.** се проведе IX Национален университетски шампионат по хоккей в зала. Отборът на МГУ с треньор ст. пр. **Е. Йорданов** зае почетното III място.

- На **4-5 декември 2023 г.** се състоя Национален университетски шампионат по футбол в НФБ – Бояна. Отборът на МГУ бе воден от проф. д-р **Й. Иванов** и ст. пр. **Ил. Баланов**.

- През **декември 2023 г.** бяха проведени последните събития за годината по случай 70-годишнината на МГУ, организирани от катедрата за студенти и преподаватели. На 4 декември бе организиран турнир по тенис на маса „Купа 8-ми декември“ под ръководството на ст. пр. д-р **Ив. Ставрева** и ст. пр. **К. Цветкова**. На 12 декември бе проведен турнир по волейбол от ст. пр. д-р **В. Ковачка**, а на 13 декември - турнир по баскетбол 3x3 за студенти с организатор ст. пр. д-р **Ив. Ставрева**.

- На **7 април 2024 г.** в Ямбол се състоя лекоатлетически крос – Национален университетски шампионат, в който участие взе студентката Йоана Константинова (КТИД) с треньор ст. пр. **К. Цветкова**.

- На **10 април 2024 г.** сектор „Тенис на маса“ в състав ст. пр. д-р **Ив. Ставрева**, ст. пр. д-р **В. Ковачка** и ст. пр. **К. Цветкова** проведе турнир по тенис на маса за студенти, преподаватели и служители.

- На **12 април 2024 г.** в София се проведе Национален университетски шампионат по хоккей на трева. Отборът на МГУ, воден от ст. пр. **Е. Йорданов**, зае престижното IV място.

- На **13-14 април 2024 г.** в София се проведе Националният университетски шампионат по тенис на корт (индивидуално), в който студентът Мирослав Ботев (ЕЕЕО) с треньор ст. пр. **Е. Йорданов** успя да достигне до втория кръг.

- На **15-16 април 2024 г.** отборът по футбол на МГУ с треньори проф. д-р **Й. Иванов** и ст. пр. **И. Баланов** се класира за четвъртфиналите на Националния университетски шампионат, провел се на НФБ в Бояна – София.

- На **20-21 април 2024 г.** на кортовете на Спортен комплекс МГУ се състоя Национален университетски шампионат по плажен тенис. В смесените двойки участие взеха Кристина Николова (ЕООС) и Мирослав Ботев (ЕЕЕО), водени от доц. д-р **В. Цолова** и ст. пр. **Е. Йорданов**.

- На **24 април 2024 г.** в Спортен комплекс МГУ се състоя открит турнир за студенти по баскетбол 3x3. Турнирът бе организиран от катедра „Физическо възпитание и спорт“ с главен съдия и треньор ст. пр. д-р **Ив. Ставрева**. Отборът на МГУ извоюва 1ixg1 място, отстъпвайки на финала от УНСС.

- На **4 юни 2024 г.** ст. пр. д-р **В. Ковачка** и ст. пр. **Е. Йорданов** спечелиха бронзовите медали в открития турнир по плажен тенис за преподаватели (смесени двойки), организиран от катедра „Физическо възпитание и спорт“ при УНСС по повод нейната 70-годишнина.

- На **12 юни 2024 г.** по инициатива на ст. пр. **Е. Йорданов** се състоя приятелска среща между шампиона на България по хоккей на трева „Академик +“ и отбор „Ветерани“ на МГУ, подсилен със състезатели от студентския отбор на университета. Срещата приключи с минимална победа на „Академик +“.

Кадрови промени

- На **19 февруари 2024 г.** на катедрен съвет за ръководител на катедра „Физическо възпитание и спорт“ бе избрана доц. д-р **Ваня Цолова**.
- На **27 февруари 2024 г.** на факултетен съвет на МЕМФ за зам.-декан бе избрана доц. д-р **Ваня Цолова**.
- На **7 май 2024** колегията се увеличи с нов член: д-р **Йоан Христов**, доктор по социология, бе назначен като асистент към катедра „Икономика и управление“ при Миннотехнологичния факултет на МГУ.

Сп. *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“* е включено в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране на НАЦИД под № 4486, както и в кооперираната международна он-лайн библиографска система и услуги COBISS с ID 51444744.

ИЗВЕСТИЯ ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ
НА МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ – СОФИЯ
ТОМ 4(XXIV) / 2024 ГОДИНА
ИК „СВ. ИВАН РИЛСКИ“
ISSN 2815-3081 (print)
ISSN 2815-309X (online)

UNIVERSITY OF
MINING AND GEOLOGY
"ST. IVAN RILSKI"

Отпечатано в Издателска къща „Св. Иван Рилски“
на МГУ „Св. Иван Рилски“, София